

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şükrü ERCAN

SELF-DETERMİNASYON İLKESİ ÇERÇEVESİNDE KATALONYA VE KUZEY
IRAK'TAKİ BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şükrü ERCAN

SELF-DETERMİNASYON İLKESİ ÇERÇEVESİNDE KATALONYA VE KUZEY
IRAK'TAKİ BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şükrü ERCAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr.Öğr.Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Üye (Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK (İmza)

Üye: Dr.Öğr.Üyesi Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Tez Başlığı: Self-Determinasyon İlkesi Çerçevesinde Katalonya ve Kuzey Irak'taki Bağımsızlık Hareketleri
--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 27/07/2020

Mezuniyet Tarihi: 03/09/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Self-Determinasyon İlkesi Çerçevesinde Katalonya ve Kuzey Irak’taki Bağımsızlık Hareketleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Şükrü ERCAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Şükrü ERCAN
Öğrenci Numarası	20145238023
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK
Tez Başlığı	Self-Determinasyon İlkesi Çerçevesinde Katalonya ve Kuzey Irak'taki Bağımsızlık Hareketleri
Turnitin Ödev Numarası	1374295129

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 26/08/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 15'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

26/08/2020

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xi
TEŞEKKÜR.....	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SELF-DETERMINASYON İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Self-Determinasyon İlkesinin Tanımı	4
1.2. Self-Determinasyon İlkesinin Türleri.....	7
1.2.1. İç Self-Determinasyon	7
1.3.2. Dış Self-Determinasyon.....	8
1.3. Self-Determinasyon İlkesinin Tarihsel Gelişimi	9
1.3.1. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi	10
1.3.2. Fransız Devrimi	10
1.3.3. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası	11
1.3.3.1. Lenin Dönemi	12
1.3.3.2. Woodrow Wilson Dönemi	14
1.3.3.3. Barış Konferansları ve Alman Kararlar	16
1.3.3.4. Milletler Cemiyeti ve Aaland Adaları Sorunu	17
1.4. Self-Determinasyon İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Yeri.....	20
1.4.1. Birleşmiş Milletler Şartına Göre Self-Determinasyon.....	20
1.4.2. BM Genel Kurul Kararları	22
1.4.2.1. BM Genel Kurul 1514 (XV) Kararı	23
1.4.2.2. BM Genel Kurul 2625 (XXV) Kararı	25
1.4.3. İnsan Haklarına Yönelik İkiz Sözleşmeler.....	27
1.5. Uluslararası Belgelerde Self-Determinasyon Hakkı	28

1.5.1. Helsinki Nihai Senedi.....	28
1.5.2. Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı	29
1.5.3. Viyana Bildirisi	30
1.6. Uluslararası Adalet Mahkemesi Kararlarında Self-Determinasyon Hakkı	30
1.6.1. Namibya Kararı	31
1.6.2. Batı Sahra Kararı	31
1.6.3. Doğu Timor Kararı	33

İKİNCİ BÖLÜM

SELF DETERMİNASYON İLKESİNİN UYGULAMA ALANLARI

2.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması.....	35
2.1.1. Baltık Ülkeleri	35
2.1.2. Rusya Federasyonu ve Çeçenistan.....	36
2.2. Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova Sorunu	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALAN SİYASİ TARİHİ VE BAĞIMSIZLIK ARAYIŞI

3.1. Katalan Milliyetçiliği	42
3.2. İç Savaş ve Franco Dönemi	45
3.3. Özerklik Yasası	47
3.4. Ayrılıkçı Hareketlerin Siyasi Temeli ve Bağımsızlık Söyleminin Dayanakları.....	49
3.5. İspanya Hükümetinin Bakış Açısıyla Bağımsızlık Hareketinin Değerlendirilmesi ve 2017 Referandum Süreci.....	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN SİYASİ TARİHİ

4.1. Kürt Siyasal Tarihinin Gelişimi	54
4.2. Kuzey Irak Siyasal Yapısı	57
4.2.1. Kürdistan Demokrat Parti ve Politikaları.....	57
4.2.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği.....	58
4.2.3. Kürdistan İslam Birliği	59
4.3. 1958 -1968 Yılları Arasında Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Gelişimi	60

4.4. 1968-1980 Yılları Arasında Ayrılıkçı Kürt Hareketi ve Saddam Hüseyin'in İktidarının İlk Yılları	63
4.5. İran- Irak Savaşı Sırasında Ayrılıkçı Kürt Siyasal Hareketin Durumu	65
4.6. Körfez Savaşı ve Kürt Bölgesel Yönetim Yapılanması	66
4.7. Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin Kurulması	68
4.8. 2017 Referandum Süreci	70
4.9. Referandumun Self-determinasyon İlkesi Açısından Değerlendirilmesi	72

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALONYA VE KUZEY IRAK REFERANDUMLARININ ULUSLARARASI HUKUKUN SELF DETERMİNASYON İLKESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI, ULUSLARARASI AKTÖRLERİN YAKLAŞIMI VE BAĞIMSIZLIK TALEPLERİNİN GELECEĞİ

5.1. Katalonya ve Kuzey Irak Referandumlarının Uluslararası Hukukun Self-Determinasyon İlkesi Açısından Karşılaştırılması	75
5.2. Katalonya ve Kuzey Irak Referandumlarının Uluslararası Arenadaki Yansımaları	78
5.2.1. 2017 Katalonya Referandumuna Uluslararası Aktörlerin Yaklaşımı	78
5.2.2. 2017 Kuzey Irak Referandumuna Uluslararası Aktörlerin Yaklaşımı	82
5.3. Katalonya ve Kuzey Irak Bağımsızlık Taleplerinin Geleceği	85
5.3.1. Katalonya	86
5.3.2. Kuzey Irak	87
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	107

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 3.5. 2017 Katalonya Referandum Sonuçları.....	52
Tablo 4.8. 2017 İKBY Referandum Sonuçları.....	71

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	Avrupa Topluluğu
A.g.k.	Adı geçen kaynak
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CİU	Uyum ve Birlik Yönelim ve Birlik Partisi-Convergència i Unió
ERC	Katalonya Cumhuriyetçi Sol-Esquerra Republicana de Catalunya
ETA	Bask Yurdu ve Özgürlük-Euskadi Ta Askatasuna
FAES	Foundation for Social Studies and Analysis
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
ICV	Katalonya Yeşiller Birleşik-Iniciativa per Catalunya Verds
IKDP	Irak Kürdistan Demokrat Partisi
İKİH	Irak Kürdistan İslami Hareketi
IPC	Irak Petrol Şirketleri-Iraq Petrollium Company
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
İHK	İnsan Hakları Komisyonu
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
ORSAM	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
PSC	Katalonya Sosyalist Parti-Partit dels Socialistes de Catalunya
PSUC	Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCD	Demokratik Merkez Birliği Partisi

ÖZET

Yirminci yüzyılın başı itibari ile uluslararası literatüre giren self-determinasyon ilkesi halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmasıdır. Self-determinasyon başlangıçta bir ilke olarak kullanılmış ancak tarihsel olarak evrimleşerek BM Şartı ve birçok uluslararası antlaşmaya girerek uluslararası bir hak olmuştur.

Bu çalışmada self-determinasyon ilkesinin tanımı ve türleri incelenmiş, uluslararası hukuk açısından nasıl uygulandığı örneklerle açıklanmış, bağımsızlık taleplerinin bu türlerden hangisinin içinde değerlendirilmesi gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Katalan ve Kuzey Iraklı Kürtlerin ayrılma talepleri, kavramsal, tarihsel ve kültürel izler çerçevesinde incelenmiş, self-determinasyon açısından temel gerekçelerin neler olduğu yakalanmaya çalışılmıştır. Her iki topluluğunda bağımsızlık talepleri, insan hakları, kültürel değerler, din ve dil birliği açısından değerlendirilerek self-determinasyon ilkesinin koşulları ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca 2017 yılında yapılan bağımsızlık referandumlarının uluslararası yansımaları incelenerek bağımsızlık taleplerinin gelecekte alabileceği yönler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Self-determinasyon, Kendi geleceğini tayin hakkı, Katalan Ayrılıkçılığı, Kuzey Irak Kürt Ayrılıkçılığı

SUMMARY

INDEPENDENCE MOVEMENTS IN CATALONIA AND NORTHERN IRAQ WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SELF-DETERMINATION PRINCIPLE

As of the beginning of the twentieth century, the principle of self-determination, which has entered the international literature, is that peoples have the right to self-determination. Self-determination was initially used as a principle, but it has historically evolved into an international right by entering into the UN Charter and many international treaties.

In this study, the definition and types of self-determination principle are examined, how it is applied in terms of international law is explained with examples and it is tried to explain which of these types of independence demands should be evaluated.

The separation demands of the Catalan and Northern Iraqi Kurds were examined within the framework of conceptual, historical and cultural traces, and the main reasons for self-determination were tried to be captured. The demands of independence were evaluated in terms of human rights, cultural values, religion and language unity and tried to relate to the conditions of self-determination principle. In addition, by examining the international reflections of independence referendum held in 2017, we tried to reveal the future directions of independence demands.

Keywords: Self-determination, Right to self-determination, Catalan separatism, Northern Iraqi Kurdish separatism

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimim için 2008 yılında Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne ilk adım attığımda önümde uçsuz bucaksız bir okyanus olduğunu fark etmişim. Aradan geçen yaklaşık 12 yılın ardından hala bu okyanusta keşfedilecek birçok yer mevcut. Her anını özlemle ve tebessümle andığım lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince üzerimde emeği olan ve düşünce dünyamda yeni ufuklar açan Uluslararası İlişkiler bölümünün tüm değerli hocaları ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam boyunca bana olan güvenini her daim dile getiren danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Durmuş Ali KOLTUK hocama, büyük fedakarlıklarla bugünlere gelmemde maddi manevi tüm desteğini esirgemeyen değerli aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Şükrü ERCAN

Antalya,2020

ÖNSÖZ

Uluslararası ilişkiler, genel olarak bireylerin, toplumların, organizasyonların ve devletlerin birbirleri olan ilişkilerini ele alan bir bilim dalıdır. Birçok farklı disiplini içinde barındıran uluslararası ilişkiler disiplini, yukarıda bahsedilen unsurların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve dinsel açıdan birbirleri ile olan ilişkilerini açıklamayı hedeflemektedir.

Dünya siyasi tarihi incelendiğinde insanlık tarihi boyunca birçok farklı mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadelelerin en başında özgürlük ve bağımsızlık gelmektedir. Bireyler ve topluluklar özgürlükleri kazanmak için savaş dâhil her türlü mücadeleyi ortaya koymuştur.

Uluslararası ilişkilerin birçok farklı alt kavramı vardır. Bu alt kavramlardan biri olan self-determinasyon ilkesi, kısaca bir topluluğun kendi kaderini tayin etmede özgür olmaları olarak tanımlanabilir. Self-determinasyon ilkesi uluslararası ilişkiler açısından kabul gören, çeşitli uluslararası antlaşmalarda kendine yer bulan pozitif bir hukuk kuralı olarak gündemde yer almaktadır.

Siyasi bir ilke olarak, kendi kaderini tayin etme fikri ilk başta Fransız ve Amerikan devrimlerine bağlı milliyetçilik doktrininin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan ve çok uluslu imparatorluklar döneminin sonlarına doğru giderek daha çok önem kazanan self-determinasyon ilkesi, uluslararası ilişkilerin tartışmalı konularından biri haline gelmiştir. Devletlerin kendi menfaatlerine bağlı olarak self-determinasyon ilkesinin hak ya da ilke olarak kabul edilmesi, kavramın uluslararası hukukta tartışmalı bir şekilde yer almasına yol açmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak self-determinasyon ilkesinin tanımı ve türleri ortaya konulmuştur. Daha sonra self-determinasyon kavramının ilk ortaya çıkışından günümüze kadar tarihsel süreçteki gelişimi ele alınmıştır. Ayrıca kavramın uluslararası hukukta ne şekilde yer aldığı ortaya konmuştur.

Çalışmanın ana çıkış noktası olan Katalonya ve Kuzey Irak bölgelerinde 2017 yılında yapılan referandumdan yola çıkarak, her iki bölgenin kısa tarihçesi açıklanmıştır. Burada amaç, her iki bölgenin de siyasi olarak bağlı olduğu devletlerden ayrılma taleplerinin altında yatan sebepler her iki coğrafyanın tarihinde yatmasıdır. Bu bağlamda Kuzey Irak ve Katalonya bölgelerinde 2017 yılında yapılan referandumlar ile gündeme gelen bağımsızlık hareketleri, self-determinasyon ilkesi çerçevesinde ele alınmıştır. Her iki farklı coğrafyada benzer zaman dilimlerinde ortaya çıkan bu bağımsızlık girişimlerinin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. 2017 bağımsızlık referandumlarının uluslararası

kamuoyundaki yansımaları ortaya çıkarılmış ve hem Katalonya hem de Kuzey Irak'ta bağımsızlık taleplerinin ilerleyen dönemde alabileceği yönler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda self-determinasyon ilkesi konusunda daha önce yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca makale, dergi, internet siteleri ve resmi kurumların web siteleri ile çeşitli ülkelerdeki devlet adamlarının ve siyasi otoritelerin konuşmaları ve yaptıkları resmi açıklamalar araştırılmıştır. Yakın tarihte dünyanın farklı bölgelerinde gündeme gelen bağımsızlık hareketleri ve self-determinasyon ile bağımsızlığa ulaşma çabaları irdelenmiştir. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan en temel farkı ise 2017 yılında Katalonya ve Kuzey Irak'taki yaşanan gelişmelerin çok yeni olması uluslararası ilişkiler disipliniinde henüz yeterli ölçüde incelenmemesidir.

Çalışmada, coğrafi olarak Irak'ın Kuzey bölgesinin tanımlanması için Türkiye'de yaygın şekilde kullanılan 'Kuzey Irak' ibaresi kullanılmıştır. Irak Anayasasında ise söz konusu bölge 'Kürdistan Bölgesel Yönetimi' olarak geçmektedir. Çalışma boyunca daha önce yapılan akademik çalışmalar ve yararlanılan kaynaklarında geçen 'Kürdistan Bölgesel Yönetimi', 'Kürt Devleti', 'Kürdistan' gibi ifadeler yer verilmiş olsa da çalışmada söz konusu bölgenin tanımlanması için 'Kuzey Irak' ifadesi kullanılmıştır.

GİRİŞ

Çalışma konusunun seçilmesinde günümüz olaylarını yakından ilgilendiren ve her geçen gün daha fazla tartışılan self-determinasyon ilkesi tercih edilmiştir. İlkenin daha iyi anlaşılması için günümüz tanımlamalarına yer verilmeden önce tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler ve uluslararası hukukta nasıl uygulandığı anlatılmıştır. Tanımlamaların ardından tarihsel gelişim içinde self-determinasyon ilkesinin uygulanmasında karşılaşılan engeller ve bu engeller çerçevesinde alınan kararlar irdelenmiştir. Self-determinasyon ilkesi günümüzde birçok devlet ya da etnik, dini ya da kültürel topluluk tarafından bağımsızlık veya özerklik talebinde kullanılan uluslararası hukuk kuralıdır. Birçok ülke bu kurala dayanarak parçalanmış ya da birleşmiştir.

Self-determinasyon ilkesi Birinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) katkıları ile uluslararası sistemde önem arz eden bir kavram olarak gelişmiştir. Kavramın asıl amacı uluslararası sorunları barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturmak olsa da zaman içinde ilkenin içeriği ve uygulama alanları değişime uğramıştır. Self-determinasyon ilkesinin en basit tanımı kendisini diğerlerinden farklı kabul eden topluluklarının kendi kaderini tayin edebilme hakkıdır. Tarihsel süreçte bu hak sadece sömürge devletlere verilirken, ilerleyen dönemlerde tüm halklara tanınan bir hak haline evrilmiştir. Self-determinasyon ilkesi günümüzde uluslararası sistemde geniş alanda kabul edilen, önemli antlaşmalarda ve hukuksal metinlerde yer alan pozitif bir hukuk kuralıdır. Bir çok uluslararası sorunun çözümünde self-determinasyon ilkesine başvurulmuş ve ayrılma talep eden toplulukların geleceği bu ilke çerçevesinde tayin edilmiştir.

2017 yılında hem Katalonya hem de Kuzey Irak'ta yaşanan bağımsızlık temelli referandumlar, uluslararası ilişkiler disiplini açısından değerlendirildiğinde henüz çok güncel bir konudur. Olağan hayatın içerisinde birkaç yıllık süreç uzun olabilse de uluslararası ilişkilerde bu süre çok kısa olarak değerlendirilebilir. Benzer zaman dilimlerinde farklı coğrafyalarda gerçekleşen her iki bağımsızlık talebinin ve buna bağlı düzenlenen referandumun analiz edilmesi devletlerarası ilişkilerin bölgesel ve küresel açıdan anlaşılması ve yorumlanabilmesi açısından önemlidir.

Çalışmada “Self-determinasyon İlkesi Çerçevesinde Katalonya ve Kuzey Iraktaki Bağımsızlık Hareketleri” değerlendirilmiştir. Bu bağlamda konu beş bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde, self-determinasyon ilkesinin kavramsal çerçevesi çizilmiş, self-determinasyon ilkesinin tanımı, türleri, tarihsel gelişim aşamaları, uluslararası antlaşmalardaki

yeri ve Uluslararası Adalet Mahkemesi (UAD) kararlarında self-determinasyon hakkının nasıl kullanıldığına değinilmiş, kavramın tarihsel sıra ile nasıl bir değişime maruz kaldığı anlatılmıştır. Hem Birleşmiş Milletler (BM) hem de Uluslararası Adalet Divanı kararlarında toprak bütünlüğüne, devlet egemenliğine ve iç işlerine karışmama ilkesini daima saklı tutarak self-determinasyon talepleri ile ilgili benzer kararlar almıştır. Ayrıca yine bu bölümde BM'nin hukuk kuralları çerçevesinde çözüme ulaştırabildiği tek ayrılma talebi Doğu Timor kararına yer verilerek, dışsal self-determinasyonun başarılı bir örneği incelenmiştir.

İkinci bölümde, self-determinasyon ilkesinin uygulandığı olaylardan Sovyetlerin dağılması, Çeçenistan ve Kosova sorununa değinilmiştir. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde self-determinasyonun egemen devletlerde kullanılabileceği, eski iç sınırların yeni devlet sınırları olarak kabul edilebileceği üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Katalan siyasi tarihinin gelişimi, Franco dönemi, özerklik yasası, ayrılıkçı hareketin siyasi temeli ve gelişimi ile 2017 referandum sürecinde yaşananlar ve İspanya hükümetinin bakış açısıyla bağımsızlık hareketinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Katalonya'nın bağımsızlık talebine giden süreçte yaşanan gelişmeler ele alınmış, 2017 referandum sonuçları ortaya konulmuştur. Ayrıca referandum sonuçlarının analizi yapılarak bağımsızlık talebinin meşruiyeti tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin (IKBY) siyasi tarihi, yapısı, Saddam dönemi, İran-İrak savaşı sırasında yaşananlar ve kazanılan dış destek, Körfez savaşında yaşananlar ve sonrasında Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin kurulması, 2017 bağımsızlık referandumundaki siyasal durum ele alınmıştır. 2017 referandum sonuçlarının analizi yapılarak referandum self-determinasyon ilkesi açısından değerlendirilmiştir.

Son bölümde ise, Katalonya ve Kuzey Irak Referandumları uluslararası hukuk açısından karşılaştırılmıştır. Her iki olay arasındaki benzerlikler ve farklılıklar yakalanmaya çalışılmış, her iki bağımsızlık hareketi ve 2017 referandumlarının self-determinasyon açısından ne kadar haklı gerekçelerle destelenebileceği ya da yeterli haklı sebebin var olup olmadığı anlatılmıştır. Ayrıca referandumların uluslararası kamuoyundaki yansımalarına bakılmış ve uluslararası örgütler ile uluslararası aktörlerin yaptıkları resmi açıklamalara yer verilmiş ve referandumlara karşı tutumları ortaya konulmuştur. Son olarak ise, referandum sonrası yaşanan gelişmelerden yola çıkarak hem Katalonya hem de Kuzey Irak'ta bağımsızlık taleplerinin ileride gidebileceği yönler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada amaç yeni tanımlamalar ya da kavramların yeniden yorumlanması değil, var olan self-determinasyon ilkesinin Katalan ve Kürt bağımsızlık hareketindeki uygulanma şekli ve gerekçeli dayanaklarının neler olduğunun tespiti, ayrıca her iki self-determinasyon

talebinin ne kadar benzerlik taşıdığı ya da ne kadar farklı nedenler içerdiğinin anlaşılmasıdır. Her iki bağımsızlık talebinin sosyal, siyasal ve ekonomik altyapısının anlaşılması ileride ortaya çıkabilecek farklı bağımsızlık taleplerinin de anlaşılabilmesi açısından önemli olacaktır. Her iki sorunun da karşılaştırmalı analizi yapılarak farklılık ve benzerlikler yakalanarak akademik literatüre katkı sağlanması çalışmanın diğer bir amacıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SELF-DETERMINASYON İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Self-Determinasyon İlkesinin Tanımı

Uluslararası hukuk açısından tanımlanması en zor kavramlardan bir tanesi olan self-determinasyon ilkesi, hem siyasi hem de hukuk alanında zamanla meydana gelen değişimlerden etkilenmiş ve değişim geçirmiştir. Bu nedenle kavramın en net şekilde açıklanabilmesi dönemin zorlukları ya da yaşananların doğru tahlili ile mümkündür. Diğer taraftan günümüzde birçok halk etnik, sosyal, dilsel ya da dinsel farklılıkları öne sürerek self-determinasyon ilkesi bağlamında bağımsızlık istemektedir¹. Bu durum kavramın daha derin analiz edilmesini gerektirmektedir. Özellikle günümüz şartlarında nerdeyse tüm azınlıkların self-determinasyon ilkesini kullanmak istemesi ilkenin tanımlanmasını ve incelenmesini zorunlu kılmaktadır².

Uluslararası tartışmalarda göz önünde bulundurularak self-determinasyon ilkesinin bazı tanımları şöyledir. “Kendisini diğerlerinden farklı ve ayrı kabul eden insan topluluklarının içinde yer alacakları devleti ve hükümetin biçimini belirleyebilmeleridir.”³ Yine benzer şekilde, kişilerin siyasi statülerini, ekonomik kararlarını, diğer egemen devletlerle olan ilişkilerini seçme ve geleceklerini serbestçe belirleme hakkına sahip olmalarıdır⁴. Farklı bir tanımda ise, farklı etnik yapıya ya da dine sahip grubun kendi egemenlik alanını oluşturmak amacıyla, mevcut sınırları kabul etmemesi ve yeniden düzenlemek istemesidir⁵.

Self-determinasyon kavramı halen içerik açısından tartışılmaya devam etmektedir. Bir tarafta self-determinasyon ilkesine dayanarak her etnik ya da dini gruba ayrılma hakkının verilmesini isteyenler, diğer tarafta uluslararası sistemi oluşturan devletlerin bütünlüğünün korunmasını savunanlar vardır. Ne yazık ki her ulus kavramın içeriğini kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamaktadır⁶. Ancak self-determinasyon ilkesi sadece ayrılma ve bölünme kavramlarıyla açıklanabilecek kadar basit bir kavram değildir, tanımlamalar zaman boyutunda süreklilik gösterecek ve her zaman değişim yaşanacaktır⁷.

---

¹ Taşdemir, 2000: 218.

² Şahin, 2000: 24.

³ Sönmezoğlu, 2005: 395.

⁴ Nawaz, 1965: 83.

⁵ Hüseyinov, 2002: 44.

⁶ Kılınç, 2008: 952.

⁷ Knop, 2002: 257.

Başka bir tanımlamaya göre ise self-determinasyon, devlet içindeki herhangi bir tebaanın kendi hükümetini seçme hakkı⁸ iken başka bir tanımlama da halkın iradesi ile ortak yaşam hakkı çerçevesinde kendi kararlarını alabilme hakkı⁹, şeklinde ele alınmaktadır. Bu kadar farklı tanımlar var olsa da ilke genel olarak herhangi bir ulusun başka bir dış güce veya devlete ihtiyaç duymadan, farklı bir bağımsız devlete dönüşmesi olarak tanımlanabilir. Self-determinasyon ilkesinin tanımlamaları daha sonraki bölümlerde daha detaylı anlatacağımız 24 Ekim 1970 yıl 2526 (XXV) sayılı BM Genel Kurul kararı ile desteklenmiştir.

Self-determinasyon ilkesi halklar açısından kısmen birleştirici bir ilke olarak kabul edilirken günümüzde genellikle ayrışma ile eşdeğer yorumlanmaktadır. Hangi halkların ayrışma hakkına sahip olduğu ya da böyle bir hakkın var olup olmadığı halen tartışılmaktadır¹⁰. Kavramın geniş tartışma alanı ve her halkın ya da ulusun ya da azınlıkların kendi hakkını tayin etme ilkesini kullanmak istemesi güç mücadelelerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu mücadele beraberinde toprak bütünlüğünün tartışılmaya açılmasını ve self-determinasyon ilkesinin bir tehdit olarak algılanmasını doğurmaktadır¹¹. Ancak bu tehdidin varlığı diğer taraftan da hakkın ortadan kaldırılmasına da neden olmamaktadır¹². Kavram açısından bu nokta da ele alınması gereken konu self-determinasyonun bir hak mı yoksa bir ilke olarak mı kabul edilmesi gerektiğidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar bir ilke olarak kabul edilen self-determinasyon, ilk kez BM Antlaşmasında yer alarak bir hukuk belgesine girmiş olmasına rağmen uluslararası hukukun parçası olup olmadığı halen tartışma konusudur¹³. Self-determinasyon kavramının çerçevesinin belirgin çizilemeyeşi hak mı ilkemi tartışmasını derinleştirmektedir. Eğer bir hak ise hukuki bağlayıcılığı ve kapsamı nedir sorusu akıllara gelmektedir. Her ne kadar BM Antlaşmasında yer almış olsa da birçok araştırmacı kavramın halen ilke olarak kaldığını ve bunun bir hakka dönüşmediğini savunmaktadır. Çünkü hak kavramı hukukun süjelerine tanıdığı ve garanti ettiği yetkidir¹⁴ ya da meşru taleplere dayalı bir konuda ısrarcı olmak¹⁵ şeklinde tanımlanabilir. Tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi bir hakkın oluşması için meşru bir talebin olması gereklidir. Yani talep edenin gerçek ve kanıtlanmış bir hak sahibi olması zorunludur.

⁸ Şahin, 2000: 24.

⁹ Şahin, 1998: 1335.

¹⁰ Clark, 2005: 739.

¹¹ Karaosmanoğlu, 2003: 147.

¹² Moore, 1997: 911.

¹³ Brownlie, 2003: 553.

¹⁴ Gündüz, 2009: 4.

¹⁵ Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2009: 176.

14 Aralık 1960, 1514 (XV) BM Genel Kurul Kararı ile “Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık” verilmesine ilişkin kararın kabul edilmesi ile self-determinasyon kavramı ilkedен hakka dönüşmüştür¹⁶. Özellikle Eski Doğu Bloğu, Asya ve Afrika ülkelerinin bu kararın kabul edilmesindeki etkisi büyüktür¹⁷. Kararda self-determinasyon kavramının bir hak olduğu ele alınarak hukuki özellik kazanması sağlanmıştır¹⁸. Ayrıca daha sonra kabul edilen 24 Ekim 1970 2625 (XXV) BM “Dostça İlişkiler Beyannamesinde” de self-determinasyon hak olarak kabul edilmiş, aynı dönemde birçok sömürge bu karar kapsamında halkların self-determinasyon hakkını dile getirmiş ve kullanmıştır¹⁹. Aynı şekilde Uluslararası Adalet Divanı 1971 Namibya Davası kararında da self-determinasyonun bir hak olduğu kararına varılmıştır²⁰. 1975 Batı Sahra kararında da BM Genel Kurul Kararı ve Namibya kararları tekrarlanmıştır²¹. Her iki davada da self-determinasyonun bir hak olarak görülmesi kararı kabul edilmiştir.

Diğer taraftan daha önce belirttiğimiz gibi self-determinasyon kavramı uluslararası sistemde meydana gelen değişimlerden etkilenerek anlam değiştirebilmektedir. Örneğin sömürgecilik yıllarında Afrika ülkelerinin sömürge düzenine karşı gelmek için self-determinasyonu bir hak olarak kabul ettikleri gözlenirken, ilerleyen dönemde kabile halklarının da devletleşme tehlikesi söz konusu olduğunda bu söylemlerde tam tersi hareket edilmiştir²². Bezer bir örnek Rusya içinde geçerlidir. Rusya, Güney Osetya’nın Gürcistan’dan ayrılma isteğini self-determinasyon hakkı bağlamında savunurken, kendi sınırlarındaki Çeçen halka aynı tutum içinde davranmamıştır²³. Bağımsızlık sadece sömürge ülkeleri için hak olarak kabul edilmiş, Rusya’nın hayat alanı olarak kabul ettiği bölgenin kaybedilmemesi pahasına Çeçen halkın kendi geleceğini tayin hakkı kabul görmemiştir²⁴. Bu bağlamda devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda self-determinasyon hakkının içeriğini tanımladıkları ya da bunu ilke mi yoksa hak mı kabul edecekleri değişiklik göstermektedir. Örnekler üzerinde de anlaşıldığı gibi, self-determinasyon sömürge yönetiminde bir dış gücün hâkimiyeti altında olan halklar için de hak olarak kabul görmüştür. Diğer bir tanım yukarıdaki örnekle destekler şekildedir, “Self-determinasyonun azınlıklara ve topluluklara değil,

¹⁶BM Kararı Madde, 5. 1. 1514 (XV) <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c091/b082/tbmm210910820352.pdf>, (erişim tarihi, 27.10.19).

¹⁷ Meray, 1968: 141.

¹⁸ Kütükçü, 2004: 268.

¹⁹ Şahin, 2000: 33.

²⁰ Roepstorff, 2013: 18.

²¹ Roepstorff, 2013: 19.

²² Yücel, 2002: 22.

²³ Çakmak, 2009: 57.

²⁴ Çelik, 2015: 201.

kolonilere de ve işgal altındaki topraklarda yaşayan halklara da tanınan bir haktır”²⁵. Bir ülke toprağında yaşayan ve herhangi bir ayrılıkçı muameleye maruz kalmayan toplulukların kendilerini farklı hissetmesiyle kendi kaderini tayin hakkından faydalanabileceğini düşünmesi bu hakkı kullanabileceği anlamına gelmemektedir.

1.2. Self-Determinasyon İlkesinin Türleri

Sömürgecilik döneminin bitmesi ile self-determinasyon hakkı farklı boyutlar üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Self-determinasyon hakkı sadece bağımsız bir devlet oluşturma değil, aynı zamanda demokrasinin güçlendirilmesi ve hakların geliştirilmesi anlamına da gelmektedir. Uluslararası hukukta ya da uluslararası sistem de self-determinasyon hakkı yazılı olarak iç ve dış şeklinde ayrılmamış olsa da teoride ve tanımlamalarda ayırım söz konusudur.

1.2.1. İç Self-Determinasyon

İç self-determinasyon hakkı, politik bir hak olarak kabul edilerek, ortak değerlere sahip toplulukların herhangi bir dış baskıya maruz kalmadan kendi yönetim şekillerini seçebilmesidir²⁶. Diğer bir tanıma göre ise iç self-determinasyon hakkı, sadece ayrılma ve yeni bir devlet kurma hakkı olmamakla birlikte aynı zamanda yönetim şeklini de seçme hakkıdır²⁷. Demokratik bir hak olarak kabul edilen iç self-determinasyon, kişilerin kimlik ve özgürlüklerini de garanti altına alır²⁸. Demokrasi kavramını ele alması nedeniyle Batılı ülkeler tarafından oldukça fazla kullanılan iç self-determinasyonun sağlanamadığı durumlar söz konusu olabilir. Eğer herhangi bir ırk ya da ortak değerlere sahip bir grup iç self-determinasyon hakkına ulaşamıyorsa, dış self-determinasyonun bir parçası olan ayrılma hakkını kullanabilir. Ancak bu durumun geçerli ve meşru olabilmesi için barışçıl yöntemlerin sağlanamayacağını belirlenmiş olması, zulüm ve baskının mevcut olması ve iç self-determinasyonun sağlanması için gerekli olan tüm yolların tükenmiş olması gerekmektedir²⁹. Bu koşulların sağlanması ile ayrılma gerçekleşebilmektedir.

İç self-determinasyon kavramı ilk kez Aydınlanma döneminde ortaya çıkmış, iktidarın halkın iradesi doğrultusunda seçilmesi gerektiği sonucuna varılmış ve halk anayasa yapıcı rolünü üstlenmiştir³⁰. Bu gelişmeye verilen ilk ve en güzel örnek Fransız İhtilalidir. Fransız İhtilalinde, krallık halk tarafından devrilmiş ve Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ardından

²⁵ Akıl ve Küçükali, 2005: 10.

²⁶ Kurubaş, 2004: 152.

²⁷ Cardenas ve Canas, 2002: 102.

²⁸ Kranz, 2014: 207-208.

²⁹ Cassese, 1995: 120.

³⁰ Oran, 2001: 108.

yayınlanan “İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi” halkı tüm hak ve egemenliklerin kaynağı kabul etmiştir³¹. BM döneminde ise oluşturulan İkiz Sözleşmeler bu kategoride değerlendirilebilir³².

1.3.2. Dış Self-Determinasyon

Dış self-determinasyon hakkı özellikle sömürgeciliğin sona ermesi döneminde herhangi bir dış gücün kontrolü altında olmadan hem iç hem de dış işlerinde kendi öz yönetimlerine ulaşmaları anlamında kullanılmıştır³³. Burada siyasal bağımsızlık beraberinde ayrılmayı getirmektedir. Ayrı bir tanımlamaya göre ise, bir halkın bağımsız olması, başka devlete katılması ya da mevcut devlet sınırlar içinde devam etmesi anlamına gelmektedir³⁴. Dış self-determinasyon hakkını kullanan halklar, dış bir gücün zorlaması ya da baskısı olmadan ve uluslararası sistemde diğer devletlerin sahip olduğu tüm haklara sahip bir devlet oluşturmasıdır³⁵. Her halk bu hakkı kullanarak kendi merkezi hükümetine isyan etme hakkına sahip görünüyorsa da, bu hak ancak iç self-determinasyonunun sağlanması için tüm yolların kapandığı ve başarısız olduğu durumlarda kullanılabilir. Diğer taraftan, BM anlaşmasının 56. Maddesine göre, self-determinasyon hakkının geliştirilmesine tüm devletler katkı sağlamak zorundadır³⁶. Bu hakkın kullanılması için geçerli olan durumlar; halkın sömürge yönetimi altında olması, baskıcı bir rejim altında olması ve yabancı hâkimiyeti altında bulunan halklar bu hakkı kullanabilir³⁷. Dış self-determinasyon hakkı, topluluğun halk oylaması ile geleceğini tayin edebilmesidir. Bu koşullarda ortak değerlere sahip halk, ya kendi egemen devletini kurar, ya kendi kökeninden olan veya olmayan başka bir devletle birleşme yoluna gider ya da başka bir statüye geçebilir³⁸.

Tanımlamalar doğrultusunda iç ve dış self-determinasyon hakkının kullanılmasını özetlememiz gerekirse bazı farklılıklar söz konusudur³⁹. Dış self-determinasyon özellikle sömürgecilikten kurtulmak amacıyla bir defaya mahsus kullanılan bir haktır ve bağımsızlığını kazanan bu halk içindeki diğer halklar bu hakkı talep ederek ayrılma gerçekleştiremez, yani içeride özgürlükler sınırsız olabilirken dış politikada sınırlar söz konusudur. Diğer taraftan iç self-determinasyonda demokrasi ve özgürlüklerde dış self-determinasyonda olduğu gibi sınırlama yoktur. Kullanım sayısı belirsizdir. Ayrıca dış self-determinasyon hakkını sadece

³¹ Oran, 2001: 108-109.

³² Karaosmanoğlu, 2003: 154-156.

³³ Cardenas ve Canas, 2002: 102.

³⁴ Knop, 2002: 100.

³⁵ Gözler, 2016: 69.

³⁶ Bring, 2013: 31.

³⁷ Cassese, 1986: 134-135.

³⁸ Gudeleviciute, 2005: 54.

³⁹ Arsava, 1981: 58.

belirli halklar kullanabilirken, iç self-determinasyon hakkının dayandığı demokrasi ve özgürlük ilkesi uyarınca her halk tarafından sınırsız şekilde kullanılabilir.

1.3. Self-Determinasyon İlkesinin Tarihsel Gelişimi

Self-determinasyon hakkının tarihte ilk kullanımının her ne kadar Aristo dönemine kadar gittiği söylenmiş olsa da somut olarak 1776 Amerikan Bağımsızlık Beyannamesiyle yürürlüğe girmiş, siyasal ve hukuki kimlik kazanmıştır⁴⁰. 20. Yüzyıl sonunda Woodrow Wilson ve Lenin self-determinasyon hakkını ele almış ve geliştirmişlerdir⁴¹.

Avrupa’da self-determinasyon hakkının kullanımı mezhep savaşları döneminde halkın kendi mezhebini seçmesi hakkının verilmesiyle uygulamaya girmiştir. Örneğin 1555 Augsburg Antlaşması ile Alman topraklarında yaşayan halka eğer buldukları bölgelerdeki mezhebe girmeyi kabul etmezler kendi mezheplerinin yaşadıkları topraklara yerleşme zorunluluğu getirilmiştir⁴². Ayrıca ileriki bölümlerde ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz Katalanlar ve Portekizliler 1640 yılında İspanyol yönetime isyan etmiş, kendi yönetim şekillerini seçme amacıyla self-determinasyon hakkı talep etmişlerdir. Fransa ve Kutsal Roma arasında imzalanan Westphalia Antlaşması ile mezhep savaşları sona ermiş, ulus devletin temelleri atılmış ve devlet yönetim şekillerinde değişikliklerin yapılmasının gerekliliği açısından önem arz etmiştir⁴³. Mezhep savaşları döneminde monarşiler arasında el değiştiren topraklar ve üzerinde yaşayan halkta monarşik düzene karşı başkaldırı oluşmasına neden olmuştur⁴⁴. Monarşilerde halk mülk olarak görülmüş, satış, evlendirme ya da el değiştirme yöntemi kullanılmıştır⁴⁵. Bu dönem sonunda yaşananlar halkın self-determinasyon talebiyle sonuçlanmıştır. Aydınlanma dönemi ile birlikte Avrupa’da gücün ve egemenliğin kral ya da dini otorite olmadığı, gerçek gücün halkta toplanması gerektiği görüşü hâkim olmuş, self-determinasyon hakkının talebi söz konusu olmaya başlamıştır.

Self-determinasyon hakkının Avrupa’daki savaşlar sonucunda ele geçirilen toprakların meşrulaştırılması amacıyla kullanılması ayrı bir inceleme konusu olmuştur. El değiştiren topraklar üzerinde galip devletler plebisit uygulamış, bu sayede halkın istediği devletle yaşama hakkının uygulandığı varsayımı kabul edilmiştir. Gerçekte ise, yapılan plebisitlerin aslında baskı uygulayan devletler lehine sonuçlandığı gözlenmiştir⁴⁶.Self-determinasyon

⁴⁰ Kempelman, 1993: 6.

⁴¹ Uz, 2007: 61.

⁴² Doğan, 2006: 1.

⁴³ Şahin, 2000: 8.

⁴⁴ Cassese, 1995: 11.

⁴⁵ Shah, 2007: 29.

⁴⁶ Doğan, 2006: 2.

hakkı ve plebisit demokratik bir hak gibi kullanılmış⁴⁷ ve güçlünün ele geçirdiği toprağı meşrulaştırmak için kullandığı bir araç olmuştur. Self-determinasyon hakkının ilk kez modern demokrasilerde kullanımını ise bir sonraki başlıkta açıklayacağımız Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde karşımıza çıkmaktadır.

1.3.1. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi

Amerika kıtası üzerinde bulunan İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz ve Hollanda gibi sömürgeci ülkelerin kıta üzerinde daha fazla toprak elde etme isteğiyle başlayan çatışmalar beraberinde giderek artan savaş maliyeti ve vergi yükü getirmiştir. Halk üzerine yüklenen aşırı vergi nedeniyle farklı arayışlara girmiştir. Ekonominin bozulması ve özgürlük hareketleri halkı self-determinasyon hakkı talep etmeye teşvik eden nedenler arasındadır. İngiltere'nin kıtada Amerikalı sömürgeler üzerindeki baskısı ile bu baskıdan kurtulmak isteyen halk 4 Temmuz 1776 yılında Amerikan Bağımsızlık Bildirgesini yayınlamıştır⁴⁸. Bu bildirgeyle, Amerika halkı İngiltere hâkimiyetini kabul etmeyeceğini söyleyerek, self-determinasyon hakkı talep eden ilk sömürge halk olmuştur⁴⁹.

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, self-determinasyon hakkına yer veren ilk belge olma özelliğine sahiptir⁵⁰. Bu bildirge ile halkların rızaya dayalı yönetim şeklini seçmesi hakkı ve yönetim şeklinin halk menfaatlerine uygun olması kabul edilmiştir.

1.3.2. Fransız Devrimi

Self-determinasyon hakkının Fransız Devrimi ile sisteme yerleşmesi aslında tarihsel süreçte, halkların artık üzerlerinde yabancı kabul ettikleri herhangi bir otoriteyi kabul etmediklerinin beyanıdır. Fransız devrimi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinin yayınlanma döneminden farklı olarak dış güçlere ya da yabancı kabul edilen otoriteye değil, iç otorite yani krala karşı gerçekleşmiş olması nedeniyle tam anlamıyla self-determinasyon hakkının kullanılması olarak değerlendirilebilir⁵¹.

Feodal yapıyı tamamen değiştiren Fransız devrimi, yönetimin tam anlamıyla halka geçmesini sağlamıştır. Mevcut siyasal yapılar ve kurumlar ortadan kalkmış, halk iradesine dayalı sisteme geçilmiştir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinden esinlenerek hazırlanan Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi 26 Ağustos 1789 tarihinde kabul

⁴⁷ Kütükçü, 2004: 260.

⁴⁸ Musulin, 1983: 82.

⁴⁹ Şahin, 2000: 9.

⁵⁰ Özdek, 2000: 291.

⁵¹ Gönlübol, 1995: 345.

edilmiştir⁵². Buna göre hiçbir otorite ya da kurum eğer halk iradesine dayanmıyorsa kullanılamaz⁵³. Beyannameye göre birey ulus devlet yapılanmasının temel taşıdır ve ulusu oluşturan herkes hukuk önünde eşittir, otoritenin kaynağı da ulustur.

Self-determinasyon hakkı ve Fransız devriminin yaşandığı dönem düşünüldüğünde belirlenen bazı ölçütler söz konusu olmuştur. Buna göre, self-determinasyon hakkı sadece devletlerin iç sınırlarında kullanılacaktır ve bu hakka azınlıklar, etnik gruplar, dini gruplar ya da sömürgeler sahip değildir⁵⁴. Diğer bir kısıtlama ise halkların kendi kaderini tayin hakkından net şekilde bahsedilmemiş olmamasıdır. Buna rağmen Fransız devrimi ile halk kendi kaderini tayin etmiştir ve halk oylaması ile dönemin devletsel uygulamalarına örnek teşkil etmiştir⁵⁵.

Fransız devrimi ile plebisit uygulanmaya başlanmış, ele geçirilen topraklar meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu sayede ele geçirilen topraklarda halkın iradesi ile orada bulunduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır⁵⁶. Özetle plebisit sayesinde toprakların ilhaki yasallaştırılmak istenmiştir⁵⁷. Ne yazık ki bu yüzyılda Fransa, self-determinasyon hakkının kullanılmasının mümkün olmadığı toprak işgallerinde plebisit uygulama yoluna gitmiş, ancak bu plebisitlerin sadece kendi lehine olanları kabul etmiştir⁵⁸.

Self-determinasyon ilkesi Fransız devrimi sonrası diğer Avrupa ülkelerinde yayılmış ve uluslararası sistemin oluşmasına yardım etmiştir⁵⁹. Demokratik yönetim talebiyle gerçekleşen devrim Self-determinasyon hakkının içsel boyutuna destek verirken, Amerikan Hakları Bildirgesi ile dış güce karşı self-determinasyon talebi hakkın dışsal boyutunu güçlendirmiştir⁶⁰.

1.3.3. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası

Self-determinasyon ilkesinin Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında en güçlü savunucuları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) lideri Vlademir Lenin ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) lideri Woodrow Wilson'dur. Her iki lider sayesinde kendi kaderini tayin ilkesi uluslararası ilişkiler disiplinine bir norm olarak dâhil olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında birçok etnik grup bağımsızlığını istemiş, savaşı taraflardan bir diğerinin topraklarındaki bu bağımsızlık hareketlerine destek vermiştir. Tarafların

⁵² Ağaoğulları, 2010: 216.

⁵³ Ağaoğulları, 2010: 217.

⁵⁴ Cassese, 1995: 12.

⁵⁵ Cassese, 1995: 14.

⁵⁶ Şahin, 2000: 9.

⁵⁷ Cassese, 1995: 12.

⁵⁸ Arsava, 1981: 391.

⁵⁹ Cassese, 1995: 13.

⁶⁰ Freeman, 1999: 49.

birbirlerini zayıflatmak adına azınlıkları desteklemeleri savaş sonrasında bağımsızlık hareketlerinin devam etmesine ve self-determinasyon ilkesinin tüm dünyaya yayılmasına neden olmuştur⁶¹.

1.3.3.1. Lenin Dönemi

1917 yılında Rus Merkezi Hükümetinin dağılmasının ardından, Bolşevikler, Rus kökenli olmayan halkında desteğini almak amacıyla self-determinasyon ilkesinin savunucusu olmuşlardır⁶². Sosyalistlerde self-determinasyon ilkesinin savunucuları Karl Marx ve Friedrich Engels'dir⁶³. Bu düşüncenin devamı Lenin ve Stalin tarafından Bolşevik devrimi ve sonrasında kullanılmıştır. Lenin'e göre self-determinasyon ilkesi, ezilen azınlıkların, ulusların kendini ezen güçlü uluslardan siyasal olarak ayrılma ve kendi kaderini tayin etme hakkı olarak tanımlanmıştır⁶⁴. Lenin kendi ülkesindeki azınlıklara halk oylaması ile bağımsızlık vermeyi savunurken, sömürge ülkelerinde bulunan halkları silahlı isyana teşvik etmiştir⁶⁵. Lenin'in asıl amacı, baskı altındaki azınlıkları destekleyerek, bu hareketi sosyalist devrimin gerçekleştirilmesinde kullanmak olmuştur⁶⁶. Diğer taraftan Lenin, uluslararası arenada azınlıklara self-determinasyon hakkının verilmesini savunan ilk liderdir⁶⁷. Lenin bu sayede, Rus Çarlığına zayıflatarak parçalamayı ve sosyalist devrime kavuşmayı hedeflemiştir.

Bolşevikler, Kasım 1917 yılında "Rusya Halklarının Hakları Bildirisi'ni" yayınlamışlar ve Sovyet halklarına self-determinasyon hakkını tanıdıklarını kabul etmişlerdir⁶⁸. Lenin, bu bildiri ile Bolşeviklerin iktidara gelmesinde Rus kökenli olmayan birçok halkın desteğini kazanmıştır.

Lenin'in self-determinasyon ilkesini tanımlaması iki temel üzerinde gelişmiştir. Birincisi eşitlik, ikincisi siyasal ayrılımda özgürlüktür. İlkenin uygulanma aşamasında üç seçenek tanımlanmaktadır. Birincisi, self-determinasyon ilkesine sadece etnik azınlıklar özgür iradeleri ile başvurabilirler. İkincisi, çatışmalar sonrasında iki devlet arasındaki sınır değişikliklerinin meşrulaştırılmasında bu prensibe başvurulabilir. Son seçenek ise, sömürge yönetimindeki halkların bağımsızlığını savuna emperyalizm karşıtı bir önermedir⁶⁹. Diğer taraftan Lenin kendi hakkını tayin ilkesini tanımlarken ülkeleri de sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, burjuva ve kapitalist olan ABD ve Avrupa ülkeleri sınıflandırmanın ilk

⁶¹ Musgrave, 2000: 15.

⁶² Soyapak, 2003: 91.

⁶³ Gönlübol, 1995: 342.

⁶⁴ Lenin, 2007: 151.

⁶⁵ Cassese, 1995: 17.

⁶⁶ Cassese, 1995: 14-15.

⁶⁷ Cassese, 1995: 14.

⁶⁸ Musgrave, 2000: 7.

⁶⁹ Cassese, 1995: 15-16.

sırasındadır. İkinci sırada proletaryanın yer aldığı, hem kendi ülkesinde hem de başka ülkelerdeki azınlıkların self-determinasyon hakkını savunan Avusturya ve Rusya, üçüncü sırada ise burjuva hareketinin başlamadığı Çin, Türkiye ve İran yer almaktadır⁷⁰. Lenin'e göre, self-determinasyon hakkı ile ayrılma hakkı aynıdır ve bu hakkı kullanmanın en etkili yolu budur⁷¹. Eğer self-determinasyon hakkı ve işçi sınıfının diktatörlük yaratma hakkı bir araya gelirse, Lenin'e göre bu durumda self-determinasyon hakkı işlevsiz kalır⁷². Bu nedenle Lenin'in ilke ile ilgili düşündükleri sadece sınıf mücadelesinin yaşandığı yerlerde benimsenmiştir⁷³.

Lenin, Birinci Dünya Savaşı sonrasında self-determinasyon ilkesini fazlaca önemsemiştir. Ekim 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında 1917-1918 yılları arasında Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bu ilke hakkına dayanarak bağımsızlıklarını kazanmışlar, yayınlanan Rus Halklarının Hakları Beyannamesine göre her ulusa muhtar kılınması ve azınlıkların gelişmesi hakkı verilmiştir⁷⁴. Ancak Bolşevik devrimi sonrasında iktidara gelen Bolşevikler, komünizm rejimi uygulayarak halkların self-determinasyon hakkını durdurmuştur. Ayrılan devletler tekrar Sovyet Rusya'nın hâkimiyetine girmiştir⁷⁵.

Lenin'in sosyalist düşüncelerine en etkili eleştiri getiren düşünür Rose Luxemburg olmuştur. Lenin ve Lüksemburg sosyalist düşünceyi savunsalar da, Lüksemburg'a göre azınlıkların self-determinasyon hakkı yoktur⁷⁶. Lüksemburg'a göre bu hakka sahip olan sadece işçi sınıfıdır ve Lenin düşüncelerinde samimi olmayan bir politikacıdır⁷⁷.

Self-determinasyon ilkesinin en etkili savunucularından biri Lenin olmuştur. Lenin sayesinde kendi hakkını tayin etme hakkı uluslararası arenada yer bulmuş ve ilke haline gelmiştir⁷⁸. Ancak Lenin sonrası Rus liderler bu ilkeyi halkların haklarını korumak amacıyla değil, politikanın bir aracı olarak kullanmışlar ve sosyalizm her zaman öncelikli amaç olmuştur⁷⁹. Buna rağmen Lenin ve onun takipçilerinin sömürgeciliğe karşı çıkmaları sayesinde self-determinasyon ilkesi BM Antlaşmasına girmiş ve bir hukuk normu haline almıştır⁸⁰.

⁷⁰ Lenin, 2007: 143.

⁷¹ Raic, 2002: 187.

⁷² Stalin, 1936: 168.

⁷³ Raic, 2002: 187.

⁷⁴ Arsava, 1981: 59.

⁷⁵ Bring, 2013: 23.

⁷⁶ Luxemburg, 2014: 11.

⁷⁷ Luxemburg, 2014: 18.

⁷⁸ Cassese, 1995: 15.

⁷⁹ Raic, 2002: 188.

⁸⁰ Cassese, 1995: 18.

1.3.3.2. Woodrow Wilson Dönemi

Lenin'in sosyalist devrimi gerçekleştirirken kullandığı self-determinasyon ilkesi, Woodrow Wilson tarafından da geliştirilmiş ve siyasi bir norm halini almıştır. Bolşevikler ilkenin hukuki zemine oturmasına yardımcı olurken, Wilson ise ilkenin daha geniş bir kapsayıcı alana yayılmasını sağlamıştır. Wilson'a göre halklar otoriter rejimlerden kurtulmalıdır ve ahlaki olarak bu halklara yardım etmek ABD'nin görevidir⁸¹. Bu sayede kavram uluslararası camiada tartışılmaya başlanmıştır.

Wilson'un self-determinasyon hakkındaki görüşleri başlangıçta temsili hükümet fikrine dayanmaktadır. Lenin'in her ulusun kendi devletini kurma düşüncesinin aksine Wilson'a göre ise, her ulus kendi yönetim şeklini ve yöneticilerini seçme hakkına sahiptir. Diğer bir deyişle Wilson için self-determinasyonun anlamı self-government (kendi kendini yönetim) demektir⁸². Wilson'un bu düşüncesi dönem koşullarında, sadece demokratik halkların bu hakkı kullanabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı değerlendirmeleri yapılırken demokratik ve otokratik güçler arasında gerçekleşen bir savaş algısı yaratılmış, Wilson bu görüşü nedeniyle desteğini itilaf devletlerinden yana kullanmıştır⁸³. 1918 tarihindeki konuşmasında ABD'nin savaşa girme nedenini tanımlarken, özgürlük ve insanların kendi kaderini tayin hakkı nedenlerini sıralamıştır⁸⁴. Wilson, 8 Ocak 1918 Kongre konuşmasında, 11 Şubat 1918 Dört Nokta Deklarasyonunda, 6 Nisan 1918 Baltimor ve 4 Temmuz 1918 Mount Vermont Konferanslarında self-determinasyon hakkının modern dünyanın bir ilkesi olduğu belirtilmiştir⁸⁵.

Wilson'a göre self-determinasyon'un dört geniş tanımı vardır. Bunlar, uluslararası seviyede halkların kendilerini yönetenleri ve yönetim şeklini seçebilmesi, Orta Avrupa devletlerinin iç kamuoyu isteğine göre bu seviyede yeniden şekillenmesi, toprak değişimlerinde ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde self-determinasyon ilkesinin uygulanması ve son olarak sömürge ülkelerinin de istekleri göz önüne alınarak sömürge hâkimiyetindeki halkların da haklarının aranmasında bu ilkenin kurallarının geçerli olması gerektiğidir⁸⁶. Ayrıca Wilson'un On Dört Nokta'sı da, bu tarihten sonra sistemin güçler dengesine değil, etnik halkların self-determinasyon yani kendi kaderini tayin ilkesine, güvenliklerin askeri güce değil taraflar arasında gizli değil açıkça yürütülen diplomatik

⁸¹ Lynch, 2002: 424.

⁸² Musgrave, 2000: 22.

⁸³ Pomerance, 1982: 1.

⁸⁴ Pomerance, 1982: 1.

⁸⁵ Arsava, 1981: 59.

⁸⁶ Cassese, 1995: 21.

esaslara dayandığını belirtmiştir⁸⁷. Gerçekte Wilson'un meşhur On Dört Noktasında self-determinasyon ilkesi geçmemekte ancak on dört ilkenin altı tanesi self-determinasyon kavramından bahsetmektedir⁸⁸.

Wilson, self-determinasyon ilkesini Milletler Cemiyeti Sözleşmesine eklemek istemiş ancak ilkenin istikrarsızlığa ve iç karışıklığa neden olabileceği endişesi nedeniyle ilkenin Milletler Cemiyeti Sözleşmesine eklenmesi reddedilmiştir⁸⁹.

Lenin ve Wilson'un self-determinasyon ilkesine katkıları ve yorumları karşılaştırıldığında bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Her iki lider açısından ilke farklı ideolojilere dayanmaktadır. Wilson'a göre, self-determinasyon sadece Avrupa'da değil tüm Dünya'da özellikle sömürge devletlerinin yönetiminde olan Afrika halklarında da uygulanabilmeli ve tüm uluslararası arenada kabul edilmelidir. Wilson, self-determinasyon ilkesinin kendi yönetim şeklini ve yöneticilerini seçme hakkında bahsederek içsel boyutuna ağırlık verirken, Lenin ayrılmayı içeren dışsal boyuta yönelmiştir. Diğer taraftan ilkenin kullanılmasındaki araçlar açısından farklılıklar söz konusudur. Wilson'a göre bu ilkenin verdiği haklarla şiddetli devrimler gerçekleştirmek doğru değildir. Self-determinasyon şiddeti meşru kılacak bir hak değildir, halklar isteklerini şiddete başvurmadan demokratik yöntemlerle gerçekleştirmeliler. Lenin'e göre ise, ilke ancak devrimci bir ruh içinde kullanılabilir⁹⁰. Lenin ilkenin Rusya içinde de uygulanmasını savunurken, Wilson sadece ABD dışındaki halklarda uygulanabilirliğini savunmuştur.

Wilson'un self-determinasyon ilkesine bakış açısına getirilen bazı eleştiriler söz konusudur. Bunlardan bazıları ilkeye yaklaşımın muğlak ve sonuçlarının değerlendirilemez şeklinde olduğudur⁹¹. Wilson, ilke ile ilgili savunduğu argümanların neler doğuracağını ya da sonuçlarının neler olacağını bilmemekte, bu nedenle ilkeyi bir politika kavramı olarak değil kişisel bir tutum olarak benimsemektedir⁹². Self-determinasyon ilkesini Osmanlı, Avusturya ve Rus İmparatorlukları için uygulanmasını isteyen Wilson, ABD için bu ilkeyi kabul etmemektedir.

Özetlemek gerekirse, Wilson'da Lenin gibi self-determinasyon ilkesini sadece kendi çıkarlarına uygun gördükleri yerlerde uygulamayı istemişlerdir. Self-determinasyon her iki lider için de amaçlarının gerçekleştirilmesinde bir araç olarak görülmüştür. Lenin sosyalist devrimin gerçekleşmesi ve başarıya ulaşması için self-determinasyon ilkesini savunurken,

⁸⁷ Kissinger, 2007: 215.

⁸⁸ Şahin, 2000: 40.

⁸⁹ Uz, 2007: 63.

⁹⁰ Cassese, 1995: 21.

⁹¹ Cassese, 1995: 23.

⁹² Halperin, Scheffer ve Small, 1992: 18.

Wilson'a göre, sömürge hâkimiyetindeki ülkelerin kendi kaderlerini tayin ederek sömürge yönetiminden kurtulmaları sayesinde ABD yeni ticaret ortaklarına, yeni pazarlara kavuşacak ve oluşan güç boşluğunda bir yer edinebilmeyi amaçlamıştır⁹³.

1.3.3.3. Barış Konferansları ve Alınan Kararlar

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Barış Konferanslarında yeni devletlerin kurulması kararı alınmıştır. Barış konferanslarında müttefik güçler kurulacak yeni ulus devletlerin sınırlarının self-determinasyon ilkesine uyumlu şekilde belirleneceği, Orta ve Doğu Avrupa'da kurulacak yeni devletlerin yeni oluşacak sınırlar vasıtasıyla milliyetçilik akımlarından kaynaklanan sorunlara da çözüm olacağı duyurulmuştur⁹⁴. Ayrıca Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rus imparatorluklarındaki azınlıklara kendi kendilerini yönetebilme haklarının verileceğinin duyurulması, bu imparatorluklarda ayrılıkçı hareketlerin alevlenmesine neden olmuştur⁹⁵. Ne yazık ki savaş sonrasında belirlenen sınırlar ve verilen sözler örtüşmemiştir. Azınlıkların korunması, yeni sınırların belirlenmesi ve çizilmesi, ayrılıkçı sorunların çözülmesi konularında başarı sağlanamamıştır⁹⁶.

Rusya'da devrim sonrasında Ukrayna, Beyaz Rusya, Finlandiya, Moldova, Polonya, Kafkas ülkeleri ve Baltık cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Lenin'e göre ulusal sorun olarak görülen ilke, Wilson'a göre, sadece savaştan yenik çıkan ülkelerde ve sömürgelerde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu bağlamda yaşanan bazı sorunlar olmuştur. Savaş sonrasında İngiltere ve Fransa ilkenin varlığını kabul etse de uygulamada isteksiz davranmışlardır. Kendi kaderini tayin ilkesini bir hak olarak kabul etmeyen İngiltere, bu hakkı İrlandalılara ve Katalanlara vermek istememiştir⁹⁷. Self-determinasyon ilkesini pratikte kabul eden galip devletler uygulamada ilkeyi çok fazla dikkate almamışlardır. Paris Barış Konferansı sırasında, büyük devletlerin çıkarları ulusal halkların istekleri ile çakışmış, bunun sonucunda self-determinasyon ilkesi görmezden gelinmiştir⁹⁸. Self-determinasyon ilkesi Barış Konferansı görüşmelerinde kendi istedikleri ülkelerin kurulması sırasında meşrulaştırıcı araç olarak kullanılmıştır⁹⁹. Polonyalılara, Yugoslavyalılara, Çeklere ve Slovaklara kendi kaderini tayin hakkı tanınırken, diğer halkların istekleri yok sayılmış, ilke tutarsız ve keyfi şekilde uygulanmıştır.

⁹³ Doğan, 2006: 2.

⁹⁴ Musgrave, 2000: 26.

⁹⁵ Heater, 1994: 47.

⁹⁶ Raic, 2002: 192.

⁹⁷ Musgrave, 2000: 27.

⁹⁸ Cassese, 1995: 25.

⁹⁹ Raic, 2002: 190.

Özetle, self-determinasyon ilkesi sadece yenilen ülkelerin topraklarında uygulanmıştır. Wilson, savaş sırasında self-determinasyonu barışın temininde zorunlu uygulanması gereken bir ilke olarak ilan etmiş ancak savaş sonrasında kendi kaderini tayin hakkı sadece yenilen ülkelerdeki halklara kısmen uygulanmıştır¹⁰⁰. Bu nedenle ilke savaş sonrasında barışı temin etmek amacıyla değil, müttefik devletlerin siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için araç olarak kullanılmıştır. Avrupa topraklarında birçok etnik grubun iç içe geçmesi ilkenin uygulanmasını zorlaştırmış, aksine daha büyük azınlıkların olduğu devletler oluşmuştur¹⁰¹. Diğer taraftan Avrupa'daki güçlerin Afrika ve Asya topraklarında bulunan sömürgelerini kaybetmek istememesi Barış Konferansında sorun olarak ortaya çıkmıştır. İlkenin Avrupalı ülkelerin çıkarlarına ters olması nedeniyle, ilkenin pratikteki uygulanması sadece Avrupa ile sınırlandırılmıştır¹⁰².

Sonuç olarak, self-determinasyon ilkesi savaş sonrasında sadece etkili bir söylem olarak kalmış, uygulamada başarılı olamamıştır¹⁰³. İlke dünyadaki bağımsızlık hareketlerinde bir çeşit savunma aracı olarak kullanılmıştır¹⁰⁴. Buna verilecek en iyi örnek İkinci Dünya Savaşı'nın oluşmasıdır. Dünyadaki bu düzensizliğin giderilmesi amacıyla bir dizi kurallar bütünü olan ve başvurulacak bir uluslararası örgüt yapılına ihtiyaç duyulmuş ve Milletler Cemiyeti oluşturulmuştur¹⁰⁵.

1.3.3.4. Milletler Cemiyeti ve Aaland Adaları Sorunu

Birinci Dünya Savaşı sonrasında self-determinasyon ilkesi hukuksal bir norm olmayı başaramamış, ideolojik siyasi bir söylemden öteye geçememiştir. Paris Barış Konferansında Wilson'un ısrarlı çabalarına rağmen, self-determinasyon ilkesi istikrarsızlığa, isyana ve toprak parçalanmalarına neden olabileceği endişesiyle Avrupa devletleri tarafından kabul edilmemiştir¹⁰⁶. Wilson tüm çekincelere rağmen self-determinasyon ilkesinin barışı temin etmede vazgeçilmez olduğu konusunda ısrarcı olmuş ve Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etmiştir¹⁰⁷. Wilson, ulusların birbirine yardım etmesi ve sorunların çözümünde işbirliğini sağlayacak uluslar üstü bir örgütün kurulmasını istemiş, 10 Ocak 1920 yılında Milletler Cemiyeti kurucu antlaşması olan Milletler Cemiyeti Misakı kabul edilmiştir. Ancak ABD'nin Versay Anlaşmasını kabul etmeyişi aynı zamanda onun devamı olan Milletler

¹⁰⁰ Bilge, 1959: 135.

¹⁰¹ Musgrave, 2000: 31.

¹⁰² Bilge, 1959: 134.

¹⁰³ Ganguly ve Raymond, 1998: 49.

¹⁰⁴ Connor, 1994: 5.

¹⁰⁵ Kissinger, 2007: 216.

¹⁰⁶ Shaw, 1991: 172-173.

¹⁰⁷ Kissinger, 2007: 216-217.

Cemiyeti Misakını da onaylamaması ile ABD, Milletler Cemiyeti'nin bir üyesi olamamıştır¹⁰⁸. Wilson tüm çabalarına rağmen self-determinasyon ilkesini Milletler Cemiyeti Misakına dâhil edememiştir¹⁰⁹.

Milletler Cemiyeti Misakında, self-determinasyon ilkesi doğrudan yer almamış, bunun aksine Md.22 ve Md.23 ile manda ve sömürgeciliği düzenleyen¹¹⁰, Md.10 ile ayrıca toprak bütünlüğünü garanti altına alan ve mevcut siyasi bütünlüğe saygı gösterilmesini temin eden hükümler yer almıştır¹¹¹. Milletler Cemiyeti Konseyi, Md.22-23 uyarınca manda ve azınlıklarla ilgili rejimleri denetlemek ve nüfus mübadelesi gibi sorunlarda *de facto* başvuru mercii konumuna gelmiştir¹¹². Fakat Milletler Cemiyeti'nin güçlü devletlerin çıkarlarına ters düşen konularda sadece seyirci kalmış ve İkinci Dünya Savaşının başlamasını engelleyememiştir¹¹³.

Self-determinasyon ilkesinin uygulanması bu dönemde sınırlı kalmıştır. Sadece Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya bu ilkeyi kullanarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Self-determinasyon ilkesi Milletler Cemiyeti döneminde ne yazık ki kanuni bir zemine oturtulamamış¹¹⁴, sadece siyasi bir söylem olarak kalmıştır¹¹⁵. Ancak aynı dönemde self-determinasyon ilkesinin hukuki bir zemine oturtulması gerektiği Aaland Adaları sorununda Milletler Cemiyeti Komisyonun aldığı karar sonucunda netleşmiştir. Her ne kadar self-determinasyon ilkesi Milletler Cemiyeti Misakının içinde yer almamış olsa da, uluslararası barışı korumakla sorumlu olan Milletler Cemiyeti'nin önüne gelen Aaland sorunu ile yakından ilgilenmek ve çözüme kavuşturmak için tutum sergilemek zorunda kalmıştır¹¹⁶.

Aaland Adası sorununun başlangıcı 1812 yılında stratejik öneme sahip adaların Finlandiya ile beraber Rusya'ya bırakılmasıyla başlamaktadır. Finlandiya'nın 4 Aralık 1917 yılında Rusya'dan ayrılmasını destekleyen ada halkı, Finlandiya'nın bağımsızlığını elde etmesinin ardından İsveç Krallığına katılma talebinde bulunmuştur¹¹⁷. Ada halkının çoğunluğu İsveç kökenlidir ve coğrafi yakınlık nedeniyle ada halkı ve İsveç Krallığı arasında ekonomik ve kültürel bağımlılık söz konusudur¹¹⁸. Adalardaki İsveç halkının ayrılma isteğinden rahatsız olan Finlandiya, 16 Mayıs 1918 yılında adayı işgal etmiş, bu olay sonucunda sorun uluslararası özellik kazanmış ve çözüm için 19 Haziran 1920'de Milletler

¹⁰⁸ Kıran, 2008: 23.

¹⁰⁹ Musgrave, 2000: 30.

¹¹⁰ Şahin, 2000: 12-13.

¹¹¹ Pomerance, 1982: 7-8

¹¹² Şahin, 2000: 25.

¹¹³ Kovacs, 2003: 440.

¹¹⁴ Şahin, 2000: 17; Lauwers ve Smis, 2000: 44.

¹¹⁵ Cassese, 1995: 27.

¹¹⁶ Arsava, 1981: 63.

¹¹⁷ Johannson, 2006: 42.

¹¹⁸ Arsava, 1981: 63.

Cemiyeti'ne getirilmiştir¹¹⁹. Finlandiya, ada halkının bu başvurusuna 12 Temmuz 1920'de Misak'ın 15/8 hükmüne dayanarak sorunun kendi milli sınırları ve yetkisi içinde olduğunu, Milletler Cemiyeti Konseyinin bu konuyla ilgili yetkisi olmadığını belirterek başvuruya itiraz etmiştir¹²⁰. İtiraz sonrasında Konsey üç hukukçudan oluşan bir Komisyon oluşturarak konunun Milletler Cemiyeti'nin yetki alanına girip girmediği¹²¹ ve bu sorunda self-determinasyon ilkesinin uygulanıp uygulanamayacağı'nın araştırılmasını istemiştir¹²².

Komisyon raporunu 20 Eylül 1920'de açıklamıştır. Buna göre; Finlandiya henüz yeni kurulmuş bir devlet olması nedeniyle henüz uluslararası bir *süje* olma özelliğini kazanmamıştır¹²³. Bu nedenle Finlandiya'nın itirazı kabul edilemez ve sorun Finlandiya yetki alanında bırakılamaz. Diğer taraftan henüz tam olarak kurulmamış Finlandiya hükümetine karşılık ayrılma ve İsveç Krallığı ile birleşme talebinde bulunan ada halkının da talebi kabul edilemez özelliktedir. Aaland sorunu, Komisyon raporuna göre Milletler Cemiyeti'nin yetki ve salahiyetine bırakılması gereken bir sorundur¹²⁴. Eylem planı için Milletler Cemiyeti Raportörlerinin hazırladığı rapora göre, adaların Finlandiya egemenliğinde kalmasına ancak adaların askersizleştirilmesi ve garantörlük kapsamında adalara özerklik verilmesini tavsiye etmiştir¹²⁵. Ayrıca rapora göre, ada halkının herhangi bir baskı ve zulüm altında olmadığı bu nedenle ayrılma hakkının olmadığı tavsiyesinde bulunulmuştur¹²⁶. Sonuç olarak, Aaland adaları sorunda Finlandiya egemenliği kabul edilmiş, adalarda İsveç dilinin kullanılması ve siyasi özerklik tanınması kararı verilmiştir¹²⁷.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan bu sorunda self-determinasyon ilkesi çok fazla önemsenmemiş, onun yerine azınlık haklarının korunmasına önem verilmiştir. Kendi kaderini tayin hakkı ise politik bir söylem olarak kalmış, hukuki bir zemine oturtulamamıştır. Ancak Aaland Adası sorunda ilkenin Milletler Cemiyeti tarafından siyasi bir önemi olduğu vurgulanmış, ilke siyasi boyutuyla tartışılmaya ve milliyetçi hareketlerin artmasının ardından baskıcı rejimlerden kurtulmak amacıyla araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.

---

¹¹⁹ Arsava, 1981: 61-64.

¹²⁰ Arsava, 1981: 64.

¹²¹ Akermark, 2009: 200.

¹²² Cassese, 1995: 27.

¹²³ Cassese, 1995: 29.

¹²⁴ Halperin, Scheffer ve Small, 1992: 19.

¹²⁵ Arsava, 1981: 65.

¹²⁶ Raic, 2002: 198.

¹²⁷ Kılınç, 2008: 962.

1.4. Self-Determinasyon İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Yeri

Self-determinasyon ilkesi İkinci Dünya Savaşı öncesinde yukarıda da ayrıntıları ile anlatıldığı şekilde politik bir söylem olarak kalmış, hukuki bir statü kazanamamıştır. Milletler Cemiyeti Misakında direkt ele alınmayan self-determinasyon ilkesi, dolaylı olarak ele alınmıştır. Halkların baskı halinde oldukları durumlarda başvurabilecekleri bir hak olarak kabul edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında self-determinasyon ilkesi önceki döneme göre oldukça değişmiştir. İlke; BM Şartı, Helsinki Nihai Senedi, Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı gibi uluslararası bağlayıcılığı bulunan anlaşmalara dâhil edilmiştir. İlke birçok Uluslararası Adalet Divanı (UAD) davasında konu olmuş ve bu nedenle savaş sonrasında politik söylem olarak değerlendirilmekten kurtularak azınlıklar için yasal bir hak olma özelliğiyle gelişmeye başlamıştır.

1.4.1. Birleşmiş Milletler Şartına Göre Self-Determinasyon

İkinci Dünya Savaşı sırasında Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığı ve bir daha savaşın tekrarlanmaması üzerine görüşmeler başlamış, Milletler Cemiyeti'nin zayıf yönleri ve başarısızlıkları göz önüne alınarak¹²⁸ daha güçlü bir ulus üstü yapılanmanın Birleşmiş Milletler adıyla kurulması kararına varılmıştır¹²⁹. Self-determinasyonun BM Şartı'nda yer alması¹³⁰ ile ABD ve İngiltere bu hakkın savaş sonrasında da uygulanmasını ilan etmiş, ancak Atlantik Antlaşmasında self-determinasyon ilkesinin içsel boyutuna vurgu yapılması sonrasında İngiltere bu hakkın İngiliz sömürgelerinde değil, Nazi işgalindeki halkların eski özgürlüklerine kavuşmaları için mümkün olabileceğinin altını çizmiştir¹³¹.

BM'in içeriği ile ilgili ilerleyen görüşmelerde Dumbarton Oaks teklifleri olarak kabul edilen metinde self-determinasyon ilkesinden bahsedilmemiş, ancak 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin ısrarları ile San Francisco görüşmelerinde ilke metin içine dâhil edilebilmiştir¹³². BM Şartında self-determinasyon ilkesi, uluslararası toplum içinde bireylerin dostça ve barış içinde ilişkilerde bulunmasını sağlayacak bir unsur olarak ele alınmıştır¹³³.

BM Şartı'nda self-determinasyon ilkesi şartın 1(2) fıkrasında ve Md.55'de yer almaktadır.

BM Şartı'nın 1(2) fıkrasına göre;

¹²⁸ Sönmezoğlu, 2005: 515.

¹²⁹ Şahin, 2000: 18.

¹³⁰ BM Şartı için bkz. BMEM, "BM Şartı ve UAD Statüsü", http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf, (erişim tarihi: 04.12.19).

¹³¹ Uz, 2007: 65.

¹³² Cassese, 1995: 35.

¹³³ Aral, 2010: 28.

“...uluslararası eşit haklara ve halkların self-determinasyonu ilkelerine saygıya dayanan dostane ilişkileri geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için gerekli tedbirleri almak.”¹³⁴.

BM Şartı’nın Md.55’e göre;

“...hayat standartlarını yükseltmeyi, tam istihdamı, kültürel işbirliğini, istikrar ve mutluluk şartlarını oluşturmak amacıyla uluslararası dostane ve barışa dayanan ilişkilerin gelişebilmesi için eşit haklar prensibine ve halkların self-determinasyonuna dayanarak gerçekleştirilecek insan haklarına riayet edilmesi...”¹³⁵.

BM Şartı’na giren self-determinasyon ilkesi yukarıdaki maddelere göre uygulama şekli ve içeriği tam olarak belirlenmiş bir hak değil, ancak BM’in amaçlarından birisi olmuştur¹³⁶. Şartnamede ülke bütünlüğü ve egemenlik ilkeleri korunmuş, self-determinasyon kavramından sadece yüzeysel, net tanımlamaların olmadığı şekilde bahsedilmiştir.

Milletler Cemiyeti ve BM Şartı arasında self-determinasyon ilkesi bağlamında bazı farklar oluşmuştur. BM Şartının Md.11 ve Md.12 de, Milletler Cemiyeti’nde kurulan manda sistemi BM Şartında vesayet sistemi tarafından yeniden düzenlenmiştir. BM Şartı’nın 12.maddesine self-determinasyon hakkına değinilmemiş ancak vesayet sistemi altında halkların kendi kendilerini yönetebilme kabiliyetinden söz edilmiş, sömürge devletlere hükümleri ve çerçevesi belli olmayan sorumluluklar yüklemiştir¹³⁷.

Sonuç olarak BM Şartında self-determinasyon hakkının kesin tanımı ve içeriği belirlenmemiştir. Self-determinasyonun henüz bir hak olduğu kabul edilmemiş, “hak” kavramı yerine “ilke” kavramı kullanılarak hukuki gücü zayıflatılmıştır¹³⁸. Hak olarak belirlenmeyen kendi kaderini tayin ilkesi sadece BM’nin çalışmalarında kullanacağı bir değer olarak kabul görmüştür. Diğer taraftan “halk” kavramının da tanımlanmayışı büyük bir boşluk oluşturmuş, self-determinasyon ilkesine atıfta bulunulmuştur¹³⁹. Bu eksikliklere rağmen BM Şartı’nda yer alması önemli bir ilerleme olarak kabul edilmiştir. Self-determinasyonun BM Şartına dâhil edilmesiyle iç hukuk kuralı olarak kabul edilmiştir¹⁴⁰. Bu sayede kavram hukuki olarak kabul edilmiş, BMGK (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu) tarafından yorumlanarak siyasi özelliğinden sıyrılarak yasal bir özellik kazanmıştır¹⁴¹.

¹³⁴ BMEM, “BM Şartı ve UAD Statüsü”, A.g.k.

¹³⁵ Şahin, 2000: 19.

¹³⁶ Pomerance, 1982: 9.

¹³⁷ Gardam, 1993: 46.

¹³⁸ Aral, 2010: 30.

¹³⁹ Meray, 1968: 140-141.

¹⁴⁰ Koskenniemi, 1997: 299.

¹⁴¹ Cassese, 1995: 43.

1.4.2. BM Genel Kurul Kararları

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları (BMGK) self-determinasyon ilkesinin gelişmesi açısından dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Ancak BMGK kararları ve bildirimlerinin hukuken bağlayıcı nitelikte olmadığı yalnızca tavsiye niteliğinde oldukları unutulmamalıdır. BM Şartnamesi Md.10'a göre, BMGK'ü yetki alanına giren her konu ile ilgili üye devletlere tavsiyeler verebilme yetkisine sahiptir. Kararlar ya da tavsiyeler hukuki bir bağlayıcılığa sahip olmasalar da hukuka yön verici ve etki edici özelliğe sahiptirler¹⁴².

İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM Şartının 1(2) fıkrasında self-determinasyon ilkesi açısından büyük değişiklikler olmuştur. Özellikle savaş sonrasında yaşanan ekonomik buhran, Doğu Bloğu ülkelerinin self-determinasyon ilkesini kullanmaya çalışmaları ile ilke dünyanın odağına yerleşmiştir.

BMGK, 9(I) ve 66(I) kararlar ile sömürgeciliği yasaklama, kendi kaderini tayin etme hakkının geliştirilmesi ile ilgili atılan ilk adımlardır. BMGK 9(I) kararına göre, Genel Sekreter'den yıllık raporlarında "kendi kendini idare etmeyen" uluslardaki durumlarla ilgili bilgiler istemiştir¹⁴³. Diğer taraftan 66(I) kararına göre, genel sekreterden bilgilerin detaylandırılması ve kontrol edilmesi için bir kurul oluşturulması istenmiş, ancak bu talep Batılı devletler tarafından olumlu karşılanmamış, içişlerine müdahale olarak değerlendirilmiş, kararın oylanması sırasında ya karşı oy verilmiş ya da çekimser kalınmıştır¹⁴⁴. Ancak Doğu Avrupa ülkeleri karara olumlu oy kullanarak katılmışlardır.

BMGK, 10 Aralık 1948, 217(I) kararı ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisini (İHEB), Uluslararası İnsan Hakları Tasarısının bir parçası olarak kabul etmiş olsa da, bildiri self-determinasyon hakkı açık şekilde yer almamıştır¹⁴⁵.

İnsan Hakları Komisyonunun (İHK), 4 Aralık 1950 tarihli 421(V) genel kurul kararı ile halkların ve ulusların self-determinasyon hakkının yerine getirilmesi için gerekli araçların temini açısından bir rapor hazırlamasını istenmiştir. Bu raporda yer alan tavsiyelere göre BMGK 545(VI) sayılı kararı 5 Şubat 1952 yılında kabul etmiştir. Bu karara göre, İnsan Hakları Bildirisine eklenen bir madde ile her halkın kendi kaderini tayin hakkı bulunmaktadır ve bu hakka sahip olmayan halklardan sorumlu devletler bunun geliştirilmesi için her türlü desteği sağlamakla yükümlüdür¹⁴⁶. Ayrıca BMGK'nın 16 Aralık 1952, 637A(VII) sayılı kararına göre ise, BM üyesi olan devletlerin, halkaların ve ulusların self-determinasyon

¹⁴² Sar, 1966: 265-269.

¹⁴³ Harris, 1991: 103-104.

¹⁴⁴ Şahin, 2000: 23.

¹⁴⁵ Şahin, 2000: 23.

¹⁴⁶ Musgrave, 2000: 70.

hakkını desteklemesini tavsiye etmiştir¹⁴⁷. Bu karar Batılı devletler tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bu karara göre;

“BM’e üye olan devletler, kendi idareleri altında yaşayan, muhtar olmayan ve vesayet altındaki ülkeler halklarının kendi kaderini tayin haklarını tanıyacak ve geliştireceklerdir. Ayrıca her ülke, ilgili ülkenin halkının serbest iradelerini –halk oylamaları veya diğer demokratik araçlarla- almak suretiyle, BM Şartı’nın ruhuna ve prensiplerine uygun bir şekilde, bu hakların yerine getirilmesini kolaylaştıracaklardır...”¹⁴⁸.

Sonuç olarak BM, sömürgeciliğe olan bakış açısını değiştirmiştir. Örneğin 1955 yılında patlak veren Cezayir sorununu gündemine almayan BMGK, 1960 yılında Fransa’nın katılmamasına rağmen 157(XV) kararı ile 63 lehte, 8 aleyhte ve 27 çekimser oy ile Cezayir halkına self-determinasyon hakkını tanımıştır¹⁴⁹. Bu tarihten itibaren self-determinasyon hakkının verilmesi ve eski sömürgelerin bağımsızlığını kazanarak BM’e üye olması hız kazanmıştır.

1.4.2.1. BM Genel Kurul 1514 (XV) Kararı

1960 yılında sömürge sisteminin tamamen kaldırılmasını isteyen SSCB, BM Genel Kuruluna teklifte bulunmuş ancak bu teklif kabul edilmemiştir. Bu teklifin yerine 14 Aralık 1960 yılında 1514 (XV) sayılı “Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Karar” karar kabul edilmiştir¹⁵⁰. Kabul edilen bu karar ile birlikte self-determinasyon ilkesinin gelişimi tamamen değişmiştir. Bu tarihe kadar ilke olarak kabul edilen karar, ulusal yetki alanının kapsamından çıkarak uluslararası bir hak haline gelmiştir¹⁵¹.

1514 (XV) sayılı kararın yarattığı en büyük tartışma konusu, kararın içeriğindeki net olmayan ifadelerdir. Kararda bahsedilen hakların sadece sömürge ülkelere mi tanınacağı yoksa tüm halklar için mi geçerli olduğu net değildir. Ancak kararın alındığı dönem itibari ile bahsi geçen hakların sadece sömürge halkları için geçerli olduğu kabul edilmektedir. Kararnameyi kısaca incelediğimizde¹⁵²;

Birinci paragrafta, “BM Şartı’na aykırı olarak halkların yabancı boyunduruğu, hâkimiyeti ve kullanımına konu olmaları dünya barışı ve işbirliğinin ilerlemesine bir engel teşkil ederek, temel insan haklarının bir ihlâlini oluşturuyor” şeklindeki

¹⁴⁷Brownlie, 2003: 596.

¹⁴⁸Şahin, 2000: 24.

¹⁴⁹Şahin, 2000: 25.

¹⁵⁰Gündüz, 2009: 277.

¹⁵¹Gardam, 1993: 50.

¹⁵²The United Nations and Decolonization, “Resolution 1514 (XV)”, [https://undocs.org/A/Res/1514\(XV\)](https://undocs.org/A/Res/1514(XV)), (erişim tarihi: 08.12.19).

ifade yabancı himayesi ve sömürge yönetiminin BM Antlaşmalarına uygun olmadığı anlatılarak yabancılık faktörü self-determinasyonun içine dâhil edilmiştir¹⁵³.

İkinci paragraf, “bütün halkların self-determinasyon hakkına sahip oldukları ve bu hakkı sağlamak için bunların kendi siyasi statülerini özgürce belirleyecekleri ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sürdürecekleri” belirtilmektedir. Bu ifadeye göre, self-determinasyon hakkı tüm halklara tanınmış bir hak gibi gözüküyor olsa da, halk kavramının tanımlanmamış olması ifadenin anlamında tartışmalara neden olmuştur. Birçok azınlık halk baskı ve zulüm gördüğü gerekçesiyle bu hakka dayanarak self-determinasyon hakkı isteyebileceğini düşünmüştür¹⁵⁴.

Üçüncü paragrafta, “ekonomik, sosyal ve eğitim seviyesinin yetersizliğinin bağımsızlığı geciktirmek için asla bir bahane olarak kullanılamayacağı” belirtilmiştir.

Dördüncü paragrafta, “bağımlı halkların barışçıl olarak ve özgürce tam bağımsızlık haklarını icra etmeleri için bu halklara karşı yöneltilen silahlı eylem ya da bastırıcı tedbirlerin bütün çeşitlerinin sona erdirilmesi için Genel Kurulun çağrıda bulunabileceği ve bunların ülkesel bütünlüğüne karşı saygı gösterilmesi” gerektiği hususunun altı çizilmiştir.

Beşinci paragrafta, “tam bağımsızlığı ve özgürlüğü mümkün kılmak için din, dil ve ırk farkı olmaksızın halkların özgürce ifade edilmiş istek ve arzularına uygun olarak herhangi şart, çekince olmaksızın vesayet altındaki ve muhtar olmayan ülkelerde ya da bağımsızlığa henüz ulaşmamış diğer ülkelerde bütün yetkilerin bu ülke halklarına devri için acil tedbirlerin alınacağı” vurgulanmıştır. Bu paragrafta göre, vesayet altındaki tüm halklara haklarının verilmesi konusunda genel bir çağrı yapılmıştır.

Altıncı paragrafta, “bir ülkenin ulusal birlik ve ülkesel bütünlüğünü kısmen ya da tamamen yok etmeyi amaçlayan herhangi teşebbüs, BM Şartı amaç ve ilkelerine uygun olmaz” denmektedir.

Yedinci paragrafta, “tüm halkların egemenlik haklarına ve bunların ülkesel bütünlüğüne saygı göstermek için bütün devletler BM Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve mevcut bildiri hükümlerini gözetecektir” vurgusu söz konusudur.

Beş, altı ve yedinci paragrafları genel olarak değerlendirdiğimizde, beşinci paragrafta vesayet altındaki tüm halklara haklarının verilmesi konusunda genel bir çağrı yapılmıştır. Ancak altı ve yedinci paragraflarda diğer tüm bahsi geçen kavramlara, self-determinasyon hakkına ters şekilde, ülkesel bütünlüğe ve ulusal bütünlüğe karışmama gibi kavramların altı çizilmiş, ülkesel bütünlüğe zarar verecek herhangi bir isteğin BM Antlaşmasının ilkelerine

¹⁵³ Akçay, 1998: 30.

¹⁵⁴ Tomuschat, 1993: 1.

ters düşeceği belirtilmiş, bu hakkın ülkesel bütünlüğe zarar verecek şekilde kullanılmayacağına altı çizilmiştir¹⁵⁵.

1514 (XV) sayılı kararın en önemli özelliği, yabancı himayesinde ve sömürge yönetiminde bulunan halklara self-determinasyon hakkının tanınarak özgür yaşam hakkı ve bağımsız yönetim şekillerinin benimsenmesini öngörmesidir.

1.4.2.2. BM Genel Kurul 2625 (XXV) Kararı

24 Ekim 1970 yılında kabul edilen 2625 (XXV) sayılı “BM Şartı’na Uygun Olarak Devletlerarasında İşbirliğine ve Dostça İlişkiler İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi”¹⁵⁶, diğer adıyla “Dostça İlişkiler Beyannamesi”, self-determinasyon ilkesi açısından hukuki zemin hazırlayan önemli bir karardır¹⁵⁷.

Self-determinasyon hakkını sekiz paragrafta inceleyen karar, 1514 (XV) sayılı kararın kabul edildiği ertesini gün, mevcut aksaklıkları gidermek amacıyla oy birliği ile kabul edilmiştir¹⁵⁸. Kararın en önemli özelliklerinden bazıları, oy birliği ile kabul edilmesi, kesin çizgilerle self-determinasyon hakkı için yasal bir içerik oluşturması ve 1514 (XV) sayılı karara atıf yapmamasına rağmen self-determinasyon hakkına hukuki zemin hazırlamıştır ve 1514 (XV) sayılı karardan daha güçlü şekilde hukuki bağlayıcılığı vardır¹⁵⁹.

2625 (XXV) sayılı kararın birinci paragrafında BM Şartı’nda yerini bulan “halkların eşit hakları” ve “self-determinasyonu” prensiplerinden dolayı, “her halk dış müdahale olmaksızın kendi siyasî sistemlerini ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce belirlemek hakkına sahiptir ve her devlet BM Şartı maddeleri uyarınca bu hakka uymakla yükümlüdür” denmektedir¹⁶⁰. Bu paragraftan anlaşılması gereken self-determinasyon hakkının sömürge ülke hakları ile sınırlı tutulmadığı, aksine dünyadaki tüm halklara tanınan bir hak olduğudur.

İkinci paragrafta, “halkların özgür iradesi doğrultusunda kolonizasyona hızlı bir son vermenin tüm devletlere self-determinasyon yolunda yüklenmiş bir görev olduğu, halkların yabancı hâkimiyetinde veya herhangi bir şekilde yönetiminde olması ya da sömürülmesi self-determinasyon ilkesinin, temel insan haklarının ve BM Şartı’nın açık bir ihlâlidir” denmiştir.

¹⁵⁵ Raic, 2002: 207-208.

¹⁵⁶ Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, 2625 (XXV), https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf, (erişim tarihi: 08.12.19).

¹⁵⁷ Brownlie, 2003: 663.

¹⁵⁸ Gündüz, 2009: 109.

¹⁵⁹ Yılmaz, 2004: 936.

¹⁶⁰ Musgrave, 2000: 75.

Bu paragrafa göre, self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını kazanma girişiminde bulunan halkların bu mücadelede haklı oldukları ve bu hakkın yasal olduğunun altı çizilmiştir.

Dördüncü paragrafta self-determinasyon hakkını kullanmak isteyen halkların bu hakkı uygulamasında bazı seçenekler belirtilmiştir. Bunlar; “egemen ve bağımsız bir devlet kurmakla, bir bağımsız devletle özgürce birlik veya entegrasyona girmekle veya halkın özgür iradesi ile belirlenmiş diğer bir siyasî statü oluşturma” ile bu hakkı kazanabilir. Ancak bu hakkın kullanılması sırasında 1514 (XV) sayılı kararda da olduğu gibi şiddet uygulanması ve ateşli silahların kullanılması yasaklanmıştır. Halkların self-determinasyon hakkı için diğer ülkelerden yardım alabilecekleri belirtilmiş olsa da bu yardımın şekli manevi yardımı anlatmaktadır¹⁶¹.

Altıncı paragrafta, “kolonilerdeki ve diğer muhtar olmayan ülkelerdeki halkların self-determinasyon hakkı sağlanıncaya kadar bu ülkeleri yöneten güçler bu halkları serbestçe karar verebilmeleri için kendilerinden ayrı kabul ederek self-determinasyon hakkını güvenceye alacaklardır” denmiştir¹⁶². Halkların self-determinasyon hakkını kullanmaları yasal bir zeminde olduğu için bu halkları yöneten ülkelerinden bu yükümlülüğe uymaları yasal zorunluluk olarak belirtilmiştir¹⁶³.

Yedinci paragrafta, “Yukarıdaki hiçbir paragraf ülkede yaşayan tüm insanları ırk, inanç ve renk ayrımı yapmaksızın temsil eden bir hükümete sahip olan, kendileri yukarıda tanımlandığı üzere halkların eşit hakları ve self-determinasyonu prensiplerine uygun şekilde hareket eden bağımsız ve egemen devletlerin, siyasî birliğini ve ülke bütünlüğünü kısmen veya tamamen dağıtmak ya da bozmak üzere herhangi bir harekete yetki verir veya teşvik eder şekilde yorumlanamaz” denmiştir. Bu paragraf ile temsili hükümet ve ülke bütünlüğü kavramları eş değer kabul edilmiş, temsili hükümetin devamı için ülke bütünlüğünün şart olması gerektiği belirtilmiş, eğer temsili hükümet ülke halklarından hepsini temsil eder özellikte değilse temsil edilmeyen halkın ya da grubun temsili hükümete saygı duymasının gerekli olmadığını belirtmiştir¹⁶⁴. Bu paragrafta açık şekilde olmasa da dolaylı olarak ayrılmaya izin verilebileceği anlatılmıştır¹⁶⁵.

Sonuç olarak, 2625 (XXV) sayılı karar self-determinasyon hakkının içsel boyutuna değinmiş ve bu alanın gelişmesine katkıda bulunmuştur. İçsel olarak, devletlerin demokratik hak ve özgürlüklerle yönetilmesi gerektiği, aksi durumlarda halkların demokratik yönetimler kurma hakkının var olduğu belirtilerek dolaylı şekilde self-determinasyon hakkı, halkların bu

¹⁶¹ Musgrave, 2000: 77.

¹⁶² Musgrave, 2000: 75.

¹⁶³ Kütükçü, 2004: 269.

¹⁶⁴ Musgrave, 2000: 76.

¹⁶⁵ Shah, 2007: 37.

hakkı elde etmek için şiddete başvurabilecekleri algısı oluşmuştur¹⁶⁶. Ayrıca bu karar ile hakkı kullanmak ve dışarıdan yardım almak self-determinasyon ilkesinin uygulanmasında yasal bir zemine oturtulmuştur. 2625 (XXV) sayılı karar sayesinde self-determinasyon hakkının hem içsel boyutu gelişmiş hem de hukuki ağırlık kazanması sağlanmıştır.

1.4.3. İnsan Haklarına Yönelik İkiz Sözleşmeler

2200 (XXI) sayılı karar ile 16 Aralık 1966 yılında kabul edilen ve onay sürecinin ardından 1976 yılında yürürlüğe giren “Kişisel ve Siyasal Haklar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” (İkiz Sözleşmeler) self-determinasyon hakkını ve farklı türlerini ortaya koyarak kavramı teyit etmiştir¹⁶⁷.

Her iki sözleşmenin de ortak ilk maddesine göre; “Bütün halklar, self-determinasyon hakkına sahiptir. Bu hak sebebiyle bütün halklar siyasî statülerini özgürce belirleyecek ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini serbestçe sürdürecektir. Bütün halklar, karşılıklı çıkar ilkesine ve uluslararası işbirliği içinde oluşan uluslararası hukuka dayanan yükümlülüklerine, kendi menfaatleri için zarar vermeksizin ulusal zenginlik ve kaynaklarını özgürce kullanabilir. Hiçbir koşulda bir halk kendi geçim olanaklarından mahrum bırakılamaz. Vesayet altında ve muhtar olmayan ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar dâhil, mevcut sözleşmeye taraf olan devletler self-determinasyon hakkının gerçekleştirilmesini ilerletecek ve BM Şartı hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterecektir” denmiştir¹⁶⁸.

Bu tanımlaya göre, uluslararası bir sözleşmede ilk defa self-determinasyon kavramı ilke değil bir hak olarak tanımlanmıştır¹⁶⁹. Diğer taraftan maddenin devamında self-determinasyon hakkının sadece sömürge ülkelere değil, “bütün halklara” tanınan bir hak olduğu vurgulanmıştır¹⁷⁰. Fakat daha önceki BM kararlarına benzer şekilde halk kavramının tanımlaması ve self-determinasyon hakkının uygulanmasında devletlere düşen sorumluluklarla ilgili net bir çerçeveye ya da tanımlama yapılmamıştır¹⁷¹. Yine ortak maddenin devamında belirtilen doğal zenginlikler ve kaynaklardan bahsedilmiş, self-determinasyon hakkının daha önce hiç değinilmeyen ekonomik boyutu dile getirilmiş, halkların doğal kaynaklarında sahibi olduğu belirtilerek self-determinasyon hakkının içeriği genişletilmiştir.¹⁷²

¹⁶⁶Beşe, 2002: 29.

¹⁶⁷Bozkurt, 2003: 61-62.

¹⁶⁸Kalabalık, 2009: 71.

¹⁶⁹Arsava, 1992: 34.

¹⁷⁰Gardam, 1993: 54.

¹⁷¹Toluner, 1996: 29.

¹⁷²Çavuşoğlu, 2001: 72.

Diğer taraftan “Vesayet altında ve muhtar olmayan ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar dâhil, mevcut sözleşmeye taraf olan devletler self-determinasyon hakkının gerçekleştirilmesini ilerletecek ve BM Şartı hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterecektir” denilerek, halklara bağımsız devlet kurma ya da başka bir devletle birleşme hakkı tanınmıştır¹⁷³.

Sonuç olarak İkiz Sözleşmelerin asıl altını çizdiği nokta içsel self-determinasyon hakkı olmuştur. Demokratik toplum kavramı ve devletlerin bu hakka saygı duymakla yükümlü olduklarının belirtilmesi ile kavram ilk kez bağlayıcı özelliği olan bir metinde yer almış ve metne imza atan her ülke içsel self-determinasyon hakkını kabul etmiştir. Ayrıca sözleşmelerde geçen doğal zenginliklerle birlikte self-determinasyonun ekonomik boyutu gündeme gelmiştir¹⁷⁴.

1.5. Uluslararası Belgelerde Self-Determinasyon Hakkı

1.5.1. Helsinki Nihai Senedi

Helsinki Nihai Senedi, 1994 yılında kurulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının (AGİT) temel belgesidir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, 1975 yılında 35 ülke tarafından oluşturulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının (AGİK) gelişmesi ile oluşmuştur. Helsinki Nihai Senedi, hukuki bağlayıcılığı açısından çok fazla bir değere sahip olmasa da, içinde önemli ekonomik, siyasi ve ahlaki değerleri barındırmaktadır. Senedin sekizinci ilkesi “halkların eşit hakları ve self-determinasyon hakkı” önemli ayrıntıları barındırmaktadır¹⁷⁵. Bu bölümde;

“Katılan devletler, halkların hak eşitliğine ve onların kendi geleceklerini serbestçe belirleme haklarına, BM Şartı’nın amaçları ve ilkelerine ve devletler hukukunun devletlerin ülkesel bütünlüklerine ilişkin kuralları da kapsam içine girmek üzere, ilgili kurallarına her zaman uyarak, saygı gösterirler.

Halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini serbestçe belirleme hakları ilkesi uyarınca, bütün halklar iç ve dış siyasî statülerini özgür olarak saptama ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini diledikleri gibi sürdürme hakkına her zaman sahiptirler.

Katılan devletler, gerek kendi aralarında gerek bütün devletlerle dostluk ilişkilerinin gelişmesi için halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini serbestçe belirleme ilkesinin evrensel anlamına saygının ve bu iki ilkeyi etkin bir biçimde kullanmalarının önemini bir kez

¹⁷³ Cassese, 1995: 55.

¹⁷⁴ Cassese, 1995: 57.

¹⁷⁵ Gündüz, 2009: 680.

daha doğrularlar. Katılan devletler, bu ilkeye herhangi bir biçimde aykırı davranışların ortadan kaldırılmasının önemini anımsarlar."¹⁷⁶.

Bu belgede self-determinasyon hakkının tüm halklar için geçerli olduğu belirtilmekte, sömürge ya da ırkçı otoriteler altında bulunan halklara atıf yapılmadan ve bu hakkın sadece bir kereye mahsus değil süreklilik gerektiren bir hak olduğu ele alınmıştır¹⁷⁷. Bu sayede self-determinasyonun içsel boyutu uluslararası bir sözleşmede yer almıştır¹⁷⁸. Diğer bir ifadeyle halkların statülerini belirlemeleri sadece iç ve dış baskıya maruz kalmalarına bağlı değildir, herhangi bir baskı olmadan da bu hakkı kullanabilirler.

Helsinki Nihai Sendi, self-determinasyon hakkına ilişkin önemli bir yenilik geliştirmemiş olsa da, “tüm halklar” kavramı ile devlet sınırları içindeki tüm nüfusu kastetmiş, ırki ya da etnik bir ayırım yapmamıştır. Bu şekilde devlet bütünlüğünün altı çizilmiş, ülkesel bütünlüğe zarar gelmemesine dikkat edilmiştir. Tüm nüfusun isteği dışındaki ülkesel değişimlerin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını belirten belgede¹⁷⁹, güç kullanarak ayrılma ya da başka bir ülke ile birleşme yolunu açan ayaklanmaların önüne geçilmeye çalışılmıştır¹⁸⁰.

Özetle, self-determinasyon hakkının içsel boyutunu ele alan ilk uluslararası belge Helsinki Nihai Senedir. Bununla birlikte belge, ülkeler arasında dostluk ve iyi ilişkilerin gelişmesi için self-determinasyon hakkının tanınmasını zorunlu kılmıştır. Halkların özgürlük, eşitlik ve self-determinasyon hakkına saygı göstermeyen ülkelerin davranışlarının uluslararası sistemde kabul edilemez olduğunu belirtmiş, bu hakkın iyi ilişkileri geliştirmek için kullanılması gereken bir araç olduğunun altını çizmiştir.

1.5.2. Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı

AGİK kapsamında 19-21 Kasım 1990’da Paris’te onaylanan belge, self-determinasyon hakkının içsel boyutuna yer vermiştir¹⁸¹. Bu belgede yer alan ayrıntılara göre,

“... Halkların eşit haklara sahip olduklarını ve BM Şartı ile uluslararası hukukun, devletlerin toprak bütünlüklerini konu alanlar dâhil, ilgili normlarına uygun olarak, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip bulduklarını tekrar teyit ederiz”¹⁸² denmektedir.

Buna göre, ülkesel bütünlük ön planda tutulmak koşuluyla, halklar self-determinasyon hakkını kullanma hakkına sahiptirler¹⁸³. Belgede ülke bütünlüğünün altı çizilmiştir.

¹⁷⁶ Taşdemir,2000: 32.

¹⁷⁷ Koskenniemi, 1997: 287.

¹⁷⁸ Cassese, 1995: 285.

¹⁷⁹ Cassese, 1995: 287.

¹⁸⁰ Koskenniemi, 1997: 288.

¹⁸¹ Gündüz, 2009: 727.

¹⁸² Gündüz, 2009: 710.

1.5.3. Viyana Bildirisi

Self-determinasyon hakkının nasıl kullanılması gerektiğini açıklayan diğer bir belge 25 Haziran 1993 yılında imzalanan Dünya İnsan Hakları Bildirisi'dir. Bildirideki düzenlemeler şu şekildedir;

“... Eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayinine uygun hareket eden ve o toprakta yaşayan tüm halkı herhangi bir fark gözetmeksizin temsil eden bir yönetime sahip bulunan egemen ve bağımsız devletlerin, ülkesel bütünlüğünü ya da siyasal birliğini tam olarak veya kısmen ortadan kaldıracabilecek ya da tehlikeye sokabilecek herhangi bir eyleme izin veya teşvik sağlamak biçiminde yorumlanamaz”¹⁸⁴.

Buna göre, self-determinasyon hakkı ve hakkın gereklilikleri inkâr edilemez bir gerçektir ancak hakkın uygulanmasında zaruri olan bazı sınırlamalar mevcuttur. Bu sınırlamaların altını çizen belgede, ülkesel bütünlüğün bozulamayacağı kesin şekilde ifade edilmiş, hakkın kullanımını sadece üç tür halka tanımıştır. Bunlar; yabancı işgalindeki halklar, ırki baskı altında olan halklar ve sömürge halklarıdır. Diğer taraftan BM Antlaşmalarında yasal mücadele olarak tanımlanan self-determinasyon hakkı Viyana Bildirisinde yasal mücadele kavramı ile ifade edilmiştir. Bunun anlamı ise, yasal mücadele kavramının terörizm hareketleri ile özdeşleştirilmesi ve terör eylemlerinin bu kavram altında yasallaşmasının önüne geçilmek istenmesidir¹⁸⁵.

Doğu Bloğunun çöküşüne kadar self-determinasyon hakkının içsel boyutu genişletilmiş ve içeriği zenginleştirilmiştir. Ancak bu döneme kadar dışsal boyut ile ilgili herhangi bir gelişme söz konusu olmamıştır. Dışsal boyutun evrilmesi ancak Soğuk Savaş sonrası döneme rast gelmektedir.

1.6. Uluslararası Adalet Mahkemesi Kararlarında Self-Determinasyon Hakkı

Self-determinasyonun hakkının uluslararası hukuk açısından gelişmesinde Uluslararası Adalet Mahkemesi Kararlarının payı fazladır. Uluslararası Adalet Mahkemesinin görevi devletlerarasındaki anlaşmazlıkları hukuka uygun şekilde çözmek ve BM'e tavsiye niteliğinde görüşler bildirmektir. Self-determinasyon hakkının gelişmesinde Uluslararası Adalet Mahkemesinin aldığı kararlardan 1970 Namibya, 1975 Batı Sahra ve 1995 Doğu Timor Adaları ile ilgili olanlar önem arz etmektedir.

¹⁸³ Cassese, 1995: 289.

¹⁸⁴ Oran, 2001: 115.

¹⁸⁵ Toklu, 2004: 81.

1.6.1. Namibya Kararı

BMGK almış olduğu 276 sayılı karara rağmen Güney Afrika Cumhuriyetinin Namibya'daki varlığına ilişkin olarak Uluslararası Adalet Mahkemesi görüş bildirmesini istemiştir. Uluslararası Adalet Mahkemesi 21 Haziran 1971'de tavsiye niteliğinde olan görüşünü bildirmiştir. Buna göre, "Uluslararası hukuktaki son gelişmelerin muhtar olmayan ülkelerle ilgili olarak self-determinasyon hakkının başvurulabilir olduğunu" gösterdiği tespitinde bulunmuştur."¹⁸⁶.

Uluslararası Adalet Mahkemesi, Güney Afrika'nın Namibya topraklarındaki varlığının tamamen yasadışı olduğu ve derhal bu işgale son vermesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, BM üyesi devletlerin, Güney Afrika'nın Namibya'daki yaşadığı işgalini tanınması gerektiğini ve üye ülkelerin Güney Afrika ile bu işgali ilgilendiren herhangi bir münasebetten kaçınması gerektiği tespitinde bulunmuştur. Diğer taraftan, BM üyesi olmayan devletlerinde BM'in Namibya'ya ilişkin alınan karara destek vermekle yükümlü olduklarının altı çizilmiştir¹⁸⁷.

Uluslararası Adalet Mahkemesi görüşüne göre, Güney Afrika'nın Namibya'daki varlığı, insan haklarına ve temel özgürlüklere saldırıdır. Görüş, 2145 (XXI) sayılı karara atıf yaparak, Güney Afrika Devleti'nin BM Antlaşmasını ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini çiğnediği tespitinde bulunulmuştur. Yine Uluslararası Adalet Mahkemesi görüşüne göre, BMGK 1514 (XV) sayılı kararında göre, Namibya halkının self-determinasyon hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Self-determinasyon hakkının gelişmesi açısından Mahkemenin bu kararı, özerk olmayan halklarda self-determinasyon hakkına başvurabilir tespitinin yapılmış olmasıdır¹⁸⁸.

1.6.2. Batı Sahra Kararı

Batı Sahra Kararı, Uluslararası Adalet Mahkemesi tarafından görüş bildirilen ve self-determinasyon gelişmesi açısından önemli olan diğer sorunlardan bir tanesidir. Batı Sahra 1884 yılından 1958 yılına kadar İspanya sömürgesi olan, 1958 yılında ise İspanya Parlamentosu kararı ile eyalet statüsü ile merkezi yönetime bağlanmış olan bölgedir. 1966 tarihinde BMGK, Batı Sahra halkının self-determinasyon hakkını BM gözetiminde referandum yoluyla alabileceği kararına varmıştır. Bu nedenle BM, İspanya'yı komşu ülkeler olan Fas ve Moritanya ile anlaşmak üzere masaya oturmaya davet etmiştir. Ancak Fas ve Moritanya, Batı Sahra için referandum yapılmasına karşı çıkmıştır. Bu nedenle BMGK, 1974

¹⁸⁶ Uz, 2007: 75.

¹⁸⁷ Legal Consequences For States Of The Continued Presence Of South Africa In Namibia (South-West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion of 21 June 1971, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf>, (erişim tarihi: 09.12.19).

¹⁸⁸ Uz, 2007: 76.

yılında Uluslararası Adalet Mahkemesine başvurarak tavsiye niteliğinde görüş bildirmesini istemiştir¹⁸⁹.

Fas, Batı Sahra toprakları üzerindeki iddiasını coğrafi yakınlık ve yıllardır sorun olmadan bu topraklar üzerinde egemenliğini sürdürdüğünü belirtmiştir. Moritanya ise, İspanya'nın kurulduğu dönemde henüz devlet olmadığını ancak Batı Sahra ile din, dil ve kültürel olarak halklar arasında yakınlık olduğunu hatta aynı olduklarını ileri sürmüştü ve iddiasını güçlendirmek için halk unsurunu kullanmıştır. Bu iddialara dayanarak BMGK, Uluslararası Adalet Mahkemesinden iki konu üzerinde görüş bildirmesini istemiştir. Bunlar; Batı Sahra bölgesi İspanya tarafından işgal edildiğinde sahipsiz bir nitelikte miydi? Eğer cevap olumsuz ise, Fas ve Moritanya Devletleri ile Batı Sahra arasında nasıl bir hukuki ilgi mevcuttur?

Uluslararası Adalet Mahkemesinin tavsiye niteliğindeki görüşüne göre birinci sorunun cevabı; 1884 yılındaki devlet yapılanması göz önüne alındığında Batı Sahra sahipsiz bir nitelikte değildir. Buna göre 1975 yılında hazırlanan görüş, 1884 yılında Batı Sahra işgal edilirken sahipsiz değildir¹⁹⁰.

İkinci soruya Mahkemenin cevabı ise, Batı Sahra ile Fas ve Moritanya arasında bazı bağlar olmasına karşılık bu bağların hiçbirinin Batı Sahra bölgesi üzerinde egemenlik kuracak kadar güçlü özellikte olmadığı bu sebeple Batı Sahra'nın self-determinasyon hakkını kullanarak kendi geleceğini belirleme hakkını engelleyecek bir durum olmadığına karar verilmiştir¹⁹¹.

Diğer taraftan Mahkeme, Fas'ın coğrafi yakınlık ve geçmişten gelen uzlaşma içindeki egemenlik iddialarından coğrafi yakınlık iddiasına değinmemiş ve Batı Sahra üzerinde etkili bir egemenlik yürütüldüğüne yönelik yeterli delillerinde olmayışı nedeniyle iddiayı reddetmiştir¹⁹².

Uluslararası Adalet Mahkemesi, BMGK'nun 1514 (XV) sayılı kararına atıfta bulunarak Batı Sahra'nın self-determinasyon hakkını kullanarak kendi geleceğini tayin etmesini ve sömürge yönetimden kurtulması görüşünü belirtmiştir. Mahkemenin bu kararı hukuki açıdan self-determinasyon hakkına dayanak oluşturmuş olsa da, bu hak 1975'den günümüze çok fazla kullanılmamıştır.

---

¹⁸⁹Knop, 2002: 110.

¹⁹⁰Uz, 2007: 77.

¹⁹¹Harris, 1990: 209.

¹⁹²Toluner, 1996: 28.

1.6.3. Doğu Timor Kararı

Uluslararası Adalet Mahkemesinin görüş bildirdiği diğer konulardan bir tanesi Doğu Timor sorunu ile ilgilidir. Doğu Timor eski bir Portekiz sömürgesidir. 1960 yılında özerk olmadığı kabul edilen bölgeden Portekiz'in çekilmesinin ardından, 1974 yılında Doğu Timor, Endonezya ve Avustralya arasındaki bir anlaşma ile Endonezya'ya bırakılmıştır. Fakat Doğu Timor'da Fretilin ismiyle anılan bağımsızlık hareketi yanlıları alınan bu kararı yok saymış ve 1975 yılında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Endonezya ise Fretilin yandaşlarını güç kullanımı yoluyla etkisizleştirmiştir. Ancak Endonezya'nın Doğu Timor'daki bağımsızlık hareketine karşılık güç kullanması uluslararası camiada hoş karşılanmamış, BMGK, Endonezya'nın bölgeden çekilmesini ve Doğu Timor'da self-determinasyon hakkının kullanılması ve gerekli koşulların sağlanması için çağrı yapmış, ancak Endonezya bölgeden çekilmeyerek egemenlik iddiasında bulunmuştur¹⁹³.

1979 tarihinden itibaren Endonezya ve Avustralya arasında deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda bazı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonunda bölgenin kıta sahanlığında doğal kaynakların kullanımını açısından ortak araştırma ve işletmenin sağlanması için 11 Aralık 1989 yılında İşbirliği Bölgesi oluşturma kararı alınmış, yasalaşan karar 1991 yılında yürürlüğe girmiştir¹⁹⁴.

Endonezya ve Avustralya arasındaki bu anlaşmanın ardından Portekiz, Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkının engellenmesi gerekçesiyle Avustralya'ya Uluslararası Adalet Mahkemesine dava açmıştır. Davada soruşturulması istenen konu, Doğu Timor'u Endonezya'nın eyaleti kabul eden ve doğal kaynakları iki ülke arasında paylaştıran Timor Ara Sözleşmesinin, Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkına engel teşkil edip etmediğidir. Dava sonucunda 30 Haziran 1995 yılında Uluslararası Adalet Mahkemesinin kararına göre, Doğu Timor, Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşmasının XI. Bölümüne göre özerk değildir ve self-determinasyon hakkını kullanmaya hakkı vardır. Sonuç olarak Doğu Timor halkının bu hakkı diğer devletler tarafından da tanınmak zorundadır¹⁹⁵.

5 Mayıs 1999 tarihinde taraflar arasında anlaşma yoluna gidilmiş ve Doğu Timor'da BM gözetiminde referandum yapılması kararı alınmıştır. 20 Mayıs 2002 yılında gerçekleşen referandumda Doğu Timor bağımsızlığını kazanmış ve BM üyesi olmuştur.

Genel olarak değerlendirdiğimizde de Uluslararası Adalet Mahkemesi Namibya Kararı, Batı Sahara Kararı ve Doğu Timor Kararı ile self-determinasyon hakkının uluslararası hukuk açısından bir hak olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca belirtilen tavsiye ve görüşlerde

¹⁹³ Fan,2007: 177.

¹⁹⁴Clark, 1992: 74.

¹⁹⁵ Uz, 2007: 78.

BMGK kararlarına atıf yapılması kavramın artık bir hukuk kuralı olduğunun kanıtı niteliğindedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SELF DETERMİNASYON İLKESİNİN UYGULAMA ALANLARI

2.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması

Sovyetler Birliği içindeki Cumhuriyetlerden Baltık ülkeleri dışındakilere bağımsızlıklarını kazanmaları adına hiçbir hak tanınmamıştır. Ancak 1976 tarihinde Sovyet Anayasasına eklenen Md.72 göre her birlik üyesi ülke Sovyetler Birliği'nden ayrılma hakkına sahiptir¹⁹⁶. Fakat yine Sovyetler Anayasasının 70 (1) fıkrasında da Sovyetler Birliği'nin gönüllü katılım ilkesi ile oluşan çok uluslu, yekpare ve federe bir ülke olduğu tanımlaması yapılmıştır¹⁹⁷. Buradan varılmak istenen sonuç yıkılma sürecini fark eden Sovyetler Birliği'nin süreci kendi kontrolünde tamamlamak istemesidir. Bu nedenle ayrılma prosedürünü detayları ile anlatan ve oldukça zorlaştıran bir dizi kanun kabul edilmiştir.İlerleyen süreçte birlik içindeki cumhuriyetler ayrılmak için self-determinasyon ilkesine dayanarak referandumlar düzenlemişlerdir. Bu bağlamda self-determinasyon hakkının dışsal boyutu içsel demokrasiye saygı boyutunda karşılıklı olarak ilk defa birbirine bağlantılı şekilde gelişmiştir.

2.1.1. Baltık Ülkeleri

1918 tarihinden sonra Sovyetler Birliği tarafından bağımsızlıkları tanınan Letonya, Litvanya ve Estonya ilerleyen yıllarda Milletler Cemiyeti üyesi olmuşlardır¹⁹⁸. 1940 yılına kadar bağımsız yaşayan bu devletler, 1939 yılındaki Sovyet-Alman saldırmazlık paktı sırasında imzalanan gizli bir protokol ile Sovyetler Birliği'ne bırakılmıştır. 17 Haziran 1940 yılında Sovyetler Birliği üç devleti işgal ve ilhak etmiştir. Daha sonraki yıllarda Sovyetler Birliği Baltık ülkelerinin kendisine katılmak istemelerini self-determinasyon ilkesine dayanarak uygun bir yolla gerçekleştirdiğini savunmuştur. Bunun nedeni ilhak sonrasında göreve gelen Parlamentolar 21 Haziran 1940 yılında bir bildiri yayınlarak Sovyetler Birliğine katılma kararı aldıklarını açıklamışlardır¹⁹⁹.

1 Haziran 1989 tarihinde Sovyetler Birliği Halk Temsilciler Birliği, 1939 yılında Sovyet-Alman saldırmazlık paktı sırasında gizlice imzalanan protokolü tanımadığını ilan etmiş, ardından üç Baltık ülkesi bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Sırasıyla Litvanya, Letonya ve Estonya bağımsızlıklarının ilanını self-determinasyon ilkesine dayanarak değil, imzalanan

¹⁹⁶ Armioğlu, 1992: 207.

¹⁹⁷ Cassese, 1995: 267.

¹⁹⁸ Armioğlu, 1992: 190.

¹⁹⁹ Armioğlu, 1992: 189.

gizli protokolün uluslararası hukuka aykırı olduğuna ve Stalin'in güç kullanımını uluslararası normların ihlaline dayandırmayı tercih etmişlerdir. Baltık ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin güç kullanarak kendilerini ilhakını uluslararası suç unsuruna dayandırarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Baltık ülkelerinin neden bu yolu seçtiği ve neden self-determinasyon hakkını kullanmayı tercih etmediklerinin nedeni ise 7 Nisan 1990 yılında Sovyet Anayasasında yapılan bazı değişikliklerdir. Bu değişikliklere göre, Sovyetler Birliği egemenliğinde bulunan herhangi bir cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmesi için ayrılmayı kabul eden üçte iki halk çoğunluğunu sağlayacak bir referandumun yapılmasının gerekliliğidir. Eğer üçte iki çoğunluk sağlanamazsa on yıl boyunca yeni bir referandum yapılması söz konusu olamayacaktır. Bu durumda söz konusu haktan faydalanma şansına halkının yüzde 80'i Litvanyalı olan Litvanya faydalanabilecekken, halkının sadece yüzde 60'ı Estonyalı olan Estonya ve yine halkının sadece yarısı Letonyalı olan Letonya faydalanamayacaktır²⁰⁰.

Bu duruma rağmen Baltık ülkeleri referandum yapmışlar ve çoğunluğu elde ederek 6 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlıklarını almışlardır²⁰¹.

2.1.2. Rusya Federasyonu ve Çeçenistan

Gorbaçov tarafından uygulanan glastnost (açıklık.) ve prestroika (yeniden yapılanma) sonucunda 21 Aralık 1991 Alma-Ata Anlaşması ile SSCB resmen dağılmıştır²⁰². Dağılma sürecinde Rusya Federasyonu tarafından 12 Haziran 1990 yılında yayımlanan bağımsızlık bildirisi, SSCB topraklarındaki diğer otonom ve özerk cumhuriyetler tarafından örnek alınmış ve bu bölgelerde de bağımsızlık bildirimleri yayımlanmaya başlanmıştır. Rusya Federasyonu bu gelişmeye çözüm bulmak amacıyla 31 Mart 1992'de Federasyon Anlaşması'nı hayata geçirmiştir²⁰³. Bu anlaşmaya göre, Rusya Federasyonu normal yönetim ile cumhuriyet ve bölge denen iki farklı yönetimden oluşacaktır. Ancak bu anlaşma çok başarılı olmamış 1993 yılında otonom cumhuriyetler, Rusya Federasyonu Anayasası, vergi sistemi gibi düzenlemelerde kendi kanunlarının daha üstün olduğunu iddia etmişlerdir.²⁰⁴ Bu süreçte Rusya Federasyonu da farklı bölgelerdeki farklı, din, ekonomi ve etnik farklılıklardan dolayı çöküş sürecine girmiştir.

²⁰⁰ Cassese, 1995: 262.

²⁰¹ Cassese, 1995: 263.

²⁰² Çapa, 2019: 1.

²⁰³ Ağır, 2015: 36.

²⁰⁴ Ağır, 2015: 44.

Rusya Federasyonunu oluşturan Federasyon Anlaşması Çeçen-İnguş Cumhuriyeti ve Tataristan tarafından imzalanmamış aynı zamanda bu cumhuriyetler 12 Aralık 1993 yılındaki yeni anayasa ve parlamento seçimlerine katılım sağlamamışlardır²⁰⁵.

1 Kasım 1991 yılında Çeçenistan bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya Federasyonu ile hiçbir hukuksal bağ kurmamıştır. Rusya ise 1994 yılı sonunda tek taraflı olarak Çeçenistan'ı kendisine bağlama girişimlerinde bulunmuştur. Olayların içeriğini self-determinasyon ilkesi açısından değerlendirdiğimizde, Çeçenistan self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlığını ilan ederken, Rusya ülkesel bütünlüğü koruma hakkına dayanarak federasyonla yönetilen bir ülkenin bölünmezliğini savunarak hareket etmektedir²⁰⁶. Çeçenistan'ın self-determinasyon ilkesinin altında yatan neden 11 Mayıs 1918 yılında Kuzey Kafkas halklarının bağımsızlığını ilan etmesine dayanarak Çeçenistan bağımsızlığını ilan etmesidir. Ancak 1921 yılında Sovyet orduları tarafından işgal edilen ülke zorla Sovyetler Birliği egemenliğine dâhil edilmiştir. Bu nedenlerden ötürü, Çeçenistan'ın self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlık ilan etmesi son derece normal bir haktır²⁰⁷.

Sovyetlerin parçalanması ile her otonom ve özerk cumhuriyet self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlığını ilan etmiş olsa bile, gerçekte bu hakkın kullanım şeklini sınırlayan birçok unsur mevcuttur. Öncelikle üzerinde durulması gereken ve uluslararası hukuk açısından da yer edinmiş toprak bütünlüğü ilkesinin varlığıdır. Toprak bütünlüğü ilkesi aslında self-determinasyon ilkesinin önündeki en büyük engellerden bir tanesidir. Uluslararası hukuk tarafından da benimsenmiş olan toprak bütünlüğü ilkesine göre; uluslararası hukuka uygun şekilde kurulmuş olan bir ülkenin rızası olmadan herhangi bir parçalanma, ayrılma veya bölünme söz konusu olamaz ve buna diğer ülkelerde saygı duymak zorundadır. Bu tanımlamaya göre, Sovyetler Birliği 1990'lı yıllarda çökmüş yerine geçen Rusya Federasyonu 1992 yılında Sovyetlerin devamı olduğunu ilan etmiş ve bu durum uluslararası sistem tarafından kabul edilerek Rusya Federasyonuna BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği verilmiştir. Bu durumda Sovyetler zamanında yapılan tüm anlaşmalar Rusya Federasyonu için bağlayıcı ve devam niteliğindedir. Bu sebeple Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyetinin self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlık ilan etmesi ve bunu tek yanlı düzenlemesi hukuken çok normal gözükmemektedir²⁰⁸.

²⁰⁵ Ağır, 2015: 37.

²⁰⁶ Cherylyn, 2004: 598.

²⁰⁷ Cherylyn, 2004: 607.

²⁰⁸ Cherylyn, 2004: 613.

2.2. Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova Sorunu

Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti altı cumhuriyet ve iki otonom bölgeden oluşan bir federasyondur. Etnik, dini, kültürel ve sosyal açıdan birçok farklılıklara sahip olan federasyon 1980'ler de SSCB'nin dağılmasına kadar ayakta kalmayı başarabilmişse de, 1980 sonrasında ayrılıkçı hareketlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Aralık 1990'da Slovenya Cumhuriyeti ve Mayıs 1991'de Hırvatistan Cumhuriyeti referandum yoluyla bağımsızlıklarını kazanmışlar, 25 Haziran 1991 yılında tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının ardından bozulan denge sistemi 10 Eylül 1991'de Makedonya ve 15 Ekim 1991'de Bosna-Hersek Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ilan etmelerini tetiklemiş, Yugoslavya resmen dağılma sürecine girmiştir.

Yugoslavya'nın parçalanma süreci toprak bütünlüğü ve egemenlik konusunda ısrar eden devlet ve self-determinasyon hakkına sığınarak bağımsızlıklarını kazanmak isteyen cumhuriyetler arasında yaşanmıştır. Ancak Yugoslavya Federasyonu içinde bulunan cumhuriyetlerin uluslararası hukuk açısından herhangi bir dışsal self-determinasyon hakkı yoktur²⁰⁹. Bunun yanında Yugoslavya Anayasasında cumhuriyetlere verilmiş herhangi bir ayrılma hakkından bahsedilmemekle birlikte anayasasının 5(4) fıkrasında sınırların değişiminin ancak tüm cumhuriyetler ve otonom bölgelerin ortak rızası ile mümkün olabileceği açıkça belirtilmiştir²¹⁰.

Yugoslavya'nın parçalanması İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan en şiddetli ve zor süreçlerden bir tanesidir. Yugoslavya içindeki eski iç sınırlar parçalanma ile birlikte yeni uluslararası sınırlara dönüşmüş ve bu sınırlar içinde kalan azınlıklar yeni devletler tarafından istenmeyen topluluklar olmuşlardır. Örneğin, Hırvatistan ve Bosna- Hersek'te yaşayan Sırp'lar istenmeyen yabancılara dönüşmüşlerdir.

Parçalanma sırasında taraflar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek amacıyla AB (Avrupa Birliği) tarafından Badinter Komisyonu kurulmuştur. Komisyon görüşüne göre ise, self-determinasyon ilkesi mevcut iç sınırların dışında kullanılamaz. Buna göre, uluslararası hukukta *uti possidetis juris* ilkesi bağımsızlık kazanmak için kullanılan bir ilkedir, ancak bu ilkenin temel amacı daha önceki mevcut federal sınırların güç kullanılarak kullanımını engellemektir kararını yayınlamıştır²¹¹. Komisyon inceleme sonucunda Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın devlet olabilme koşullarından olan referandum uygulamasını yerine getirdiğini ve bu nedenle uluslararası sistem tarafından tanınabileceğini ancak Bosna-Hersek'in toplumun tamamını kapsayan bir referandum gerçekleştirmediği için devlet

²⁰⁹ Cassese, 1995: 269.

²¹⁰ Taşdemir, 2016: 662.

²¹¹ Şahin, 2000: 110-112.

olabilme koşullarına sahip olmadığını açıklamıştır²¹². Bu rapordan anlaşılması gereken Bosna-Hersek'in devlet olabilmesi için uygun koşulların sağlandığı bir referandum yapması gerektiğidir. Bu sayede ayrılma hakkı için referandum gerekli koşul olarak sisteme dâhil edilmiştir. Bosna-Hersek, Sırların itirazlarına rağmen 29 Şubat 1992'de referandum gerçekleştirmiş ve çoğunluğu elde etmiştir. Referandum sonrasında hem AB hem de ABD tarafından tanınmıştır²¹³.

AB, Yugoslavya'nın parçalanmasında devletleri tanıma konusunda 16 Aralık 1991 yılında kabul edilen "Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki Yeni Devletlerin Tanınması Konusundaki İlkeler Bildirisini" temel almıştır. Buna göre²¹⁴; "özellikle hukuk kuralları, demokrasi ve insan hakları konusunda BM Şartı hükümlerine, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'nda kabul edilen taahhütlere saygı, sadece ortak anlaşma ve barışçıl yollarla değiştirilebilir olan tüm sınırların ihlal edilmezliğine saygı, güvenlik ve bölgesel istikrar kadar nükleer silahsızlanma ve silahsızlanma konusundaki taahhütlerin kabulü, hakemliğe başvurma uygun olduğu yerler dâhil, devlet ayrılma ve bölgesel uyuşmazlıklarla ilgili tüm sorunları anlaşma ile çözme taahhüdü" devlet olma kriterleri olarak kabul edilmiştir. Bu kararda ayrılma hakkında bahsedilmemiş olsa da, referandumdan önce, eşitlik, insan hakları, demokrasi ve hukuk kurallarına saygı kriterlerine vurgu yapılması içsel self-determinasyon hakkının ayrılmanın kuralları arasında yer almasına neden olmuştur²¹⁵.

Yugoslavya'nın parçalanma sürecinin bir kısmı geleneksel yöntemlerle ve Dayton Barış Antlaşması ile çözümlenmiş olsa da Kosova'nın ayrılması oldukça zor ve sıkıntılı geçmiştir²¹⁶. AB tarafından oluşturulan Badinter Komisyonu'na göre bağımsızlık isteyen cumhuriyetlerin sınır değişiklikleri ve bağımsızlık istekleri ancak iki tarafında barışçıl yöntemlerle anlaşması sonucu gerçekleşebilir. Barışçıl yöntemlerin dışındaki sınır değişiklikleri çatışmalara neden olabilir ve bu durumda ancak *uti possidetis juris* ilkesi kullanılarak değişikliklerin yapılması söz konusudur²¹⁷. Rapordan anlaşılması gereken ise, AB'nin Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlere ayrılma hakkını tanıdığını ancak otonom devletlere bu hakkı vermediğini göstermiştir. Bu nedenle Kosova sorunu Dayton Barış Antlaşmasına dâhil edilmemiş, giderek büyüyerek uluslararası bir sorun halini almıştır.

Sırlar, Kosova'nın bağımsızlık talebini BM'in 1244 sayılı toprak bütünlüğü ve devlet egemenliğinin bozulamayacağı kararını öne sürerek reddetmişlerdir. Sırların itirazının

²¹² Cassese, 1995: 272.

²¹³ Timothy, 2004: 438.

²¹⁴ Timothy, 2004: 448.

²¹⁵ Cassese, 1995: 273.

²¹⁶ Kuçi, 2005: 332.

²¹⁷ Türbedar, Çaycı ve Kanpolat, 2007: 33.

altında yatan nedenlerin başında bölge topraklarının Sırlara ait olduğu iddiasıdır. Bu iddianın arkasına sığınan Sırlar, Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde Kosova halkının self-determinasyon hakkını tanımamış 1989 yılında tek taraflı bir kararla Kosova'nın özerk bölge konumunu elinden almıştır. Bu olay sonucunda Kosova'da gerçekleşen referandumda Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık lehine oy kullanmış, ancak bu istekleri Sırların başladığı etnik temizlikle yok sayılmıştır. BM, kararına göre bir halkın self-determinasyon hakkını talep etmesi için iki neden gereklidir, birincisi ana ülkenin rızası olması gereklidir, ikincisi self-determinasyon isteyen halkın zulme, soykırıma ya da baskıya maruz kalmasıdır. Kosova örneğinde etnik temizliğe neden olan Sırların varlığı tartışılmazdır. BM raporunda da belirtildiği üzere taraflar arasında uzlaşma gerçekleşmesi söz konusu değildir, BM kararına göre BM denetiminde şartlı bağımsızlık önerilmektedir²¹⁸. Ancak bu duruma Rusya, Sırbistan, İspanya, GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi), Yunanistan, Romanya, Slovakya ve Çin kendi içlerindeki halkalara da benzer hakların verilmesi endişesi ile itiraz etmişlerdir.

Sonuç olarak, BM ve uluslararası toplum her ne kadar toprak bütünlüğü ilkesini sonuna kadar savunsalar da Kosova'da yaşananları insan hakları ihlali çerçevesinde değerlendirerek Kosova'nın bağımsızlık isteğini desteklemiştir. Bu minvalde, alınması gereken en iyi kararın Kosova'nın self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan etmesi olarak kabul edilmiştir.

---

²¹⁸Taşdemir, 2016: 655.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALAN SİYASİ TARİHİ VE BAĞIMSIZLIK ARAYIŞI

Katalonya, İspanya sınırları içinde bulunan 17 özerk bölgeden birisidir. Coğrafi olarak İber Yarımadasının kuzeydoğusunda, Fransa ve Andorra'nın güneyinde yer almakta ve burada İspanya sınırını oluşturmaktadır²¹⁹. Katalonya özerk bölgesinin en önemli şehirleri, Barcelona, Tarragona, Lleida ve Girona'dır. 2016 sonuçlarına göre Katalonya'nın nüfusu yaklaşık 7,5 milyondur ve bu İspanya nüfusunun yüzde 16'sıdır²²⁰.

M.Ö 3. yy'da Romalılar tarafından işgal edilen Katalonya'da Roma kültürünün izleri halen görülmektedir²²¹. Roma imparatorluğunun ardından M.S. 8. yy'da Vizigotlar tarafından ele geçirilen Katalonya, M.S. 9.yy'da Müslüman akınlarına karşı savunma bölgesi olarak kullanılmıştır. Bölgede dağınık halde bulunan Katalan Kontları Şarlman (Charlemagne) tarafından birleştirilmiş ve tampon bölge oluşturulmuştur²²².

Barcelona Kontu 4. Ramon Berenguer ve Aragon varisi Petronilla'nın evlenmesi sonucu Aragon-Katalonya krallığı kurulmuştur. Bu evlilik sonucunda iki özerk bölge varlığına devam etmiş, 1150 tarihinde ise Usatges ile Katalan gelenekleri güvence altına alınmış, 1283 yılında Katalan Meclisinin Cortes Catalanes'in açılması ile parlamenter monarşi yönetimine geçilmiştir²²³. Katalanlar, 1200 ve 1300'lü yıllarda genişleme politikası amacıyla Akdeniz'de Valensiya'yı ve Balear Adalarını fethetmişlerdir²²⁴.

Katalonya 14. yy'dan 15. yy'a kadar, yönetim, ekonomi ve kültürel gelişmesiyle Avrupa'nın en iyi topluluklarından biri haline gelmiştir²²⁵. Ancak 15. yy'da yaşanan yozlaşma ve zayıflama sınıfsal çatışmalara neden olmuş toplumsal bozulmalar yaşanmaya başlamıştır. Aynı dönemde Aragon Kralı II. Fernando ve Kastilya Kraliçesi Isabel'in evlenmesi ile Katalonya, Kastilya-Aragon krallığına ait olmuş, Isabel'in ölümü ardından II. Fernando Portekiz dışındaki tüm İber Yarımadası fethedilmiş, Katalonya ortaya çıkan İspanya Krallığının bir parçası haline dönüşmüş ve Katalonya'nın özerk statüsü devam ettirilmiştir²²⁶.

Katalonya 1640 tarihinde ilk kez İspanya'ya karşı ayaklanarak bağımsızlık istemiştir. Bu isteğin nedeni ideolojik değil sadece Otuz Yıl Savaşları sonucunda artan vergilerin

²¹⁹“Katalonya Nerede?”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/katalonya-nerede-katalanlar-kimdir-40625017>, (erişim tarihi: 05.01.20).

²²⁰“Katalonya Nerede?”,A.g.k.

²²¹ Elmahdi,2013: 6.

²²² Tunçay, 2016: 47.

²²³ Guibernau,2013: 9.

²²⁴ Minahan, 2001: 404.

²²⁵ Payne,1971: 15.

²²⁶ Mastrovito, 1993: 42.

Katalonya'dan zorla alınmak istenmesidir²²⁷. Ancak bu istek başarısızlıkla sonuçlanmış, 1635-1659 yılları arasındaki Fransız-İspanyol Savaşı sonrasında Katalonya bölünerek, hem Fransa hem de İspanya topraklarında yaşamaya devam etmek zorunda kalmıştır²²⁸. Katalonya ikinci kez 1702-1714 İspanyol Veraset Savaşları sırasında bağımsızlık isteğinde bulunmuş, ancak savaş sırasında Aragon krallığı ile birlikte Bourbonlara karşı Habsburg Hanedanını desteklemesi ve savaşı kaybetmeleri neticesinde siyasi baskı ve zulme uğramıştır²²⁹. 1716 yılında V. Felipe Kraliyet Kararnamesi (Nueva Planta) ile Katalanca yasaklanmış, Katalan Anayasası feshedilmiş ve özerk statüsü ellerinden alınmıştır²³⁰. 1768 yılında 3.Carlos, İspanyolcayı resmi dil haline getirmiştir²³¹.

Katalonya dil ve kültür alanında bu dönemde ilerleme kaydedememiş olmasına rağmen tarım ve ticaret konusunda oldukça ilerlemiştir²³².İspanya'nın diğer bölgeleri ve Latin Amerika ülkeleri ile yaptığı ticaret sayesinde ekonomik olarak güçlenen Katalonya'da toplumsal olarak da bir dönüşüm yaşanmış, kırsaldan merkeze doğru büyük bir göç ve beraberinde işçi sınıfı oluşmuştur. Ancak bu dönüşümle birlikte sosyal sorunlar ve İspanya ile gelişmişlik seviyelerinde farklılıklar oluşmaya başlamıştır²³³.

3.1. Katalan Milliyetçiliği

19.yy sonlarında başlayan Katalan milliyetçiliğini dört ana neden üzerinden incelememiz mümkündür. Bunlar; gelenekçi Karlizm, kültürel uyanış, endüstriyel korumacılık ve Cumhuriyetçi federalizmidir²³⁴.

Geleneksel Karlizm 1833-1839 ve 1872-1876 tarihleri arasında yaşanmış olan iki Karlist savaşı ifade etmektedir. 1833-1839 yılları arasında yaşanan Birinci Karlist Savaşı, VII. Ferdinand sonrasında tahta kimin çıkacağı tartışması ile ortaya çıkmıştır. Savaş sonunda II. Isabella tahta çıkmış, ancak 1868 yılındaki askeri ayaklanma ile tahtan indirilmiş ve 1873-1874 yıllarını kapsayan Birinci Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ön gördüğü federal düzenleme ile birçok kanton bağımsızlığını ilan etmiştir. Özgürlük hareketinin Katalonya içinde de hızla yayılmaya başladığı dönemde yeni bir askeri ayaklanma ile 1874 yılında Birinci Cumhuriyet sona ermiştir. Tahta Maria Cristina'nın çıkması ile Karlistler İkinci Karlist savaşını başlatmış ve 1876 yılına yenilmişlerdir. Bu tarihten sonra monarşi yönetimi

²²⁷ Phillips ve Phillips, 2012: 75.

²²⁸ Smith, 2009: 98.

²²⁹ Payne, 1971.

²³⁰ Minahan, 2001: 405.

²³¹ Penny, 2013: 8.

²³² Payne, 1971: 16.

²³³ Penny, 2013: 8.

²³⁴ Payne, 1971: 19.

kurulmuş ve Katalan elitlerle İspanyol muhafazakâr ve üst düzey yöneticiler arasında ikili ilişkiler kurulmaya başlanmıştır²³⁵.

Katalan milliyetçiliğinin diğer nedenlerinden biri olan kültürel uyanış Rönesans ile birlikte hız kazanmıştır. Katalonya kültürel milliyetçiliği “Renaixença” olarak adlandırılır ve bu dönemle birlikte ekonomide ve refah seviyesinde belirgin düzelmelerin yaşandığı görülmektedir²³⁶. 1813 yılında Katalan dilinin ve kültürünün gelişmesi 3. Carlos tarafından yasaklanmıştır, ancak 1830’larda tekrar kullanılmaya ve şiirler yazılmaya başlanmıştır²³⁷. Öne çıkan isimlerden Innocenci Lopez i Bernagosi “La Campana de Gracia” isimli ilk gazetenin kurucularındandır²³⁸. Katalanların Rönesans döneminde özellikle üzerinde durdukları konu dilin gelişmesi ve hayatta kalması olmuş, milliyetçilik bu tabanda gelişmeye ve evrilmeye başlamıştır²³⁹. Katalan dilinin gelişmesi ile siyasi uyanış başlamış, kendi siyasi tarihleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Katalan dili bölgesel sınırların dışına taşınmış giderek ulusallaşmıştır. Dilin gelişmesi ile birlikte, siyasal hayat ve ekonomide gelişmiş, İspanya ve Katalanlar arasında belirgin gelişmişlik farklılıkları oluşmaya başlamıştır²⁴⁰. Ancak her şeye rağmen İspanyolcanın milli dil olması ve okullarda eğitim dilinin İspanyolca olması, dil gelişimini sınırlamıştır²⁴¹. Sonuç olarak Rönesans ile yaşanan kültürel aydınlanma ile milliyetçilik zemini hazırlanmıştır. Buna rağmen Katalonya bu dönemde herhangi bir ulus-devlet ya da bağımsızlık arayışı içinde değildir²⁴², tepkilerinin hepsi baskıcı, otoriter ve homojen bir toplum yaratmak isteyen merkezi yönetimin isteklerini kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır²⁴³.

Katalan milliyetçiliğinin gelişmesindeki yapı taşlarından olan kültürel Rönesans beraberinde siyasal Katalanizmin de gelişmesini teşvik etmiştir. Katalan milliyetçiliğinin kültürel boyutu, siyasal hareketin gelişmesine zemin hazırlamıştır²⁴⁴. Bu dönemde milliyetçiliğin gelişmesinde en önemli kişilerden bir tanesi hukukçu olan Valenti Almira’dir. (1841-1904) Almira bu dönemde ayrılıkçı bir ideoloji benimsemekten oldukça uzaktır, amacı Madrid’deki merkezi yönetim ve monarşi taraftarlarının baskısı olmadan özgürce

²³⁵Payne, 1971: 20-21.

²³⁶Payne, 1971: 18.

²³⁷Mastrovito, 1993: 12.

²³⁸Maduala, 2017: 3.

²³⁹Woodvine, 2015: 4.

²⁴⁰Aktoprak, 2010: 270.

²⁴¹Mangan, 2014: 8.

²⁴²Smith, 2009: 98.

²⁴³Maduala, 2017: 37.

²⁴⁴Balcells, 2013: 85.

Katalonya'nın yönetilmesidir²⁴⁵. Almiral'e göre merkezi yönetime bağlı federalizmin bölgeselcilik modeli Katalonya için uygun yönetim şeklidir²⁴⁶.

Almiral düşüncelerini ifade etmek ve daha fazla kitleye ulaşabilmek için 1882 yılında "Centre Catala'yı" kurmuş ve 1886 yılında "Lo Catalanisme" adlı eserini yayımlayarak düşüncelerini yazmıştır. Centre Catala'da yargı ve eğitim dili olarak Katalanca'nın kullanılmasını ve Kastilya medeni hukuku yerine Katalan kültürüne uygun hukukun oluşturulmasını savunmuştur. Ayrıca Katalan siyasi düşüncesini ve isteklerini anlatabilmek için Unio Catalanista isimli siyasi oluşumu kurmuştur²⁴⁷. Unio Catalanista sayesinde Katalan Anayasası olarak kabul edilen Bases de Manresa'yı oluşturmuştur²⁴⁸. Bununla birlikte siyasi ve kültürel Katalancılık birleştirilmiştir. Katalanlar bu dönemdeki kimlik yapılanması sırasında ve kurumsallaşmanın gerçekleşmesinde dili araç olarak kullanmıştır. Katalan milliyetçiliği bu dönemde ayrılıkçı olmaktan uzak ancak tamözerk bir bölgesel yönetim talebinde ısrarcı olmuşlardır²⁴⁹. Bu bağlamda siyasi özerklik, polis gücü, ordu, vergi ve eğitim sistemi ve kendi anayasası olması gerektiğini savunsa da bu isteği sadece elitler seviyesinde kalmıştır²⁵⁰.

Katalanlar, 19.yy boyunca ticaret alanında oldukça ilerleme kaydetmişlerdir. 1899 yılında Küba'nın kaybedilmesine kadar Katalanlar ticaretlerinin yüzde 60'ını bu ülkeyle yapmıştır²⁵¹. Katalan ekonomisinin bozulmaya başlaması ile siyasi elit ilk defa bu dönemde daha fazla özerklik ve daha fazla yönetsel özgürlük talebinde bulunmuştur. 1898 yılında İspanya'nın Küba, Porto Riko, Filipinler ve Pasifik Adalarını kaybetmesi İspanya'nın zayıflamasına neden olmuştur. Katalanlar bu dönemde daha fazla özerklik, özgürlük, Katalan şehirlerinin tek yönetim altında birleştirilmesi vaatleri çerçevesinde Silvela Başkanlığındaki hükümeti desteklemişler, ancak yeni gelen hükümet verilen sözleri tutmamış aksine vergi arttırıcı bütçe tasarısına onay vermiştir²⁵². Bu olay sonrasında Katalan kapitalistler milliyetçilik söylemlerini devlet idaresini etkilemek için kullanmaya başlamışlardır.

Diğer taraftan İspanya'nın Fas'taki ayaklanmayı bastırmak amacıyla askerlik hizmetinde zorlama yolunu seçmesi ile kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Trajik hafta olarak bilinen olaylar sonucunda, Katalan sorunu için Madrid her bölgeye kendi idari yöneticilerini

²⁴⁵Balcells, 2013: 86.

²⁴⁶Payne, 1971:19.

²⁴⁷Marcer ve Buffery, 2011: 327.

²⁴⁸Marcer ve Buffery, 2011: 327.

²⁴⁹Payne, 1971: 22.

²⁵⁰Conversi, 2000: 25.

²⁵¹Payne, 1971: 24.

²⁵²Payne, 1971: 25.

atamıştır. Buna karşılık olarak 1914 yılında Moncomunitat de Catalunya kurulmuş olsa da bölgesel özerklik olarak talepleri karşılamakta yetersiz kalmıştır²⁵³.

Katalonya'da yaşanan bu dönüşüm 1923-1930 yıllarında Primo de Rivera'nın diktatörlüğü ilan ederek başa gelmesiyle duraksamış, Moncomunitat bu dönemde yürürlükten kaldırılmış, Katalan kültürünü yansıtan öğelerin kullanılması yasaklanmıştır. Primo de Rivera döneminin ardından İkinci Cumhuriyet (1931-1939) ilan edilmiştir²⁵⁴. Bu dönemde Özerklik Yasası sayesinde Katalonya için özerklik yeniden kabul edilmiştir ve Katalanca resmi dil olarak kullanılmaya başlanmıştır²⁵⁵. Sol görüşlü Katalan ve sol Cumhuriyetçilerden oluşan yerel hükümet kurulmuştur. Ancak 1936-1939 İspanyol İç Savaşının yaşanması ile başa geçen diktatör lider Franco, Katalanlara verilen tüm siyasi, kültürel ve ekonomik hakları geri almıştır²⁵⁶.

3.2. İç Savaş ve Franco Dönemi

1936-1939 tarihleri arasında kapsayan dönem İspanya tarihinde iç savaş olarak yer almıştır. General Francisco Franco'nun liderliğindeki dönemde Katalanlar sert yaptırımlara maruz kalmışlardır. İç savaş döneminde binler kişi ölmüş ve homojen bir yapı oluşturmak adına yüzbinlerce kişi göçe zorlanmıştır²⁵⁷. 1939 yılında iç savaşın bitmesi ile İkinci Cumhuriyet sona ermiş, başa General Franco geçmiştir.

Francco'nun liderliğindeki İspanya'da büyük bir baskı rejimi uygulanmış, Kastilyan kökenden olmayan halk üzerinde asimilasyon politikası izlenmiştir. Katalancanın konuşulması, yayın yapılması yasaklanmış, kişi isimleri, sokak adları, tabelalar İspanyolcaya çevrilmiştir²⁵⁸. Baskıcı tutum beraberinde Katalan milliyetçiliğinin daha fazla gelişmesine neden olmuştur²⁵⁹. 1939-1945 tarihleri arasında hükümetin çoğunluğunu oluşturan Flange Espanola üyelerinin varlığı nedeniyle bu dönem aralığına Falanjist dönem denir. Falanjist ideolojiye göre, devlet kurabilmenin koşulları arasında ortak, dil, kültür, ırk, tarih ve toprak yer almakta, devletin sürekliliğini sağlamak içinse merkezi eğitim sistemi ve tek dil olarak İspanyolcanın kullanılması şarttır. Bu nedenle Falanjist hükümet yanlıları tek bir millet ve

²⁵³Payne, 1971: 27.

²⁵⁴Moreno, Arriba ve Serrano,2018: 3.

²⁵⁵Mangan, 2014: 10.

²⁵⁶Chriswell, 2014: 23.

²⁵⁷Lanz, 2016: 39.

²⁵⁸Faine, 2017: 45-46.

²⁵⁹Olesen, 2008: 29.

kimlik oluşturabilmek için kimlik imhasını başlatmışlardır²⁶⁰. 1940-1946 tarihleri arasında Katalan kültürü gizlice gelişmiş, tarih, sanat ve edebiyat alanlarında yayınlar hazırlanmıştır²⁶¹.

1959 yılında Franco, Karlislere karşı *Opus Dei* Katolik liderleri kabinedeki önemli yerlere getirerek bu sayede daha kalkınmış ve modern bir diktatörlük rejimine dönüşmek istemiştir. İlk dönemde bu düşüncesinde başarı sağlanmış olsa da sanayileşmenin hız kazanması özellikle Bask ve Katalan bölgelerinde kimlik tanımlamasının gündeme gelmesine ve milliyetçilik hareketlerinin hız kazanmasına neden olmuştur²⁶². 1945-1970 arası dönemde dünyadaki yeni Marksist-Leninist söylemin etkisinde kalan halk sosyal devrimci bir tavır sergilemeye başlamıştır²⁶³. Marksist düşüncenin özellikle Bask bölgesinde ve ETA (Bask Yurdu ve Özgürlük- Euskadi Ta Askatasuna) üzerinde etkili olduğu söylenebilir. 1964 yılında komünist görüşlü Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi (PSUC) lider muhalefet partisi olmuştur. Bu dönemde işçi sınıfı, sol görüşlü muhalefet, üniversiteler ve sendikalar Katalan kimliğinin yeniden oluşturulması ve hakların verilmesi için bir araya gelerek Franco rejimine karşı direniş göstermişlerdir²⁶⁴.

1969 yılında Prens Juan Carlos, Franco tarafından varis ilan edilmiştir. Ayrıca aynı dönemde başlayan terör eylemleri tarihte izler bırakmıştır. 1971 yılında Katalonya Meclisi kurulmuş ve bazı isteklerde bulunulmuştur. Bunlar, siyasi tutuklular için af, ifade özgürlüğü ve 1932 Özerk Statüsünün yeniden verilmesidir. Ancak bu talepler kabul edilmemiş aksine karşı saldırılarla sonuçlanmıştır. Buna karşılık olarak 1973 yılında ETA, Amiral Blaco'yu öldürerek rejimi tehdit etmeye devam etmiştir. Yaşanan olaylar sonucunda 1974 yılında siyasi bir yumuşama yaşanmış, Katalan yayın organlarından bazılarında yayın yapılmasına ya da kültürel faaliyetlerin kısmen gerçekleştirilmesine izin verilmiş olsa da milliyetçilik hızla yayılmaya ve derinleşmeye devam etmiştir.

Franco'nun ölümüyle Katalanlara uygulanan kısıtlamalar görece de olsa kaldırılmış²⁶⁵, 1979 yılında Katalan Özerk Yasası ile Katalanlar özerkliklerini almışlardır²⁶⁶. Katalanca resmi dil olarak kabul edilmiş ancak kamu politikalarında merkezi yönetime olan bağlılık devam etmiştir. Katalanlar bu dönemden sonra kimlik inşası sürecinde milliyetçiliklerini dil üzerinden ilerletmeye devam etmişler, bu bağlamda kendi eğitim sistemlerini kurmuşlar ve her seviyede Katalanca eğitim vermeye başlamışlardır²⁶⁷.

²⁶⁰Conversi, 2000: 109-111.

²⁶¹Mangan, 2014: 11.

²⁶²Conversi, 2000: 113.

²⁶³Hobsbawn, 1995: 150.

²⁶⁴Payne, 1971:49-50.

²⁶⁵P. Olesen, 2008: 30.

²⁶⁶Madaula, 2017: 38.

²⁶⁷Faine, 2017: 42.

Franco rejiminin ardından Katalonya’da gelişen ve radikalleşen milliyetçilik kendisini terör faaliyetlerinde de göstermiştir. Terör eylemlerinin özellikle Katalan Özerk Anayasasının uygulanması aşamasında merkezi hükümetin engellemeleri sırasında arttığı görülmüştür. Bask bölgesinde etkili olan terör örgütü ETA gibi Katalonya’da da Terra Lliure 1978 yılından itibaren Marksist ideoloji etrafında büyüyerek faaliyet göstermeye başlamıştır²⁶⁸.

3.3. Özerklik Yasası

İspanya’da 1975 yılında Franco’nun ölmesinden 1978 yılına kadar geçen süreye demokratikleşme ya da geçiş süreci adı verilmektedir²⁶⁹. Başbakan olan Kral Carlos bu sürecin en başarılı lideri olan Adolfo Suarez’i Başbakan olarak göreve getirmiştir. Geçiş sürecinde siyasi alanda birçok reform gerçekleştirilmiştir, kabine kurulmuş, siyasi af ilan edilmiş, partiler ve sendikaların tekrar faaliyete geçmesine izin verilmiş ve Katalonya’da da oy çokluğu ile kabul edilmiştir²⁷⁰.

1977 yılında yapılan seçimlerde Suarez başkanlığındaki Demokratik Merkez Birliği Partisi (UCD) iktidarı kazanmış, oluşan Parlamento’da Katalan ve Bask halklarının haklarının tanınması adına yeni bir anayasa tasarısı hazırlanmıştır²⁷¹. Ancak merkezi hükümetin bu konuda isteksiz davranması Bask ve Katalan halkının tepkisine neden olmuş, özgürlük ve özerklik talepleriyle birçok ayaklanma yaşanmıştır. Bu nedenle 29 Eylül 1977 tarihinde merkezi yönetim yerine Katalonya’da Generalitat kurulmuş ve eski Katalan lider sürgünden çağrılarak Katalonya’da demokratikleşme yönünde ilk adımlar atılmıştır²⁷².

2 Aralık 1978 yılında referandum ile onaylanan Anayasanın 2. maddesine göre, “Anayasanın temeli, İspanyol Milletinin bölünmez bütünlüğü ve bütün İspanyolların ortak ve bölünmez ülkesidir; Anayasa, ülkeyi oluşturan milletler ve bölgelerin özerklik hakkını tanıy ve güvence altına alır.”²⁷³. Yine anayasanın 145. Maddesinde “Hiçbir şart altında özerk toplumlar arasında federasyona izin verilmeyecektir”²⁷⁴ ifadesi yer almıştır. Bu maddelerden de anlaşılacağı gibi, özerklikler anayasa ile güvence altına alınmış olsa da bölünmez ve tek bir devlet olarak İspanya bünyesinde var olacakları ve herhangi bir bölünmeye izin verilmeyeceği açıkça belirtilmiştir²⁷⁵.

²⁶⁸ Chriswell, 2014: 26-27.

²⁶⁹Conversi, 2000: 141.

²⁷⁰ Tortella, 2017: 194-195.

²⁷¹ Tortella, 2017: 194.

²⁷²Conversi, 2000: 143.

²⁷³ İspanya Anayasası ve Kongre İçtüzüğü, 2001: 20.

²⁷⁴ İspanya Anayasası ve Kongre İçtüzüğü, 2001: 73.

²⁷⁵Conversi, 2000: 144.

Yukarıda belirtilen gelişmeler ışığında 1979 tarihinde Katalonya Özerklik Yasası kabul edilmiş ve Katalonya Parlamentosu kurulmuştur²⁷⁶. 1980 seçimlerinde CİU (Uyum ve Birlik- Convergència i Unió) koalisyonunun lideri Jordi Pujol parlamento başkanı olmuştur. 1982 seçimlerinde sosyalist liderler İspanyol merkezi hükümetinde görev almış ancak bu durum özerk toplumların haklarının merkezi hükümette savunulması açısından çok fazla bir anlam ifade etmemiştir. 1960'lardan itibaren dünyada yaşanan ekonomik krizler ve daralma Katalan ekonomisini de etkilemiş, Katalan bankaları mali sıkıntıya girmiş ve işsizlik artmıştır. Ancak 1986 yılında İspanya'nın Avrupa Topluluğu (AT) üyesi olması ve Barcelona olimpiyatlarına ev sahipliği yapılması ekonominin yeniden canlanmasına destek sağlamıştır.

Parlamento Başkanı Jordi Pujol, 1984 tarihinde çoğunluk oyu ile zafer kazanmıştır. Katalonya Sosyalist Partisi ve Pujol'un liderliği döneminde self-determinasyon talebinden vazgeçilmiş, 1983 sonrasında bu talepte bulunanlara olumsuz anlamlar yüklenmeye başlanmıştır. Diğer taraftan, merkezi yönetim ve Katalan Özerk Yönetimi arasındaki siyasi görüş farklılıkları, İspanyol Anayasasında self-determinasyon konusunda farklı görüşlerin benimsenmesi nedeniyle yasal sistemler arasında çatışmalara neden olmuştur. Merkezi hükümet yaşanan olumsuzluklardan ve başarısızlıklardan Katalan Özerk Yönetiminin yetersizliğini sorumlu tutmuştur. Bu gelişmeler özellikle halk arasında huzursuzluğa neden olmuş ve Katalan radikal milliyetçiliğinin doğmasına neden olmuştur. Katalan milliyetçiliğinin radikalleşmesinin başlangıcı Franco döneminde siyasi tutuklu olan liderlerin affının istenmesiyle 1960'larda başlamıştır. Ancak genel çoğunluk ayrılıkçı hareketi değil, merkezi yönetimden özerk yönetime yetki devrinin gerçekleşmesini desteklemiştir. Katalan milliyetçiliği hiçbir zaman aşırı ayrılıkçı bir tavır sergilememiş, İspanya'dan ayrılmayı hedefleyen politikalar uygulamamışlardır. Amaçları her zaman özerklik ya da federasyon yönetim şeklinin uygulanmasını istemek olmuştur. Fakat bu tavrın 21.yy ile birlikte değişime uğradığı gözlenmiştir.

Katalan milliyetçiliğinin moderniteden uzaklaşarak radikalleşmesi Kasım 2003 yılındaki seçimlerden sonra kurulan PSC-ERC-ICV(Katalonya Sosyalist Parti/Partit dels Socialistes de Catalunya, Katalonya Cumhuriyetçi Sol/Esquerra Republicana de Catalunya, Katalonya Yeşiller-Birleşik/Iniciativa per Catalunya Verds) iktidarının kurulması ve Pasqual Maragall'ın liderliği ile başlamıştır. Bunun başlıca nedeni Katalanların geniş haklar içeren özerklik isteklerinin merkezi hükümet tarafından dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Katalan ve İspanyol siyasiler arasında farklı görüşler benimsenmiştir. 2005 yılında daha özerk

---

²⁷⁶Conversi, 2000: 145.

hakların talep edildiği Katalan yasa teklifi, İspanyol Anayasasına aykırı olması nedeniyle onaylanmamış ancak 2006 yılında yasa tasarısı yapılan referandum sonrası kabul edilmiştir.

Katalonya’da gerçekleşen 2010 seçimlerinde hükümet değişmiş yeni gelen CiU partisi lideri Artur Mas, 2012 sonrasında self-determinasyon hakkını kullanmak istediklerini ilan ederek erken seçim çağrısında bulunmuştur. Mas, 9 Kasım 2014 yılında self-determinasyon için referandum yapılacağını ilan etmiş ancak bu isteğine karşılık merkezi hükümet İspanya Anayasasının Katalonya’ya böyle bir hak tanımadığı ve referandumun anayasaya aykırı olduğu kararını vermiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde modern milliyetçiliğin radikalleşmesinin altında yatan nedenleri üç başlıkta toplayabiliriz. Bunlar; 2000-2004 yılında Katalonya’nın daha fazla özerklik içeren yasa tasarısının merkezi hükümet tarafından kabul edilmemesi, 2006 Özerklik Yasasının, merkezi hükümet tarafından İspanyol Anayasasına aykırı olması öne sürülerek reddedilmesi ve son olarak İspanyol yönetiminin mali düzenlemelerinde artan vergi yükü nedeniyle Katalan ekonomisinin olumsuz etkilenmesi, halkın ekonomik gücünün zayıflaması ve işsizliğin artmasıdır. Belirtilen bu nedenler Katalan halkı üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve halk ilk kez self-determinasyon hakkının meşru olduğunu düşünmeye başlamış ve bu düşünce halkın her tabakasına yayılmıştır.

3.4. Ayrılcı Hareketlerin Siyasi Temeli ve Bağımsızlık Söyleminin Dayanakları

Katalonya tarihi süreçte kimlik yapılanmasında dil ve kültürel değerlerini ön plana çıkararak hayatta kalmaya çalışmıştır. Bu isteği nedeniyle İspanyol devleti tarafından zaman içinde bazı kısıtlamalara ve zorlamalara maruz kalmıştır. 1825 yılında eğitim dili olan Katalanca yasaklanmış, 1822 yılında Katalan Ceza Kanunu uygulaması kaldırılmış ve 1837’de Katalan parasının kullanılması yasaklanmıştır²⁷⁷. 19.yy sürecinde bu ve benzeri kısıtlamalarla karşı karşıya kalan Katalan halkı içinde Karlist akım gelişmiş, Katalan bölgesel ayrılcıklarının kazanılması ve farklılıkların sürdürülmesi konusunda merkezi yönetime karşı direnç gösterilmiştir. Karlist düşüncenin hâkim olduğu yıllarda federalist düşünce gelişmeye başlamıştır²⁷⁸.

İspanya’nın değişken siyasi sürecinde birtakım haklar elde etmeyi başaran Katalanlar, iç savaş döneminde Franco yönetiminde birçok siyasi ayrılcığını kaybetmiştir. Yargı erklerini tek bir merkezde toplayan Franco, bölgesel yönetimler üzerinde sıkı uygulamalar

²⁷⁷Ayman, 2013: 488.

²⁷⁸Yıldız, 2011: 177.

yapmıştır. Bu dönem Franco'nun ölümüne 1975 yılına kadar devam etmiştir²⁷⁹. Katalonya'nın Franco'nun diktatörlüğüne maruz kalması milliyetçiliği tetikleyen önemli unsurlarındandır.

1979 yılında özerkliğini kazanan Katalonya, 2006 yılında da finansal özgürlüğünü elde etmiş ve ekonomisi hızla gelişmiştir. Ancak Avrupa'da yaşanan ekonomik krizle birlikte 2010 yılında yetkilerinde daralma yaşanmıştır. 9 Kasım 2014'de referandum yapılması kararına karşılık, merkezi hükümet bu referandumun İspanyol Anayasasına aykırı olması nedeniyle yapılamayacağını duyurmuştur²⁸⁰.

Diğer taraftan, merkezi hükümetin bu tavrı bazı Katalan bağımsızlık karşıtları tarafından desteklenmiştir. Katalanların bir kısmı bağımsız federatif devlet yapısını ya da tam bağımsızlığı desteklerken bir kısmı da İspanya'dan ayrılmayı istemeyerek Katalonya'nın özerk bölge olarak devam etmesi taraftarı olmuştur. Ayrılıkçı Katalanların bu düşüncüyü savunmasının altında yatan en büyük nedenlerden bir tanesi ekonomik faktörlerdir²⁸¹. Katalanlara göre bağımsızlık, beraberinde ekonomik özgürlük getirecektir²⁸². Yüksek vergiler ve ekonomik kalkınmanın merkezi hükümet tarafından kısıtlanması, Katalonya'nın en gelişmiş ve en varlıklı bölge olmasına rağmen en az yatırım yapılan bölge olması bağımsızlık düşüncesinin halk tabanına yayılmasına neden olmuştur²⁸³.

Ekonomik faktörlerin yanında Katalanlar, tarihi, kültürel ve konuşulan dil olarak farklılıkların olduğunu savunmaktadır. Merkezi hükümet ise, kültürel ve dilsel farklılıkların bağımsızlık için yeterli olmadığını, eğer kültürel farklılıklar temel alınarak yeni devletler kurulması söz konusu olursa Avrupa'da birçok parçalanmanın yaşanmasının söz konusu olacağını ileri sürmektedir²⁸⁴. Katalanların dil ve kültür argümanı üzerinden bağımsızlık talebinin gerçekleşmesi, Avrupa'da dengenin bozulmasına ve kaosa neden olabilecektir. Buna karşılık ayrılma fikrine karşı çıkan Katalanlar ise, bu isteğin İspanyol Anayasasına aykırı olduğunu ve Anayasanın referandum izni vermediğini, bu nedenle yapılacak herhangi bir referandumun yok sayılacağını savunmaktadırlar²⁸⁵. Fakat Anayasanın referandumu engellemesini insan hakları ve demokratik ilkelerin uygulanmasının ihlali olarak görenler de mevcuttur²⁸⁶. Her ne kadar İspanyol hükümetinin iddiaları daha güçlü olmuş olsa da 2017 referandumunda sandıklara el konulması ve seçmenlere şiddet uygulanması Katalanların

²⁷⁹ Yıldız, 2011: 177.

²⁸⁰ Çetin, "AB'nin 2014'teki İmtihani: Milliyetçilik", <http://www.turksam.org/tr/makaledetay/844-ab-nin-2014-teki-imtihani-milliyetcilik>, (erişim tarihi: 23.11.2019).

²⁸¹ Marinzel, 2014: 8.

²⁸² Guibernau, 2013: 23.

²⁸³ Connolly, 2013: 59.

²⁸⁴ Namen, 2016: 45.

²⁸⁵ Briefs, 2018: 100.

²⁸⁶ Evans, 2013: 11.

bağımsızlık hareketinin desteklenmesine neden olmuş, İspanya ise sistem içindeki saygınlığını kaybetmiştir.

3.5. İspanya Hükümetinin Bakış Açısıyla Bağımsızlık Hareketinin Değerlendirilmesi ve 2017 Referandum Süreci

İspanya, Katalanların bağımsızlık isteğini, İspanyol Anayasasına aykırı olmasını öne sürerek kabul etmemektedir. Hukuki açıdan geçerli gözükken bu savın dayanağı, 1978 yılında Madrid hükümetinin birçok Katalan temsilci ile birlikte oluşturduğu 1978 anayasasıdır²⁸⁷. İspanya hükümetine göre, anayasanın oluşumu sırasında Katalan temsilcilerin sayısının fazla olması göz önüne alınarak, bağımsızlık hareketi sadece bölücü bir harekettir ve gerçekte İspanyol Anayasası Katalanları temsil etmektedir. Buna göre, özerklik uygulaması Katalan temsilciler tarafından kabul edilmiş ve Katalanların iradesini yansıtmaktadır.

İspanya'nın Katalanların referandum talebini kabul etmemesinin diğer nedeni, referandum sonuçlarının sadece Katalanların isteklerini yansıtır şekilde yorumlanmasıdır. Aslında İspanya Anayasasına göre, böyle bir karar tüm halkın kararı ile alınabilir ve uygulanabilir. Referandum kararının sadece Katalanlar tarafından alınması ve uygulamaya konmaya çalışılması anayasaya aykırıdır. Diğer taraftan bu talep İspanya'nın bütünü temsil etmemekle birlikte İspanya'nın self-determinasyon hakkını ihlal edip aynı zamanda Westfalya'nın bölgesel bütünlük ve bölünmezlik ilkesini de ihlal etmektedir²⁸⁸.

Tüm bu karşı çıkışlara rağmen 2014 yılında Katalonya Parlamentosu referandum yapma kararı almıştır. Karar İspanyol merkezi hükümeti tarafından kabul edilmemiş olsa da Kasım 2014 yılında Katalonya'da bağımsızlık referandumu yapılmıştır²⁸⁹. Referanduma katılım oranının sadece yüzde 37 olması ve çoğunluğu temsil etmemesi diğer taraftan merkezi hükümetin referandumu anayasaya aykırı kabul etmesi, 2014 referandumunun sadece sembolik düzeyde kalmasına neden olmuştur²⁹⁰. Seçim sonuçlarında yüzde 80 oranında bağımsızlık isteği sonucu çıkmış olsa da katılım oranının düşük olması nedeniyle referandumun çoğunluğu temsil etmediği savunulmuş, bağımsızlık düşüncesine karşı çıkanlar tarafından referandum ve sonuçları dikkate alınmamıştır²⁹¹.

2014 referandumunu sonrasında merkezi hükümetin Katalanlar üzerindeki baskısı artmış olmasına rağmen 1 Ekim 2017 tarihinde yeni bir referandum düzenlenmiştir. Katalan

²⁸⁷ FAES (Foundation for Social Studies and Analysis), 2014: 23.

²⁸⁸ Connolly, 2013: 67.

²⁸⁹ Aydın, 2017: 543.

²⁹⁰ Aydın, 2017: 544.

²⁹¹ Smith, 2017: 8.

yönetimi tarafından yapılan referandumda ait resmi sonuçlara göre düzenlenen referandum sonuçları Tablo 3.5’de gösterilmiştir.²⁹²

Tablo 3.5. 2017 Katalonya Referandum Sonuçları

Sonuçlar		
	Oylar	Yüzde
Toplam Seçmen Sayısı	5,313,564	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	2,286,217	43.02
Geçerli Oylar	2,241,304	98.03
Geçersiz Oylar	44,913	1.98
Evet	2,044,038	90.18
Hayır	177,547	7.83

Referandumda halka “Katalonya'nın cumhuriyet temelinde bağımsız bir devlet olmasını istiyor musunuz? sorusu sorulmuştur. Buna göre Katalonya’da kayıtlı seçmen sayısı 5,313,564’dür. Kayıtlı seçmenlerden 2,262,424 kişi oy kullanmıştır ve katılım oranı yüzde 43.02 olmuştur. Geçerli oyların yaklaşık yüzde 90’ı evet, yaklaşık yüzde 8’i hayır olarak verilmiştir. Bu sonuca göre referandumda katılım oranı yüzde 43 olmuş ve Katalanların çoğunluğu sandığa gitmemiştir. Ancak katılanların büyük çoğunluğu (yüzde 90’ı) evet oyu vererek Katalonya’nın bağımsız bir devlet olması yönünde görüş bildirmiştir.

Referandum sonucu genel olarak değerlendirildiğinde Katalanlar açısından katılım oranı düşük olsa da katılımcılar iradelerini bağımsızlık yönünde kullanmıştır. Bu da Katalanların tarihsel süreçte süregelen bağımsızlık taleplerinin yansımaları olarak görülebilir. Ancak bu referandumda da katılım oranı yüzde 50’nin altında kalmıştır. İspanya Hükümeti açısından ise İspanya’nın Katalan bağımsızlık hareketine karşı çıkmasının anayasal bir dayanağı olmasına karşılık 2017 seçimlerinde seçmen sandıklarına el konulması ve seçmenlere polis şiddeti uygulanarak tutuklanması İspanyol saygınlığına ve hukuka dayalı haklı karşı çıkışına gölge düşürmüştür. İspanya, Katalanların self-determinasyon taleplerinde ısrar etmeleri durumunda özerklik statülerini kaybedeceklerini açıklamıştır.

Diğer taraftan AB, 2017 Katalan Referandumunu olumlu karşılamamış, çözümün sadece İspanyol Anayasasına göre çözülebileceğini belirtmiştir²⁹³. Buna göre, Katalanlar

²⁹²Referandum sonuçları

https://web.archive.org/web/20171006212613/http://www.govern.cat/pres_gov/govern/ca/monografics/303541/govern-traslada-resultats-definitius-referendum-11-doctubre-parlament-catalunya.html (Erişim Tarihi 27.02.2020)

İspanya'nın toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına saygı göstermek zorundadırlar. AB'ye göre, Katalanların self-determinasyon hakkını elde edebilmesinin tek yolu bunu İspanyol Anayasasına uygun şekilde yapmakla mümkündür, ancak böyle bir durumda da Katalonya'nın AB sınırları dışında kalacağını açıkça belirtmiştir²⁹⁴.

---

²⁹³ European Commission, 2017, Press Release – “Statement on events in Catalonia. Communication department of the European Commission”, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-17-3626_en.htm, (erişim tarihi: 08.12.19).

²⁹⁴ European Commission, 2017, Press Release.

DÖRDÜNCÜBÖLÜM

KUZEY IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN SİYASİ TARİHİ

4.1. Kürt Siyasal Tarihinin Gelişimi

Kuzey Irak'taki ayrılıkçı Kürt hareketinin tarihsel ve siyasal gelişiminin inceleneceği bu bölümde öncelikle Kürt nüfusu ve bölgesel verilere dikkat çekmek doğru olacaktır. Irak nüfusunun ortalama yüzde 20'sini oluşturan Kürt nüfusunun yüzde 90'ını coğrafi olarak Duhok, Süleymaniye, Erbil, Musul, Kerkük ve Diyala bölgesindedir²⁹⁵. Kuzey Irak'ta Kürtler dışında, Türkler, Araplar ve Asuriler'de yaşamaktadır. 1948 öncesinde çoğunlukla Kerkük, Erbil ve Zaho'da yaşayan Yahudiler, Bağdat rejimi tarafından İsrail'e göç etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle artık bölgede Yahudi nüfusundan söz etmek mümkün değildir²⁹⁶. Diğer taraftan Arap nüfusun varlığı ve sayısı net olmamakla birlikte Musul, Erbil ve Kerkük civarında yoğunlaştığı bilinmektedir²⁹⁷.

19. ve 20.yy da Fransız Devrimi etkisinde kalan Kürtler, dış güçlerinde desteği ile özerklik istemiş ve birçok ayaklanma çıkarmışlardır²⁹⁸. Tarihteki ilk Kürt isyanı 1716 yılında Baban aşiretinden Bekir Bey tarafından Bağdat yönetimine karşı gerçekleşmiştir. Bu isyan hem ilk hem de diğer isyanları tetikleyici bir özelliğe sahiptir, ancak başarılı olamamıştır²⁹⁹. Diğer önemli bir isyan ise, Bedirhan Beyin Tanzimat fermanı sonrası çıkardığı isyandır. Bedirhan Bey kendi adına para bastırması ve hutbe okutarak dönemin şartlarında isyanını çok farklı bir boyuta taşıyarak, isyana ulusal kimlik kazandırmıştır³⁰⁰.

İlerleyen yıllarda umduklarını bulamayan Kürtler, Birinci Dünya Savaşında da istediklerini elde edememişlerdir. Ancak bu dönemde Kürtler arasında ulusal bilinç gelişmeye başlamıştır. 1916 yılında gerçekleşen Skyes-Picot Antlaşması ile Kürtlere verilecek olan topraklar İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılmıştır. Bu sonuç Kürt muhalifler tarafında hayal kırıklığı yaratmıştır³⁰¹. Antlaşmaya göre, Güney ve Güneydoğu Anadolu, Suriye, Musul, Kilikya ve Lübnan Fransa'ya, İran, Irak ve Arap yarımadasının tamamı İngilizlere bırakılmıştır³⁰². Kürtler açısından bu anlaşmanın anlamı, Kürdistan olarak tanımlanan toprakların İngiltere ve Fransa arasında ikiye bölünmesi olmuştur. Osmanlının

²⁹⁵ Chaliand, 1980: 143.

²⁹⁶ Minorsky, Bois ve Kenzie, 2004: 15.

²⁹⁷ Izady, 2004: 241.

²⁹⁸ Akçakaya, 2009: 11-12.

²⁹⁹ Attar, 2004: 75.

³⁰⁰ Kaymaz, 2003: 25.

³⁰¹ Attar, 2004: 88.

³⁰² Yılmaz, 1998: 224.

Birinci Dünya Savaşından mağlup çıkması ile bölge İngiliz etkisinde kalmıştır. Mondros Mütarekesi sonucunda savaşı kaybetmesine rağmen Musul'u elinde tutan Osmanlı varlığına rağmen İngilizler 15 Kasım tarihinde gayri hukuki olarak Musul'u işgal etmiştir.

Mondros sonrası Ortadoğu'da gücünü kaybeden Osmanlının varlığının etkisiz olması nedeniyle bölgede yeni emperyalist güç odakları oluşmaya başlamıştır. İlk defa bu yıllarda Kürt Hareketi Kuzey Irak bölgesinde kurumsallaşmış ve uluslararası boyut kazanmıştır. Tarihte Kürt hareketini Osmanlıya karşı kullanan ilk devlet Rusya olmuştur. Ancak Kürt milliyetçiliğini kurumsallaştıran ve ilk kez bağımsız Kürdistan devleti fikrini ortaya atan İngiltere'dir. İngiltere'nin bu politikasının temelini Musul ve Kerkük petrolünün varlığı oluşturmaktadır. Ancak enerji temelli bu politikayı tehdit eden bazı mevcut unsurlar söz konusu olmuştur. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz; Skyes-Picot anlaşmasına göre İngiltere'nin bahsettiği Kürdistan devleti Rusya, İngiltere ve Fransa arasında üç parçaya ayrılmıştır. Fransızlar bu anlaşmaya göre sahip oldukları Musul'dan vazgeçmemişlerdir. Diğer taraftan tarihi yaşanmışlıklar göz önüne alındığında Kürtlerin tek bir millet olarak devlet kurması mümkün değildir. Aynı coğrafya üzerinde yaşayan birçok aşiret ve farklı kimlikler mevcuttur. Ayrıca en önemli sorunlardan bir diğeri de, İngiltere'nin Musul ve Kerkük'teki petrol sahalarına hükmedebilmesi için Musul'u merkezi Irak yönetimine bağlayarak Kürtlere mahalli muhtarlık vermesi yani Kürtleri Arapların hâkimiyetine girmeye ikna etmesi gerekmektedir. Bu durum olası değildir³⁰³. Tüm bu nedenlerden ötürü tampon bir Kürt Devleti politikası gerçekte İngiltere açısından çok netleşmemiş ve halen tartışmalara açıktır. Sonuç olarak 1919 Paris Barış Konferansında ilk kez Kürt meselesi gündeme gelmiş ve uluslararası boyuta yükselmiştir. Konferans sonucunda Irak ve onlara göre Kürt toprakları Osmanlı'dan ayrılmıştır.

Osmanlı'nın Kuzey Irak bölgesinde etkinliğini kaybetmesinin ardından bölgesel güç Şeyh Mahmud Berzenci, İngiltere ile birlikte hareket ederek Kürt hareketinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır³⁰⁴. 1930 yılında İngilizlerle birlikte hareket etmek isteyen Berzenci, Irak hükümetinin kurulması ile hayat kırıklığına uğramış ve bu nedenle İngilizlere karşı birçok ayaklanma başlatmıştır. Bu ayaklanmalar İngilizler tarafından oldukça kanlı şekilde bastırılmıştır³⁰⁵. Berzenci, Güney Irak'ta sürgüne gönderilmiş ve daha sonra tekrar Irak'a dönerek siyasetine devam etmiştir³⁰⁶.

³⁰³ Öke, 1995: 61-63.

³⁰⁴ Akçakaya, 2009: 15-16.

³⁰⁵ Attar, 2004: 119.

³⁰⁶ Izady, 2004: 138.

30 Mayıs 1932 yılında Irak bağımsızlığını kazanmış, İngiliz manda hâkimiyeti sona ermiştir. Başbakan olarak göreve gelen Nuri Said Irak hükümetinin, Kürt, Türk ve diğer azınlıkların tüm haklarını tanıdığını ve güvence altına aldığını bildirmiş, kendi dillerinde eğitim yapabileceklerini yayınlamıştır³⁰⁷. Ayrıca bu bildirgede Irak devletinin resmi dilinin Arapça ve Kürtçe olduğu, Kürtçenin okullarda eğitim dili olarak kullanılabilmesi ve Kürt yetkililerin yönetime getirileceğinin şart olarak yer alması, daha önce Kürt bağımsızlık hareketine karşı çıkan İngiltere açısından tezatlık oluşturmaktadır³⁰⁸. Ancak İngiltere'nin bu tavrının altında yatan gerçek neden Irak hükümetinin Kürtler olmadan güçlenmesi, gelecekte bölgedeki enerji sahalarında hâkim olmak isteyen İngiltere'nin çıkarlarını tehdit eder nitelikte olacaktır. Bu nedenle Kürt meselesi ile zayıflatılmış Irak yönetimi çıkarları açısından daha faydalı gözükmektedir.

Irak'ın bağımsızlığını kazanmasından İkinci Dünya Savaşına kadar geçen sürede bölgede Kürt ayrılıkçı hareketi yer altına çekilmiş ve sessiz kalmıştır. Bu dönemde de bölgede halen hâkim güç olan İngiltere 1932'de Kürt, Asuri, 1933'de Süryani ve 1936'da Yezidi isyanlarını kanlı şekilde bastırmıştır³⁰⁹.

Osmanlı döneminde Kürt isyanlarını örgütleyen Ahmed Barzani'den sonra yerine bu tarihte Molla Mustafa Barzani geçmiş ve 1979 yılına kadar Kürt hareketini yöneten kişi olmuştur³¹⁰. Ayaklanmalar sırasında Barzani aşireti ve Molla Barzani 1934 yılından 1943 yılına kadar Süleymaniye'de gözetimde tutulmuştur³¹¹. 1943 yılında sürgünden kaçan Barzani, Kürt hareketini tekrar başlatmış ve başarı kazanmıştır³¹². İngiltere bu başarı karşısında Irak hükümeti ve Barzani arasında anlaşma yapılmasını sağlamışsa da 1945 yılında tekrar isyan eden Barzani, İngilizler tarafından sert şekilde bastırılmış ve isyancı Kürt liderler için idam kararı vermiştir. Mustafa Barzani ve yaklaşık on bin aşiret üyesi İran'ın Mahabad bölgesine kaçmıştır³¹³.

Molla Mustafa Barzani'nin İran'a kaçması ile Kürt hareketi gelişimini İran üzerinden sürdürmeye devam etmiştir. Bu tarihte İran'ın kuzeyi Sovyetler, güneyi ise İngilizler tarafından işgal edilmiş, lideri Şah, Nazi Almanya'sı sempatisi nedeniyle sürgün edilmiş ve otorite boşluğunun yaşandığı bir durumdadır³¹⁴. Kürt hareketi burada görevine Rusya desteği ile devam etmiştir. Mustafa Barzani bu sefer Rusya'nın desteği ile İran'da Kadı Muhammed

³⁰⁷ Kurubaş, 2004: 25.

³⁰⁸ Izady, 2004: 138.

³⁰⁹ Yılmaz, 2004: 273-274.

³¹⁰ Akçakaya, 2009: 16.

³¹¹ Silleli, 2005: 74.

³¹² Minorsky, Bois ve Kenzie, 2004: 118.

³¹³ Silleli, 2005: 74.

³¹⁴ Yavuz, 2003: 31.

ile birlikte İran'ın Mahabad bölgesinde Kürt devletini kurmaya karar vermiştir³¹⁵. Ancak Barzani tarafından kurulan ve Sovyetler tarafından desteklenen bu devletin ömrü çok uzun olmamıştır.

Kürt Mahabad Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşının bitimiyle ortadan kalkmıştır. Savaşın bitmesinin ardından Batı yanlısı tutum izleyen İran Şahlık rejimi Batının desteğini kazanmış³¹⁶, ABD'nin baskısı ile Sovyetler İran'dan çekilmek zorunda kalmış, Mahabad Cumhuriyeti İran ordusu tarafından kolayca yıkılmıştır³¹⁷. Barzani 16 Haziran 1947 yılında Sovyetlere sığınmak zorunda kalmış, sözde Kürt devletinin liderleri ise idam edilmiştir. Sovyetlere sığınan Barzani, Stalin döneminde çok destek görememiş ancak yönetimin değişmesi ile başa gelen Kruşçev döneminde Barzani ve onun fedaileri Sovyet askeri akademi eğitimi almışlar, Barzani General olarak akademiden mezun olmuştur. 1958 yılında Sovyetlerin desteği ile Abdülkerim Kasım tarafından Irak'ta darbe gerçekleşmiş ve Irak Krallığı yıkılmıştır. Barzani ve fedaileri Irak'a Kasım'ın davetiyle geri dönmüştür³¹⁸.

4.2. Kuzey Irak Siyasal Yapısı

Barzani ile başlayan Kürt siyasal hareketinde ilk olarak 16 Ağustos 1946'da İran Kürdistan Partisine benzeyen Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) kurulmuştur. Partinin kurucuları arasında Sovyet Rusya, Kürt Aşiretler ve İran'daki Kürtler yer almıştır³¹⁹. IKDP dışında Irak Komünist Partisi ve Arapların temsil edildiği Ulusal Demokratik Parti muhalafet partilerinin en büyükleri olmuştur. Irak Komünist Partisi muhalafet partileri içinde en güçlü olanıdır. Ancak IKDP ile yaşadığı otonomi üzerindeki görüş farklılıkları nedeniyle 1960'lardan sonra gücünü kaybetmiştir³²⁰.

4.2.1. Kürdistan Demokrat Parti ve Politikaları

Mustafa Barzani ölene kadar IKDP'nin başında kalmış, ölümünden sonra yerine oğulları Mesut ve İdris Barzani geçmiştir. 1987 yılında İdris Barzani'nin ölümünün ardında idare Mesut Barzani'ye kalmıştır. IKDP diğer yerel partileri de içerisine almıştır. Partinin kuruluş aşamasındaki en büyük destekçisi Sovyet Rusya'dır. IKDP'nin temel amacı; Kürt siyasal hareketini tek bir çatı altında toplamak ve Irak Komünist Partisine yakın olmayan Sünni Kürtleri de içine katmaktır.

³¹⁵ Jwaideh, 2006: 268.

³¹⁶ Yıldız, 2005: 41.

³¹⁷ Yavuz, 2003: 31.

³¹⁸ Yavuz, 2003: 35.

³¹⁹ Attar, 2004: 132.

³²⁰ Chaliand, 1980: 150.

Barzani'nin Sovyetlere sığındığı dönemde IKDP içinde sol eğilimli görüş artmıştır. Barzani'nin Kuzey Irak'a dönmesinin ardından 1960 yılında parti Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) adını almıştır³²¹. Marksist-Leninist bir görüş sergileme eğilimi başlamıştır. Sol görüş çerçevesinde toprak reformları gerçekleştirmeyi planlayan partiye bölgedeki toprak sahibi Kürt aşiretler temkinli yaklaşmayı tercih etmiştir. Ancak Kasım'ın davetiyle geri gelen Barzani'nin hükümetten aldığı özerklik sözü ve toprak reformunun da aşiretlere zarar vermeyecek şekilde düzenleneceğinin açıklanması üzerine Barzani, aşiret liderlerinin desteğini kazanmıştır. Fakat 1961 yılında Kuzey Irak petrol yataklarının bulunduğu bölgelerden Kürtlerin çıkarılarak bölgeye Arapların yerleştirilmesi KDP tarafından olumsuz karşılanmış ve "Kürt Ulusal Talepleri" olarak bir dizi istek KDP tarafından Kasım hükümetine sunulmuştur. Hükümetin bu talepleri kabul etmemesinin ardından KDP, Irak hükümeti tarafından yasaklanarak kapatılmıştır³²².

Irak hükümetinin düşmesi ve General Kasım'ın görevden alınması ile göreve gelen Arif, KDP ile ateşkes imzalamış ve bu ateşkes ile Baas rejimi ve KDP arasında yakınlaşma başlamıştır. Bu sayede KDP isteklerini kabul ettirmiş ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerde söz sahibi olmuştur.

1961 yılında Kürt Siyasal Hareketi içinde bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu sebeple Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) kurulmuştur. Kürtlerin tek temsilcisi olmak isteyen KDP ile KYB arasında süregelen bir çatışma söz konusu olmuştur.

2005 yılında Mesut Barzani'nin yanında yeğeni Neçirvan Barzani'de parti içinde görev almaya başlamış ve ardından Kürt Bölgesel Yönetiminin Başkanı olmuştur. Bu tarihten sonra muhafazakâr görüşe de sahip olan KDP aynı zamanda sünni Kürtleri de temsil etmeye devam etmiştir³²³. KDP'nin güçlü olduğu bölgeler, Zaho, Dohuk ve Erbil'in bir kısmı olarak tanımlanan Bandihan Bölgesidir.

4.2.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği

Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) eşitlik ve federasyon vaatleriyle 1975 yılında Talabani tarafından Süleymaniye'de kurulmuştur³²⁴. Talabani ve Barzani aşiretleri ve dolayısıyla KDP ve KYB arasında birçok anlaşmazlık söz konusu olmuştur. Bunun nedenlerinden bazıları, Irak hükümeti ve Barzani arasında imzalanan ateşkes antlaşmasına Talabani'nin karşı çıkması ve Talabani'nin Arap milliyetçisi Cemal Nasır'la iyi ilişkiler

³²¹ Kurubaş, 2004: 26.

³²² Attar, 2004: 138.

³²³ ORSAM (Ortadoğu Araştırmaları Merkezi), 2011: 11.

³²⁴ ORSAM, 2011: 12.

içinde olmasına Barzani'nin olumsuz tavır göstermesidir³²⁵. Talabani ve Barzani arasındaki bu anlaşmazlıklar neticesinde Talabani KDP'den ayrılarak KYB'yi kurmuştur³²⁶.

KYB'nin kuruluş süreci incelendiğinde; hem Talabani hem de Barzani arasındaki anlaşmazlıktan ortaya çıkan KYB ile KDP arasında ideolojik farklar var gibi gözükse de gerçekte sadece kişisel görüş farklılıklarından kaynaklanan bir yapılanma söz konusudur. Talabani halk desteği kazanmak amacıyla, Barzani'yi ABD yanlısı olarak suçlamış ve silahlı çatışmalarda KDP'ye yenilgi yaşatmayı başarmıştır³²⁷.

İlerleyen yıllarda Irak hükümeti Kürt isyanlarını sert ve kanlı şekilde bastırmaya çalışırken, Saddam Hüseyin ve İran Şahı arasında Cezayir Antlaşması imzalanmıştır. Bu tutum KDP taraftarı olan Kürtlerin yönünü KYB'ye çevirmesine neden olmuştur. Barzani, Irak hükümetinin sert tavrı sonunda İran'a sığınmıştır. Bu dönemde yaşanan güç boşluğunda Talabani KYB'yi kurmuştur. KDP'den sonraki en güçlü parti yapılanmasıdır.

Kuzey Irak siyasi hareketi içerisinde birçok bölgesel oluşum meydana gelmişse de etkileri sadece bölgesel düzeyde kalmıştır. İktidarve güç mücadelesi KDP ve KYB arasında olmuştur. KYB, Suriye'de karargâh kurmuş ve sol eğilimli Sovyet yanlısı bir tablo çizmiştir. KDP ise, ABD ve İran yanlısı muhafazakâr bir görüntü içinde yer almıştır. KDP'nin güç kaybettiği dönemde kurulan KYB, 1976-1978 yılları arasında KDP ile silahlı çatışma içine girmiştir. Güç ve destek toplamak amacıyla 1976 yılında Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış, 1977'de merkezini Şam'dan Suriye'ye nakletmiş, Suriye üzerinden Türkiye'ye geçerek buradan lojistik destek sağlama yoluna gitmiştir³²⁸.

Kuzey Irak'ın yönetimi üzerindeki güç mücadelesi 1978 yılında iyice alevlenmiş, KYB militanları KDP'liler tarafından Suriye'ye geçmeye çalışırken Şemdinli'de öldürülmüştür. Bu olay neticesinde çatışmalar Türkiye topraklarına sıçramış, KYB istediği başarıyı elde edememiştir³²⁹.

4.2.3. Kürdistan İslam Birliği

Kuzey Irak siyasi hareketinin önemli partilerinden kabul edilen Kürdistan İslam Birliği Ortadoğu Müslüman Kardeşler Hareketinden etkilenerak 1994 yılında Selahattin Bahattin tarafından Duhok kenti civarında kurumuştur. Silahlı çatışmalardan uzak, daha ılımlı ve Müslümanlığa vurgu yapan bir parti ideolojisine sahiptir³³⁰.

³²⁵ Attar, 2004: 137-138.

³²⁶ Kurubaş, 2004: 26.

³²⁷ Attar, 2004: 137-138.

³²⁸ Öznur, 2003: 467.

³²⁹ Öznur, 2003: 478.

³³⁰ ORSAM, 2011: 13.

4.3. 1958 -1968 Yılları Arasında Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Gelişimi

1958 yılında Irak'ta Sovyetler destekli "özgür subaylar" darbe girişimi başarılı olmuş, General Kasım liderliğe gelmiştir. Uluslararası sistemde büyük tepkiyle karşılanan bu durumda ABD, Lübnan'a asker çıkarmış ve İngiltere Ürdün'e asker çıkararak Aden Körfezinde alarm durumuna geçmiştir. Tepkilerden geri adım atmak zorunda kalan General Kasım, Irak Petrol Şirketlerine (IPC- Iraq Petroleum Company) dokunmayacağını ve Irak petrollerini millileştirme girişiminde bulunmayacağını açıklamıştır³³¹. Bu açıklamanın ardından yumuşama yaşanmış ve pazarlık süreci başlamıştır.

Irak genelinde 1958 devrimi ve Arif hükümeti hoş karşılanmış ancak komünistler ve milliyetçiler arasındaki çatışma ile birlikte Kuzeydeki Kürt isyanları düzenin tekrar bozulmasına neden olmuştur. Çatışmalar sonunda Arif hükümeti çökmüş ve baskıcı rejim uygulaması geriye dönmüştür³³².

Ayrılıkçı Kürtler ve temsilcisi KDP, General Kasım'ın darbesi sonrasında birçok imtiyaz kazanmıştır. Özellikle 1958-1966 yılları arasında KDP, Kürtçenin daha yaygın kullanımı, otonomi ve bölgeselleşme konularında birçok temel hak elde etmişlerdir³³³. Kasım hükümeti iktidarda kalabilmek ve güç kazanarak daha fazla taraftar toplamak adına Kürtlere birçok imtiyaz vermiştir. Irak Anayasasında Kasım, Irak halkının hak ve özgürlüklerini koruma sözü verirken aynı zamanda Kürtlere de Araplarla birlikte Irak ulusunu oluşturan gruplar statüsü vermiş, Barzani'yi ülkeye çağırarak KDP'nin yasallaşmasını sağlamıştır³³⁴. Barzani'nin desteğini kazanan Kasım bu sayede 1959 yılında Nasırcı General Eşref'in darbe girişiminden başarıyla kurtulmuştur. Barzani ise, bu yardım karşılığında Kasım hükümetinden sonu gelmeyen tavizler istemiştir. Örneğin, 1958 yılındaki toprak reformu ile birlikte Barzani ilerleyen yıllarda Kerkük'ten Türkmenlerin ve muhalif aşiretlerin çıkarılmasını istemiş, bu nedenle birçok kişi Türkiye, İran ve Suriye'ye göç etmek zorunda kalmıştır³³⁵. Toprak reformu ve göçe neden olan baskıcı rejim ve ayrılıkçı Kürt hareketi Irak toplumu tarafından tepki toplamış, anti-Kürt milliyetçi akımlar oluşmaya başlamıştır. Bunlardan en başarılı olanları Şii Dava Partisi, Hizb-Ül İslam ve Irak Baast Partisi olmuştur. Süreci en başarılı ve güçlü tamamlayan ise Baastçılardır³³⁶.

1960'lar sonrasında kamuoyunda zayıflayan ve güç kaybeden Kasım hükümeti, Barzani'nin taleplerini karşılayamaz duruma gelmiştir. İsteklerini elde edemeyen Barzani,

³³¹ Mosley, 1975: 323.

³³² Saatçi, 2003: 223.

³³³ O'Leary, 2011.

³³⁴ Chaliand, 1980: 150.

³³⁵ Attar, 2004: 136.

³³⁶ Chaliand, 1980: 152.

Kasım hükümetinden uzaklaşarak İngiltere ile yakınlaşmıştır³³⁷. 1963 yılında İsrail tarafından desteklenen Barzani, bundan sonra hem İngiltere, hem ABD hem de İsrail tarafından desteklenmiştir³³⁸. Barzani karşısında zayıflayan Kasım, 11 Aralık 1960 yılında Batı ile petrol imtiyazları üzerine yaptığı görüşmeleri kesmiş, IPC'nin sağladığı petrol gelirinün yüzde 99'una el koymuş ve tarihte ilk defa Irak, Kasım döneminde Kuveyt üzerinde hak iddia etmiştir³³⁹. Kasım'ın IPC gelirine el koymasının ardından İngiltere ve ABD konuyu uluslararası mahkemeye taşımak istemiş ancak Kasım hükümeti buna da karşı çıkmıştır³⁴⁰. Kasım'ın zayıfladığı bu dönemi fırsat bilen Barzani ise, kabul edilemeyecek ağırlıktaki isteklerini yinelemiş ve Kürt isyanını yeniden başlatmıştır. Kasım hükümeti, güçlü bir hava saldırısı kullanmış olsa da Kürt isyanını bastırmakta başarısız olmuştur. Barzani'ye destek veren ABD ve İngiltere, Kürt Hareketini destekleyerek bir diğer anlamda Kasım hükümetine gerekli dersi vermeye çalışmıştır. On sekiz ay süren isyan sonrasında İngiltere destekli 1963 darbesi gerçekleşmiş ve Kasım hükümeti devrilmiş, yerine 8 Şubat 1963 yılında askeri darbeye Baasçı Abdülislam Arif başa gelmiştir³⁴¹.

Arif hükümeti, Barzani ile ılımlı bir hava içinde görüşmeler gerçekleştirmiş, Kuzey Irak bölgesine olan ambargoları kaldırarak çözüm yoluna gitmeyi tercih etmiş olsa da Barzani ve yandaşları bunlarla yetinmeyip tekrar isyan hareketi başlatmışlardır³⁴². Baas Partisi tarafından ilk dönemlerde açık olmayan şekilde desteklenen Arif hükümeti 1940 yılında Marksizim ve milliyetçilik ideolojisinin karışımı, Irak milliyetçiliğini savunan bir ideolojiye sahiptir³⁴³. ABD ve İngiltere tarafından desteklenen Arif hükümetinin üzerindeki silah ambargosu kaldırılmış ve tekrar silahlanması için kaynak teşkil edilmiştir³⁴⁴. 1963 darbesi sonrasında ABD ve İngiltere tarafından desteklenen Irak hükümetine karşılık ayrılıkçı Kürt hareketini destekleyen Sovyetler ve İran üzerinden silah, para ve eğitim desteğini hiç kesmeyen İsrail olmuştur³⁴⁵. İsrail'in, ayrılıkçı Kürt hareketine istikrarlı değişmeyen desteği bu dönemde gelecekteki beka stratejisi olarak değerlendirilmiştir³⁴⁶.

1963 darbesi sonrasında Barzani, İsrail'in desteği ile Irak hükümetine kabul edilemeyecek isteklerin yer aldığı bir dizi talepte bulunmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir; Erbil, Musul ve Diyale'nin içinde olduğu bölgesel bir otonomi, petrol gelirinün yüzde 50'sinin

³³⁷ Attar, 2004: 137.

³³⁸ Özkan, 2004: 28.

³³⁹ Mosley, 1975: 329.

³⁴⁰ Nabil, 2003.

³⁴¹ Attar, 2004: 136.

³⁴² Attar, 2004: 142.

³⁴³ Eroğlu, 2003: 101.

³⁴⁴ Chaliand, 1980: 153.

³⁴⁵ Özkan, 2004: 30.

³⁴⁶ Eroğlu, 2003: 91.

Kürdistan'a verilmesi ve merkez hükümet ordusunun Kürdistan topraklarına girmemesidir³⁴⁷. Barzani tarafından dile getirilen ve gerçekleşmesi imkânsız bu isteklerin ardından yeni bir isyan gerçekleşmiştir. Haziran 1963 yılında başlayan yeni isyan hareketi bu sefer Sovyetler tarafından açıkça desteklenmiş, hatta Irak hükümeti, Kürtlere uyguladığı politikalar nedeniyle Sovyetler tarafından açıkça eleştirilmiş, uygulamaların devam etmesi sonucunda Sovyetlerin duruma müdahale edebileceği dile getirilmiş ve Türkiye ile İran merkezi hükümete yardım etmesi nedeniyle uyarılmıştır³⁴⁸.

Sovyetler Birliği'nin bu tavrı 18 Kasım 1963 yılında karşılık bulmuş, Arif hükümeti Barzani ile işbirliği yaparak Baastçı Başbakan Hasan El Bekr'i ve yandaşlarını görevden almıştır. Irak hükümeti bu tutumu ile Sovyetler tarafına yaklaşma eğilimi göstermiştir. İki yıl süren ateşkes döneminde KDP içinde sol görüşlü olan Talabani ile görüş ayrılıkları başlamış, Talabani partiden ihraç edilmiş, Barzani'yi İran ile işbirliği yapmakla suçlayan Talabani yine İran'a sığınmıştır³⁴⁹. 1965 yılında Barzani tarafından sunulan af sebebiyle Talabani tekrar partiye dönmüştür. Her iki liderinde gerçekte net ve inandıkları bir ideoloji yoktur. Gerçek olan bölgesel liderlerin hâkim güç olabilmek için her dönem farklı dış güçlerle işbirliği içine girerek egemen olma isteğidir.

İki yıl süren sessizliğin ardından Kürt isteklerine cevap veremeyen merkezi hükümetin karşı tavırları neticesinde isyan hareketi yeniden başlamıştır. KDP içinde huzursuzluğun devam ettiği bu yıllarda Talabani ve yandaşları Irak hükümeti yanında yer almış ve Barzani'ye karşı savaşmıştır³⁵⁰. 1966 yılında sol eğilimi ile Sovyetler rejimine yakınlaşan Arif bir helikopter kazasında ölmüş yerine Abdurrahman Arif, Başbakanlığa Abdurrahman Bezzaz gelmiştir³⁵¹. Yeni gelen hükümet ile birlikte Barzani'ye karşı olan tutum sertleşmiş ve askeri harekâta Taliban güçleri merkezi hükümet yanında yer almıştır. Buna rağmen merkezi ordu Barzani güçleri karşısında başarı elde edememiş ve yeni bir ateşkes antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır³⁵².

Bezzaz hükümetinin ayrılıkçı Kürtlerle yaptığı ateşkes antlaşması sonrasında Kürtler büyük siyasi haklar elde etmiştir. Barzani, Kürtçenin resmi dil olarak kabul edilmesi, eğitim, sağlık gibi yerel hizmetler için bölgesel parlamentonun kurulması, kamu görevlilerin Kürt olması ve nüfusları oranında askeri ve diplomatik alanda temsil hakkı gibi birçok imtiyaz

³⁴⁷ Attar, 2004: 143.

³⁴⁸ Chaliand, 1980: 152.

³⁴⁹ Kurubaş, 2004: 26.

³⁵⁰ Attar, 2004: 146.

³⁵¹ Attar, 2004: 152.

³⁵² Minorsky, Bois ve Kenzie, 2004: 124.

kazanmıştır. Barzani'nin bu başarısı uzun sürmemiş, Bezzaz hükümetinin düşmesi ile verilen haklar askıya alınmıştır³⁵³.

1966-1968 yılları arasındaki dönemde Sovyetler bölgede etkisini arttırmış, Baas rejimi bölgeye iyice yerleşmiş ve 1968 devrimi ile tarih sahnesine Saddam Hüseyin çıkmıştır.

4.4. 1968-1980 Yılları Arasında Ayrılıkçı Kürt Hareketi ve Saddam Hüseyin'in İktidarının İlk Yılları

Baas Partisi 7 Haziran 1968 yılında İngiltere'nin desteği ile Irak hükümetinin başına geçmiştir³⁵⁴. 30 Temmuz tarihinde yeni hükümete darbe girişimi gerçekleşmiş ancak bastırılmıştır. Başarısız geçen darbe girişiminin ardından ikinci bir müdahale daha gerçekleşmiş ve Arif hükümetinin tüm üyeleri tasviye edilmiş, Baas Rejimi yönetimi tamamen ele geçirmiş, Saddam Hüseyin, kuzeni El Bekr sayesinde başkan yardımcılığına getirilmiştir³⁵⁵. 1979 yılından 2003 yılına kadar iktidarda kalan Saddam Hüseyin Kürtlere karşı oldukça sert ve kanlı bir politika izlemiştir.

Baas rejimi ilk yıllarında Müslüman Kardeşler Örgütüne ve KDP üyelerine hükümette bakanlık seviyesinde yer vermiş, Barzani ile barış görüşmelerini başlatmıştır³⁵⁶. Sovyetler ise, yeni Irak hükümeti üzerinde tesir edebilmek için bu dönemde Barzani'yi kullanmaya devam etmiş, ABD ve İngiltere ise ülke içinde güç mücadelesini sürdürmüştür. Oldukça karmaşık olaylar zinciri içerisinde 1968 yılında KDP'li bakanların istifası ile hükümet içerisinde karşılıklılar yaşanmaya başlamış, 1969 yılında Barzani karşı cevap olarak Kerkük petrol tesislerine saldırı düzenlemiştir. Bu saldırı ile ilk defa Kürt hareketi kendi bölgesinin dışında faaliyet göstermeye başlamıştır³⁵⁷. Irak hükümeti, Barzani'nin saldırısına İngiltere ve Talabani'nin desteği ile askeri karşı müdahale düzenlemiştir³⁵⁸. Fakat hem İsrail, hem Sovyetler ve hem de İran tarafından desteklenen Barzani'nin isyanları tam olarak bastırılmamış, Baas rejimi giderek zayıflamıştır.

Zayıflayan merkezi hükümet Barzani ile anlaşmak ve Kürtler açısından tarihte birçok kazanım elde ettikleri 1970 Manifestosunu yayınlamak zorunda kalmıştır³⁵⁹. Bu manifestoya göre, Kürt ulusunun varlığı tanınmış ve otonomisi resmîyet kazanmış, Kürtçe, Arapça ile birlikte resmî dil olarak kabul edilmiş, okullarda ve resmî kurumlarda Kürtçenin öğrenim dili olmasına, Kürtçe dilde yayın yapılmasına izin verilmiş, Kürt bölgelerinde yerelleşme ve

³⁵³ Kurubaş, 2004: 33.

³⁵⁴ Attar, 2004: 152.

³⁵⁵ Akçakaya, 2009: 21.

³⁵⁶ Rabil, 2002.

³⁵⁷ Yıldız, 2005: 46.

³⁵⁸ Attar, 2004: 153.

³⁵⁹ Yavuz, 2003: 52.

idarenin tamamen Kürtlere geçme ve Erbil'in Kürtleşme süreci başlatılmış, merkezi hükümette eşit temsil hakkı kazanılmış ve ekonomik kazanımlar adına özel bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır³⁶⁰.

Kürtlere verilen bu haklardan sonra belirlenen maddeler doğrultusunda KDP'nin 4 Bakanının dâhil olması ile yeni bir hükümet kurulmuştur. Kürt Otonom Bölgesinin oluşturulması ve 4 yıllık geçiş sürecini yönetmek amacıyla Yüksek Komite oluşturulmuştur. Ancak KDP ve Baas tarafından oluşturulan Yüksek Komite, verilecek otonom bölgenin sınırlarının tespiti, geçiş sürecinin uzatılmaması ve Kerkük'ün statüsü için yapılmak istenen referandum dolayısı ile sorunlar yaşamaya başlamıştır³⁶¹.

Ayrılıkçı Kürt hareketinin güçlendiği bu dönemde Irak merkezi hükümeti 1972 yılında Sovyetlere petrol konusunda birçok taviz veren dostluk ve işbirliği anlaşmasını yapmıştır³⁶². Sovyetler ve Irak hükümetinin yakınlaşmasından rahatsız olan Barzani mecburen rotasını Batıya çevirmek zorunda kalmıştır. Baas hükümetinin diğer hamlesi IPC'nin millileştirilmesi olmuştur³⁶³. Bu sayede IPC'nin petrol üretimini kısıarak Baas hükümetinin sıkıştırmasından kurtulmuş ancak bu sefer de tamamen Sovyetlere bağımlı hale gelmiştir. Barzani ise, aynı dönemde ABD ile yakınlaşma ve işbirliği içine girmiştir. ABD desteği kazanan Barzani, 1973 yılının sonunda isteklerini daha da arttırmış otonomi sınırlarını genişletmiş ve Kerkük'ü başkent ilan etmiştir.

1974 yılına gelindiğinde merkez hükümet iyice zayıflamış ve Kürtlere Süleymaniye, Erbil ve Duhok bölgelerini kapsayan coğrafyada özerklik tanımış, başkent Erbil olarak kabul edilmiştir. Ne yazık ki Barzani bu anlaşmayı da kabul etmemiş ve yeni bir isyan başlatmıştır³⁶⁴. Ancak bu isyan çok uzun sürmemiştir. ABD'nin bölgede istikrar arayışı, Batılı devletlerin Irak hükümetine destek vermesi, İran-İrak Savaşının sürmesinin istenmemesi gibi nedenlerden ötürü hem İran hem de ABD, Barzani'ye olan desteğini kesmiş ve isyanlar son bulmuştur³⁶⁵. İsyancıların ardından Barzani İran'a oradan ABD'ye sığınmış, 1979 yılında ülkeye geri dönmüştür, Kürtler ise, mülteci statüsüne girmişlerdir³⁶⁶. Bu süreçte, Bağdat hükümeti baskıcı bir tutum sergilemiş ve Kürt asimilasyonu olarak adlandırılan bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde birçok Kürt bölgeleri Araplaştırılmış, Kürtlerin yerleşim yerleri boşaltılarak güvenli bölge ya da tampon bölge adı verilen alanlar oluşturularak Kürtler mülteci kamplarına yerleştirilmiştir.

³⁶⁰ Chaliand, 1980: 156.

³⁶¹ Chaliand, 1980: 156.

³⁶² Yavuz, 2003: 54.

³⁶³ www.middleeastreference.org.uk/iraqiopposition (erişim tarihi: 27.12.19).

³⁶⁴ Attar, 2004: 162.

³⁶⁵ Yıldız, 2005: 54.

³⁶⁶ Kurubaş, 2004: 26.

1975 yılında ayrılıkçı Kürt hareketi yeniden örgütlenmeye başlamıştır. Aynı dönemde KYB kurulmuştur³⁶⁷. Bu dönemden sonra mücadele KYB ve KDP arasında yaşanmıştır. 1977 yılında her iki grup arasında çatışmaların başladığı dönemdir. KDP'nin arkasından halen İran ve İsrail, KYB'nin arkasından ise Doğu Bloğu ülkeleri yer almıştır. 1978 yılında Kuzey Irak yönetimini ele geçirmek amacıyla iki grup arasındaki çatışmalar en yüksek seviyeye ulaşmış, Saddam Hüseyin ise 1979 yılında merkezi hükümete El Bekr'in sağlık durumunu öne sürerek el koymuştur³⁶⁸.

Saddam Hüseyin iktidarı süresince hem sınırları içinde hem de sınırları dışında sorunlar yaşamıştır. Kürt partileri olan KDP ve KYP bu dönemde yasa dışı kabul edilmiş, faaliyetleri yasaklanmış, Kürt Özerk Bölgesinin elinde olan yetkiler sınırlandırılmış, hem Kürtlere hem de Türkmenlere zorunlu göç ve asimilasyon politikası uygulanmıştır. Kürt partiler çözüm amacıyla Arap muhaliflerle birleşmek istemiş ancak bunu başaramamışlardır. 1982 yılında Saddam'ın baskıcı politikasına dayanamayan Sosyalist, Türkmen ve Kürt partiler bir araya gelerek Cevkad Cephesini kurmuş ancak bu oluşuma KDP'yi dâhil etmemişlerdir. Farklı ideolojilerin bir arada bulunduğu bu oluşum uzun soluklu olmamış ve kısa süre sonra dağılmıştır³⁶⁹.

Aynı dönemde süregelen İran-İrak savaşında Saddam'ın dikkati ve gücü İran'a kaymış, Kürtler biraz rahatlayarak, Saddam'ı zayıflatmak adına İran'a destek vermişlerdir.

4.5. İran- Irak Savaşı Sırasında Ayrılıkçı Kürt Siyasal Hareketin Durumu

1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşının yaşandığı dönemde Saddam yönetiminin baskıcı Kürt politikası zayıflamıştır. Askeri gücünü ve dikkatini İran'a yönelten Saddam yönetiminin zayıflaması ve güç boşluğunun oluşması ile ayrılıkçı Kürtler, İran ve Suriye'nin de desteklemesi ile eski otonom bölgelerinde hareketlenmiş ve bu bölgelerde yeniden hâkimiyet kurmayı başarmışlardır. KYP ve KDP'den sonra ayrılıkçı Kürtlerin en güçlü partisi olan Irak Kürdistan İslami Hareketi (İKİH) bu dönemde kurulmuştur. Başlangıçta Irak Müslüman Kardeşler Örgütünün uzantısı gibi gözüke de fikir ayrılıkları nedeniyle 1986 yılından itibaren tek başına hareket etmiştir.

1982 yılında savaş devam ederken ABD, Irak hükümetini desteklediğini açıklamış ve Irak hükümetini teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarmıştır. Irak hükümeti ABD'nin desteği ile savaşın gidişatını değiştirmiş, 1988 yılında İran ateşkes yapmak zorunda

³⁶⁷ Öznur, 2003: 458.

³⁶⁸ Öznur, 2003: 488.

³⁶⁹ Attar, 2004: 116.

kalmıştır³⁷⁰. Bu süreçte KDP ve KYP arasındaki çekişme devam etmiştir. KDP, savaş boyunca İran yanında yer almış Irak hükümetini zayıflatma politikası uygulamıştır. Saddam hükümeti ise, Kürtler arasındaki çekişmeyi kullanan bir politika uygulamayı tercih etmiştir.

1990'lı yılların başında ABD'nin politika değiştirerek Bağdat hükümetinin yanında yer alması, KYB'nin İran'la yakınlaşmasına neden olmuştur. İran ve KYB arasında askeri, ekonomik ve politik işbirliğini içeren bir anlaşma imzalanmış, İran sayesinde bu tarihten itibaren KYB ve KDP ortak hareket etmeye başlamıştır³⁷¹. Bu birleşme sonrasında güç kaybeden Saddam hükümeti birçok bölgede kontrolü kaybetmiş, "Enfal Harekâtı" ismiyle anılan bir operasyon başlatmıştır. Saddam hükümeti, 1988 yılında başlattığı bu operasyonda Ulusal Muhafız Taburlarını kullanarak, Kürt isyanını kanlı şekilde bastırılmış, gerekli durumlarda kimyasal silah kullanmaktan çekinmemiştir³⁷². Sadece Halepçe'de kimyasal silah kullanılarak beş bin kişi öldürülmüştür. Bu olay tarihte Halepçe Katliamı olarak geçmiştir. Katliam sonrasında Kürt partiler birleşerek Kürdistanî Cephe adlı örgütü kurarak birlikte hareket etmeye çalışmışsa da Saddam rejiminin zulmünden kaçamamış, birçok Irak Kürdü Türkiye'ye sığınma zorunda kalmıştır.

İran-İrak savaşı sürecinde İran'ı zayıflatmak adına Irak hükümetini destekleyen Batılı güçler, Saddam hükümetinin Kürtlere karşı gerçekleştirdiği sert politikayı kınamakla yetinmiş, ama aynı dönemlerde hem ekonomik hem de siyasi destek vermeye devam etmişlerdir³⁷³.

Sekiz yıl süren savaş sonunda barış imzalanmış ancak Saddam rejiminin Kürtlere karşı uyguladığı sert politikalar son bulmamış, şiddeti artarak devam etmiştir.

4.6. Körfez Savaşı ve Kürt Bölgesel Yönetim Yapılanması

ABD tarafından her platformda desteklenen Saddam rejimi 1990'ların başında Irak hükümetinin Batılı güçler tarafından silahlandırılması ile devam etmiştir. 1989 yılında iktidara gelen Bush yönetimi, senatoda Irak'a ticari yaptırım uygulayan yasa tasarısını veto etmiş, ticaret hacmini genişletmek amacıyla ikili ilişkilerini güçlendirme yolunu seçmiştir³⁷⁴.

İran-İrak savaşından büyük bir prestij kazanan Saddam rejimi Arap dünyasının liderliğine kalkışmış, aynı zamanda büyük savaş borcunun da silinmesini istemiştir. Ancak beklediğini bulamayan Saddam hükümeti aynı zamanda petrol ülkelerinin fiyatları düşürmesiyle daha da büyük ekonomik çıkmaza girmiştir. Petrol fiyatlarının düşmesinden

³⁷⁰ Eroğlu, 2003: 127.

³⁷¹ Rabil, 2002.

³⁷² Yıldız, 2005: 65.

³⁷³ Chomsky ve Bennis, 2003: 98.

³⁷⁴ Timmerman, 2002: 458-543.

Kuveyt'i sorumlu tutan Saddam ABD'nin tüm uyarılarına rağmen 2 Ağustos 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmiş, 28 Ağustos tarihinde işgalin kalıcı olduğunu ilan etmiştir. Saddam bu sayede hem ekonomik krizden kurtulmayı hem de Arap dünyasının liderliğini ele geçirmeyi amaçlamıştır. İşgale ilk tepki BM Güvenlik Konseyinden gelmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 660 sayılı kararı ile işgali kınamış ve son verilmesini istemiştir. BM, 8 Ağustos'ta 661 no'lu karar ile ekonomik ambargo kararı almış, 29 Kasım'da 660 no'lu kararı uygulamak için Kuveyt'i destekleyen ülkelerin gerekli araçları kullanmasına izin veren 678 no'lu kararı yayınlamıştır. Karar uymayacağını ilan eden Saddam rejimine karşı 17 Ocak 1991 tarihinde hava ve 24 Şubat tarihinde "Çöl Fırtınası" harekâtı başlatılmıştır. İşgalin başarısızlığa uğraması ve Saddam hükümetinin yenilerek Kuveyt'i boşaltması ayrılıkçı Kürtler açısından fırsat niteliğinde olmuş, ancak işgal süresinde taraflarını belli etmeyerek sessiz kalmayı tercih etmişlerdir³⁷⁵.

Körfez Savaşı sonrasında ABD, bölgede istikrar ve menfaatleri gereği bölgeye asker yerleştirmiş, Irak güçleri Kuveyt'ten askeri güç kullanılarak çıkarılmıştır. Bu yenilginin ardından Saddam, Kuzey Irak Kürtleri üzerindeki baskısını arttırmıştır. Kürtlere yapılan asimilasyon politikasının son bulması amacıyla ABD, İngiltere, Türkiye ve Fransa, Birleşik Görev Gücünü kurmuştur. Bu sayede Irak hükümetinin politikalarının durdurulması amaçlanmış ve "Huzur Operasyonu İki" olarak adlandırılan operasyon başlamıştır³⁷⁶.

Huzur Operasyonu vasıtası ile mülteci durumda olan Kürtler için güvenli bölge ve ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmıştır. Kürtlere verilen bu destek sayesinde ilerleyen dönemde özerklik kazanmalarına yardımcı olunmuştur. Saddam rejimi bu tarihten sonra uygulamalarına bölgedeki devlet memurlarını görevden çekerek ve ekonomik ambargo uygulayarak devam etmiştir. Irak hükümetinden kalan otorite boşluğundan faydalanan Kürtler, 1992 yılında merkezden ayrı olarak seçim yapmış ve kendi parlamentosunu kurmuştur³⁷⁷. 4 Ekim 1992 yılında Kürt Federe Devleti adıyla *de facto* olarak kendi özerk bölgelerini oluşturmuşlardır³⁷⁸.

Bu gelişmelerle beraber Kuzey Irak Kürtlerinin kurumsallaşması sağlanmıştır. Türkiye, 4 Ekim tarihinde Kerkük'ünde yeni yapılanmaya dâhil edilmesi nedeniyle Kürt Federe Devletini tanımadığını ilan etmiştir³⁷⁹. Diğer taraftan Kürt Federe Devletinin ilan edilmesi ayrılıkçı Kürt hareketi içindeki çatışmaların yok olmasını engelleyememiş, 1993 yılında KDP ve KYP ayrılarak kendi yapılanmalarını oluşturmuştur. KYB Erbil'de, KDP

³⁷⁵ Attar, 2004: 202.

³⁷⁶ Oran, 1996: 258.

³⁷⁷ McDowall, 2004: 376.

³⁷⁸ Gunter, 1993: 297.

³⁷⁹ Erkmen, 2003: 282.

Süleymaniye’de hükümet kurmuştur. Bu sürecin sonunda Kuzey Irak bölgesi de ikiye ayrılmıştır. 1995 yılında KDP ve KYB arasındaki çatışmalar bir süreliğine dursa da 1996 yılında tekrar başlamıştır³⁸⁰. Kuzey Irak bölgesinde devlet kurumları oluşturulmuş, komşu ülkelerle ticari ilişkilerin başlamasıyla devletleşme mekanizması devreye girmiştir³⁸¹.

Süreç genel olarak değerlendirildiğinde BM Güvenlik Konseyi’nin Kürt Mültecilere yardım ve geri dönüşünün sağlanması amacıyla aldığı 668 no’lu karar sayesinde ilk defa uluslararası bir metinde Kürt kavramı kullanılmış³⁸², Kürt hareketi uluslararası bir boyut kazanmış, ABD ve BM desteği ile otonom bir Kürt devleti oluşmuştur³⁸³.

4.7. Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin Kurulması

Saddam Hükümetinin Kuveyt’i işgalini ve askeri yönden zayıflamasını fırsat bilen ayrılıkçı Kürtler isyanlarına devam etmişlerdir. Sert ve kanlı şekilde bastırılan isyancılara, ABD, Fransa ve İngiltere bölgeye uçuş yasağı getirerek yardım etmeye çalışmıştır³⁸⁴. Çatışmaların hız kazanmasının ardından ABD, 11 Eylül 2001 terör saldırısından Saddam Hüseyin ve Usame Bin Ladin’i sorumlu tutarak koalisyon güçleriyle birlikte Irak’a saldırmıştır. Ardından BM 1441 no’lu karar ile Irak’ta kitle imha silahlarının bulunması tezi ortaya atılmış ve bu doğrultuda ABD’nin müdahalesi devam etmiştir. Fransa, Çin ve Almanya karara karşı çıkmış olsa da sonucu değiştirememişlerdir. Saldırıların sonucunda 11 Mart 2003 yılında Irak, ABD tarafından işgal edilmiş, Saddam rejimi devrilmiş ancak hiçbir kitle imha silahı bulunamamıştır³⁸⁵.

Saddam rejiminin devrilmesinin ardından ABD ve koalisyon güçleri bölgede düzeni sağlamak amacıyla geçici bir meclis kurmuş ve Geçici Yönetim Yasası oluşturmuşlar, 30 Ocak 2005 yılında ilk seçimleri gerçekleştirmişlerdir³⁸⁶. Seçimleri Sünniler boykot ederek katılmamış, Şiiler Mayıs 2005 yılında İbrahim Caferi Başbakanlığında yeni hükümeti kurmuşlardır. Anayasanın kabulünün ardından yeniden seçimler gerçekleşmiş ancak seçim sonuçları değişmemiştir. Saddam dönemine ait Baas parti yandaşları ve Sünniler iktidardan uzaklaştırılarak itibarsızlaştırılmışlardır. Federatif bir yapı olan anayasada Kürtler bir çatı altında toplanmış, Araplar küçük yapılara bölünmüştür³⁸⁷.

³⁸⁰ Özdağ, 1999: 100.

³⁸¹ Erkmen, 2003: 278.

³⁸² Medowall, 2004: 275.

³⁸³ Rabil, 2002.

³⁸⁴ Abdülhamit, 1992.

³⁸⁵ Attar, 2004: 343.

³⁸⁶ Caşın, 1996: 1.

³⁸⁷ Kalaycı, 2004: 37-41.

ABD ve Koalisyon güçlerinin 8 Mart 2004 yılında kabul ettiği Geçici Yönetim Yasasının maddeleri incelendiğinde Kürtlerin isteklerinin birçoğunun gerçekleştiği görülmektedir³⁸⁸. Buna göre³⁸⁹;

Md.4 Irak devleti federal, demokratik, çok partili bir Cumhuriyet olacaktır.

Md.9 Arapça ve Kürtçe resmi dil olarak kabul edilmiştir.

Md.53 Kürdistan Bölgesel Hükümetini Duhok, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Musul'u içerecek şekilde Kuzey Irak'ın resmi hükümeti olarak tanımakta ve bu tanımlamayı geçmişe doğru Irak Savaşının başlangıcı olan 19 Mart 2003 tarihine kadar taşımaktadır.

Md.53/c Kerkük'ün özerkliği saklı kalmak koşuluyla, meselenin çözümü 2005-2006 yıllarında yapılması planlanan halk oylamasına bırakılmıştır.

Md. 54 Güvelik ve vergilerin toplanmasından Kürt hükümeti sorumludur.

Md.58 Saddam rejimi sırasında göçe zorlanan Kerküklülerin kurulacak komisyonlar aracılığıyla eski yerlerine döndürülmesi veya gerekirse tazminat ödenmesi ön görülmüştür. Ayrıca normalleşme sürecinde Kerkük'ün sınırları yeniden belirlenecektir.

Md.61 Anayasanın kabulü üç eyaletin toplam nüfusunun üçte ikisinin reddetmesi şartına bağlıdır. Kürtler bu sayede anayasayı veto etme hakkı kazanmıştır³⁹⁰.

Oluşturulan Anayasaya göre, Kürtler birçok kazanım elde etmişlerdir. Anayasa Kürtlere federe hükümet seviyesinde olmalarına rağmen konfederal yetkiler vermektedir. Anayasanın 115. ve 132. Maddeleri Kürtlere, yasama, yürütme ve yargı organlarına geniş yetkiler tanırken aynı zamanda güçlü mahalli yetkilerde vermiştir. 109.Madde'ye göre petrol ve doğalgaz tüm Irak halkına ait iken 110.Madde tezat bir şekilde bu alanlardaki yeni yatırım ve geliştirme programlarına ait yetkileri federe hükümete vermektedir³⁹¹.

Yeni Anayasa'da Kürtlere tanınan bu ve birçok ayrıcalığa rağmen merkezi hükümet ve Irak bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki sorunlar tam olarak çözüme kavuşmamıştır. Enerji kaynaklarının yönetimi ve elde edilen kazancın kullanımı temel sorunların başındadır. Kürt Bölgesel Yönetimi eski enerji kaynaklarının merkezi hükümetle ortak kullanılmasını, yeni yatakların ise Kürtlere ait olduğunu savunmaktadır.

2006 yılında yeniden revize edilen Anayasa, Kürtlerin isteklerini yerine getirir düzeyde yapılmıştır. Anayasada belirlenen sınırlar 1968 yılındaki sınırlarla örtüşmektedir. Kerkük, Erbil ve Süleymaniye, Telkeyf, Sincar ve Şeyhan sınırlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca sınırları güvene almak amacıyla hazırlanan maddelerde eğer Irak yönetim şekli

³⁸⁸Erkmen, 2005: 28.

³⁸⁹Mazin, 2005: 48-49.

³⁹⁰Koç, 2004.

³⁹¹Tansi, 2005: 79.

Kürtlerin federal bölge kalmalarını engelleyecek şekilde değişirse, Kürtlerin self-determinasyon hakkını kullanma hakları ellerinde olacaktır şeklinde belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, kendi kaderlerini belirleme haklarını ellerinde tutmaktadırlar.

4.8. 2017 Referandum Süreci

Referandum öncesinde Barzani, merkezi hükümetten referandum yerini tutacak bazı isteklerde bulunmuştur. Bu isteklerin yapılmasını ve yapılacakların ABD ve AB tarafından da kabul edilerek güvence altına alınmasını istemiştir. Bu amaçla Barzani referandum öncesinde birçok miting gerçekleştirmiş ve bu talebini her fırsatta yinelemiştir.

Barzani'nin referandum öncesinde istedikleri; sınırların tekrar belirlenmesi, Kerkük, Sincar ve diğer sorunlu bölgeler hakkında yeni görüşmelerin başlatılması, referandumun yeniden belirlenecek bir tarihte gerçekleştirilmesi ve sonuca uluslararası camiada saygı gösterilmesi ve su kaynaklarının varlığı konusunun yeniden değerlendirilmesidir³⁹².

Görüşmeler başlamadan önce merkezi hükümet referandumun durdurulması kararını almış, Kürtlerin istediği şekilde tarihin ertelenmesini değil, referandumun tamamen iptal edilmesini istemiştir. İran ise, Irak sınırına asker sevkıyatı yaparak tedbir kararı almıştır. Merkezi hükümet yapılacak referandumun sadece Kürtleri yansıtacağını ancak bölgede birçok farklı etnik kökene sahip insanın bu durumdan olumsuz etkileneceğini dile getirmiştir. Ayrıca Irak hükümeti aldığı iptal kararına rağmen ısrarla yapılacak bu referandumun komşu ülkelerle olan ilişkileri de negatif yönde etkileyeceğini ve sınır güvenliğinin tehlikeye gireceğini Kürt lider Mesut Barzani'ye iletmiştir. Merkezi hükümetin aksine Barzani, referandum sonucunda hemen bağımsızlık ilan etmeyeceklerini bir iki yıl sürecek müzakerelerin ardından varılacak anlaşmalar sonucunda bağımsızlığın ilan edilebileceğini ya da ileri bir tarihe ertelenebileceğini belirtmiştir.

Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin referandum talebini kabul etmeyen ülkeler Türkiye, Fransa, ABD, İngiltere, BM, Suriye, Suudi Arabistan, İran, Rusya ve Mısır'dır. Kürtlerin referandum talebini haklı bulan tek ülke İsrail olmuştur. İran, sınırlarının sadece merkez hükümetle olduğunu, referandum sonrasındaki herhangi bir bağımsızlık durumunda Kürt Bölgesel Yönetimini tanımayacağını ve sınırlarını kapatacağını bildirmiştir. Türkiye ise, referandumun merkezi anayasaya aykırı olduğunu ve yeni çatışmaların doğmasına neden olacağını belirtmiştir. İran referandum öncesinde ilk adımı atarak uçuşlarını ve hava sahasını

³⁹²“IKBY Bugün Bağımsızlığı Oyladı: Kerkük'te Sokağa Çıkma Yasağı”, 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadoğu/201709251030288797-kuzey-irak-referandumbagimsizlik>, (erişim tarihi: 18.12.19).

Kürt Bölgesel Yönetimine kapatmıştır³⁹³. Ancak tüm karşı çıkmalara rağmen 25 Eylül 2017 tarihinde referandum gerçekleştirilmiştir.

IKBY Bağımsız Seçim ve Referandum Komisyonunun seçim sonuçlarına dair yayınladığı 27 Eylül tarihli ön rapora göre hazırlanan, referanduma ait sayısal veriler tablo-4.8.'de gösterilmiştir. Referandumda halka “Kürdistan Bölgesi ve Kürdistan Bölgesi dışında kalan Kürt yerleşimlerinin bağımsız bir devlet olmasını istiyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Resmi istatistiklere bakıldığında IKBY’ne kayıtlı seçmen sayısı 4,581,255 kişidir. Kayıtlı seçmenlerden 3,305,925 kişi oy kullanmıştır. Kayıtlı seçmenlere göre oy kullanan kişi sayısını oranladığımızda referanduma katılım oranı yüzde 72.16 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kullanılan oyların 3,085,935’i geçerli, 219,990’ı geçersiz ve boş sayılmıştır. Geçerli oyların sonucunda 2,861,471 kişi evet, 224,464 kişi hayır oyu vermiştir. Bu sonuca göre geçerli oyların yüzde 92,73’ü evet, yüzde 7.27’si ise hayır oylarından oluşmuştur.³⁹⁴

Tablo 4.8. 2017 IKBY Referandum Sonuçları

Sonuçlar		
	Oy Sayısı	Yüzde
Toplam Seçmen Sayısı	4,581,255	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	3,305,925	72.16
Geçerli Oylar	3,085,935	92.51
Geçersiz Oylar	219,990	7.49
Evet	2,861,471	92.73
Hayır	224,464	7.27

Sonuçlar değerlendirildiğinde, referanduma katılımın yüzde 72 civarında olduğu ve katılanların yüzde 92 civarında evet oyu verdiği görülmektedir. Buna göre katılımı niceliksel çoğunluğun olduğu söylenebilir. Ayrıca bağımsızlığa yönelik evet oyunun da yüzde 92 civarında yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Yani Kuzey Irak’lı seçmenlerin tercihi Kuzey Irak Bölgesel Kürt yönetiminin bağımsız olması yönündedir.

³⁹³“Kendi Kaderini Tayin Hakkı Hukuki Değil Siyasi, Herkes Hakkını Kullansa devlet Sayısıyla Baş Edilemez”, 2017, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/201709201030234991-kendi-kaderini-tayin-hakki-siyasi/, (erişim tarihi: 18.12.19).

³⁹⁴Referandum sonuçları http://www.khec.krd/pdf/173082892017_english%202.pdf (Erişim Tarihi 27.12.2019)

4.9. Referandumun Self-determinasyon İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Bir topluluğun self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan etmesi ve bunun uluslararası sistem tarafından kabul edilebilmesi için coğrafi birliktelik, etnik farklılık ve demokrasi kavramlarının birlikte var olması ya da bunların dışında merkezi devlet tarafından uygulanan baskı, anti-demokratik rejim veya etnik soykırım benzeri durumların göz önünde bulundurulması gereklidir³⁹⁵. Diğer taraftan self-determinasyon kavramı içerisinde toprak bütünlüğü ve istikrar kavramlarının da göz önünde bulundurulması gereklidir³⁹⁶.

Kürtler ayrılma iddialarını ve self-determinasyon isteklerini tarihin her aşamasında canlı tutmuş, her fırsatta bunu dile getirmişlerdir. Özellikle farklı bir halk olduklarını öne sürerek self-determinasyon isteklerini temellendirmeye çalışmışlardır. Halk kavramının net bir tanımının olmayışı, muğlak ifadelerle tanımlanması bu isteklerine dayanak olarak kullanılmasına neden olmuştur³⁹⁷. Daha önceki bölümlerde de üzerinde durduğumuz gibi Kürtler farklı etnik, sosyal, dilsel ya da dinsel farklılıkları öne sürerek self-determinasyon ilkesi bağlamında bağımsızlık istemektedir. Bu bağlamda bakıldığında Kuzey Irak bölgesinde homojen bir yapı yoktur. Bölge Kürt, Türkmen, Arap, Müslüman, Yezidi ve Hıristiyanlardan oluşan, farklı din ve dile sahip azınlıklardan oluşmaktadır. Dil açısından Kürtçe, İran dil grubundan olup Farsçaya daha yakındır³⁹⁸. Kürtçe de içinde bölgesel farklılıklardan yani coğrafi temelli olarak farklı lehçelere bölünür. Bunlar Sineşi, Kermansahi, Leki'dir³⁹⁹. Bunların dışında Türkmençe ve Süryanice de konuşulmaktadır. Bu farklılıklar nedeniyle Kuzey Irak'ta Iraklı Kürtler açısından dilsel bütünlük ve birliktelik söz konusu değildir⁴⁰⁰. Bu bağlamda hem dinsel hem de dilsel olarak bütünlük sağlayamayan Kürtlerin halk olarak tanımlanması mümkün değildir.

Yukarıda değinilen konulara rağmen Kürtler halk olduklarına dayanarak 1958 yılında Irak halkının Araplar ve Kürtlerden oluştuğunu 1958 Irak Geçici Anayasasında ve 1966 Bazzaz hükümetinde dile getirmişlerdir. Ayrıca 1970 özerklik görüşmeleri sırasında ve 1991 yılında merkezi hükümet ve Kürtler arasındaki özerklik müzakerelerinde Kürt halkı nitelendirilmesi yapılmıştır. Diğer taraftan aynı dönemde BM Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararı ile Kürtleri ayrı bir topluluk olarak tanımlamıştır⁴⁰¹.

³⁹⁵ Karaosmanoğlu, 2003: 147.

³⁹⁶ Kalaycı, 2008-2009: 229.

³⁹⁷ Kurubaş, 2004: 167.

³⁹⁸ Entessar, 1992: 4.

³⁹⁹ Attar, 2004: 46-47; Mcdowall, 2004: 32-33.

⁴⁰⁰ Bruinessen, 1991: 35-41.

⁴⁰¹ Kurubaş, 2004: 167-168.

Self-determinasyon açısından Kürtlerin sömürge olduklarını iddia ederek bu hakkı kullanmaları da söz konusu değildir. Çünkü Kürtler etnik açıdan Araplardan farklı olsalar da coğrafi olarak Irak devletinin birer parçasıdır. Bu nedenle sömürge kavramına dayalı self-determinasyon isteği de kabul edilemez⁴⁰². Self-determinasyon ilkesinin varlığının kabul görmesi için, coğrafi birliktelik ve etnik ayrılık dışında bazı diğer faktörlerinde olması gereklidir. Ayrıca aynı topraklarda yaşayan Türkmen, Asuri ve Kaldani gibi grupların, Şiiilerin ve Araplarında ayrılma talebine onay vermesi⁴⁰³, Irak merkezi hükümetinin Anayasasının da böyle bir ayrılmaya izin vermesi gerekmektedir⁴⁰⁴.

Diğer taraftan, self-determinasyon hakkının kullanılabilmesi için insan hakları ihlalleri, bağlı bulunan devletin azınlık halka yaşamsal, ayrımcı ve kısıtlayıcı tutum içinde olması ya da bir halkın tarihte egemen olduğu toprakların haksız yere işgalinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu nedenlere dayalı olarak ayrılma talebinde bulunan Kürtlerin, zaman içinde insan hakları ihlalleri, ayrımcı tutum ve baskı politikalarına maruz kaldığı doğrudur, ancak egemen oldukları toprakların işgali koşulu Kürtler için geçerli değildir. Ayrıca Kürtler üzerinde uygulanan baskı politikasının da birçok kısıktırıcı sebebinin olduğu diğer başlıklar altında incelemiştir.

Üzerinde durulan tüm konular ışığında Iraklı Kürtlerin self-determinasyon ilkesine dayalı olarak ayrılma talep etmesi ve devlet kurması mümkün olmamakla birlikte, reelpolitikte self-determinasyonun hukuki meşruluğu sağlaması için dış destek alınması ile bu talebin kabul edilmesi mümkündür⁴⁰⁵. Kısacası Iraklı Kürtlerin güçlü bir dış destek alarak istediklerini gerçekleştirmeleri mümkündür. Bu desteği alarak amaçlarına ulaşmak isteyen Kürtler birçok girişimde bulunmuştur. Özellikle self-determinasyon ilkesi en işlevsel araç olarak kabul edilmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Osmanlının yıkılması ile self-determinasyon talepleri artmış, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında isteklerini her fırsatta uluslararası platformlara taşımaya çalışmışlardır⁴⁰⁶. 1946 yılında self-determinasyon hakkını kullanmak için BM'e resmi başvuruda bulunmuşlar ancak hiçbir ülkeden destek bulamamışlardır⁴⁰⁷. Bu dönemde Kürtlerin en büyük destekçisi olan Sovyetler ve Doğu Bloğu ülkeleri Kürtlerin self-determinasyon isteklerini desteklememiştir⁴⁰⁸. 1963 yılında Sovyetlerin desteği ile Moğolistan Halk Cumhuriyeti, Kürt sorununu ve taleplerini BM gündemine

⁴⁰² Kurubaş, 2004: 173.

⁴⁰³ Kurubaş, 2004: 174.

⁴⁰⁴ 2005 yılında kabul edilen Irak anayasasının tam metni bkz. "Constitution of Iraq", https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en, (erişim tarihi: 27.12.19).

⁴⁰⁵ Kurubaş, 2004: 149.

⁴⁰⁶ Entessar, 1992: 3.

⁴⁰⁷ Mcdowall, 2004: 395.

⁴⁰⁸ Jwaideh, 2006: 544-545.

taşıymış, ancak bir süre sonra bu isteğini gündemden çekmiştir⁴⁰⁹. Yine 1963 yılında dış destek kazanmak amacıyla Kürt lider Molla Mustafa Kızıllaç Örgütüne ve Papa'ya başvurarak self-determinasyon isteklerini ve bu doğrultuda destek bekleediklerini belirtmişlerdir⁴¹⁰. 1990'lı yıllarda BM'in Kürtler için belirlediği birtakım politikalar olsa da bunların uygulanmasının Kürtleri tanımak anlamına geleceği endişesi ile uygulamaktan vazgeçilmiştir⁴¹¹. BM bu dönemde Kürtlere yönelik politikaları sadece insan hakları ve insani sebeplerden ötürü geliştirilmiştir⁴¹², politikaların zemininde self-determinasyon hakkı ya da uluslararası statü kavramlarının hiçbir yeri olmamıştır⁴¹³.

Sonuç olarak, Iraklı Kürtlerin self-determinasyon talebi ele alındığında Irak devletinin bütünlüğü, uluslararası ve bölgesel istikrarın bozulmaması adına beklenen desteği görmemiştir. Ayrıca Iraklı Kürtlerin yukarıda belirtilen dayanaklara başvurarak self-determinasyon hakkını kullanmaları mümkün değildir. Kuzey Irak Kürtleri ayrılıkçı hareketlerini temellendirmek amacıyla en yaygın olarak kullanılan farklı etnik bir halk oldukları iddiası olmuştur. Bu nedenle ayrılıkçı hareketi legal bir zemine oturtmak amacıyla self-determinasyon ilkesi kullanılmıştır. Çünkü Kürtlerin Irak'tan ayrılarak yeni bir devlet kurmak istemelerini dayandıracakları ve meşrulaştıracakları başka bir yasal zemin mevcut değildir. Diğer taraftan Kürtlerin Irak'tan ayrılması beraberinde bölgedeki dengeleri bozacak ve bölgedeki diğer etnik grupları olumsuz etkileyerek kaosa neden olabilecek niteliktedir. Bu nedenle hem uluslararası toplum hem de bölge ülkeleri tarafından bu isteğin kabul edilmesi söz konusu değildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kürtlerin tek meşru dayanağı self-determinasyon hakkını talep etmeleridir.

---

⁴⁰⁹ Bilgin, 1992: 150.

⁴¹⁰ Minorsky, Bois ve Kenzie, 1996: 141.

⁴¹¹ Attar, 2004: 224.

⁴¹² Leezenberg, 2000.

⁴¹³ Stavenhagen, 1996: 205.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALONYA VE KUZEY IRAK REFERANDUMLARININ ULUSLARARASI

HUKUKUN SELF DETERMİNASYON İLKESİ AÇISINDAN

KARŞILAŞTIRILMASI, ULUSLARARASI AKTÖRLERİN YAKLAŞIMI VE

BAĞIMSIZLIK TALEPLERİNİN GELECEĞİ

5.1. Katalonya ve Kuzey Irak Referandumlarının Uluslararası Hukukun Self-Determinasyon İlkesi Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde, daha önceki bölümlerde anlatılan self-determinasyon ilkesi ve bu bağlamda Katalonya ve Kuzey Irak'ta gerçekleşen referandum ve ayrılma taleplerinin değerlendirilmesi, benzerlik ya da farklılıklarını tespit edilmesi yapılacaktır.

Katalonya özelinde değerlendirme yapmamız gerektiğinde Franco idaresinde iken yönetim ve temel haklar açısından Katalanlara yönelik baskıcı bir tutumun sergilenmesi⁴¹⁴, Katalan özerk yönetim haklarının sınırlandırılması⁴¹⁵, Katalanlara uygulanan vergi oranının artırılması ve haksız vergilerin toplanması, Katalan diline ve kültürel değerlerinin yok olması için baskıcı ve yok edici politikaların uygulanması⁴¹⁶, Katalan toplumunun self-determinasyon talebinin gerekçeleri arasındadır.

Katalanlar açısından self-determinasyon hakkının kullanılmasını gösteren diğer haklı sebepler, İspanyol devletinin ülke kazancını haksız ve adil olmayan şekilde özerk topluluklara dağıtması ve gelir adaletsizliğinin varlığı nedeniyle ekonomik sıkıntıların her geçen gün artmasıdır. Ayrıca, İspanyol Anayasasının, Katalan Anayasasını yönetmesi ve bazı durumlarda engelleyici tutum içine girmesi Katalanların self-determinasyon için haklı sebeplerindedir.

Diğer bir açıdan, demokratik rejimlerde toplulukların devletin işleyişinde yeterince söz hakkına sahip olmayışları ve bu sürecin dışında kalmaları da ayrılma taleplerine dayanak gösterilebilir. Bu doğrultuda Katalanlar, İspanya Senatosunun seçim esaslarını eleştirirken, senatonun bölgesel temsil esaslarına göre oluşturulmasını savunmaları da haklı sebepler arasındadır⁴¹⁷. 2006 yılında Katalan özerklik haklarının genişletilmesi ve 2010 yılında bu hakların yeniden daraltılması ve Katalanların İspanya sınırları içinde hiçbir zaman ulus olarak

⁴¹⁴ Fowler,2014: 107.

⁴¹⁵BBC, "Catalan protesters rally for greater autonomy in Spain", <http://www.bbc.com/news/10588494>, (erişim tarihi: 16.12.19).

⁴¹⁶Catalan News Agency, "The reasons behind Barcelona's massive demonstration for Catalonia's independence", 2012,<https://www.catalannews.com/politics/item/the-reasons-behind-barcelonas-massive-demonstration-for-catalonias-independence>, (erişim tarihi: 09.11.29).

⁴¹⁷ Ayman, 2013: 493-494.

tanınmayacağına karar verilmesi⁴¹⁸, 1825 yılında Katalanca dilinde eğitimin yasaklanması, 1822 yılında Katalan Ceza Kanununun uygulanmasına ve 1837’de Katalan parasının kullanılmasına son verilmesi özerklik haklarının yok sayılması ve demokratik hakların sınırlandırılması olarak kabul edilmektedir⁴¹⁹. Bu sebepler ayrılma hakkını destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmektedir. İnsan haklarına yönelik fiziki herhangi bir saldırı olmasa da Katalan ayrılıkçılığı açısından İspanya hükümetinin talepleri uygulamada olumlu tavır sergilemeyişi⁴²⁰, vergi dağılımında adaletsiz olunması ve kazanılmış hakların geri alınarak mevcut anlaşmaların yok sayılması ile ihlal edilmesi ayrılmanın haklı nedenleri olarak gösterilebilir⁴²¹.

Kavramsal olarak bir grup insan hakları açısından şiddete ve haksızlığa uğruyorsa, uluslararası hukuk çerçevesinde haklarını arayabilir ve self-determinasyon hakkı talep edebilir⁴²².

Hem Katalanlar hem de Kürtler açısından milliyetçilik, etnik köken, kimlik ve ekonomik gerekçeler ayrılıkçılık hareketleri için temel oluşturan sorunlar olabilir. Ancak etnik kimlik ve milliyetçilik faktörleri Katalanlar için itici güç olmamış, ayrılma isteğinde ekonomik faktör motive edici olmuştur. Katalanlar açısından haklarının ellerinden alınması ve özgürlüklerinin kısıtlanması ayrılık talepleri için tetikleyici, ekonomik gerekçeler motive edici unsurlar olarak kabul edilmiştir.

Kuzey Irak bölgesindeki Kürtler açısından baktığımızda, az gelişmiş toplumlarda, istikrarsız ve otoriter rejimin uygulandığı yönetimlerde haksızlığa ya da ayrımcılığa uğradığını düşünen grupların ayrılma taleplerini tetikleyen unsurlar oldukça fazladır. Kürt ayrılıkçı hareketi Osmanlının dağılmasının ardından sömürge ülkeleri tarafından manipüle edilerek, önce ulusal özellik taşımayan ufak ayaklanmalarla başlamış, dış güçlerin desteği ile suni bir millet kimliği oluşturularak bölgede silahlı güç haline getirilmiş ve son olarak uluslararası bir sorun olarak devletleşmeye kadar ilerlemiştir. Oluşturulan suni Kürt kimliği yapısal olarak birbirinden oldukça farklı dinsel, dilsel ve etnik gruplardan oluşmaktadır. Ayrılıkçı Kürtler bu grupları ve onların haklarını, düşüncelerini ve isteklerini yok sayarak bölgede Kürtleştirme politikası uygulamış ve sadece kendi istekleri doğrultusunda hareket kabiliyeti kazanmaya çalışmıştır.

⁴¹⁸ Çetin, A.g.k.

⁴¹⁹ Ayman, 2013: 488.

⁴²⁰ Pérez ve Sanjaume, 2013: 8-9.

⁴²¹ Pérez ve Sanjaume, 2013: 5.

⁴²² Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Secession”, <http://plato.stanford.edu/entries/secession/#Rel>, (erişim tarihi: 18.11.19).

Katalan ve Kürt ayrılıkçı hareketi etnik milliyetçilik hareketi üzerinden gelişmiş ve ortaya çıkmıştır. Her iki hareket de otoriter rejim baskısı altında kalma ve özgürlüklerin kısıtlanması açısından benzerlik göstermektedir. Ancak Kürt ayrılıkçı hareketi zaman içinde kısa sürede radikalleşerek şiddet ve silahlı çatışmaya dönüşmüş, Katalanlar ise ayrılıkçı hareketlerini kısa süreli çatışmalar olmasına rağmen barışçıl ve müzakerelere dayalı sürdürmüşlerdir. Ayrılıkçı hareketin farklı yönelimler göstermesinin nedeni farklı tarihsel gelişim aşamalarına sahip olmalarından ve farklı bölgesel özelliklere dayalı dış motivasyonlardan kaynaklanmaktadır. Katalanların self-determinasyon talebi, Kastilya Krallığı'nın merkezileşme çabaları sırasında kaybettiği siyasi, ekonomik ve kültürel haklarını geri alma amacıyla gündeme gelmiştir. Kürt ayrılıkçı hareketi otoriter rejimin demokratik haklara erişimi engellemesi, siyasi katılımı sınırlaması ve baskı uygulaması sonucunda radikalleşmiştir. Katalonya'da da bazı dönemlerde çeşitli siyasi muhalefet grupları şiddet içerikli eylem ve söylemlerde bulunmuş ancak halk tarafından desteklenmemişlerdir. Kürt ayrılıkçı hareketinde siyasi çeşitliliğin değil çıkar gruplarının dış güçler tarafından provoke edilmesi ve belli amaçlar için kullanılması şiddet içerikli eylemlerin oluşmasına neden olmuştur.

Hem Katalan hem de Kürt hareketinin bağımsızlık taleplerinin merkezi hükümetler tarafından desteklenmeyişinin ortak bir noktası vardır. Hem İspanya hem de Irak devleti her iki özerk bölgenin de bağımsızlık talebini kabul etmemiştir. Çünkü BM sözleşmesi ve uluslararası hukukun temel ilkesi, sınırların bölünmezliğidir. Bu ilke doğrultusunda bağımsızlık talebi merkezi devlet ya da federe devlet çatısı altındaki diğer vatandaşları ya da özerk yapıları etkilememeli, talep her iki taraftan da istenmeli ve kabul görmelidir. Katalanların bağımsızlık talebine İspanyol Anayasası izin vermemekle birlikte bu talep tüm İspanyol halkını etkileyecektir. Aynı şekilde Kürt ayrılıkçı hareketi bölgede bulunan diğer gruplar tarafından desteklenmemekte ve Irak Anayasası böyle bir bağımsızlık talebine ya da referandumuna izin vermemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi ayrılık talebinin gerçekleşmesi için her iki tarafında onayının olması ve halk tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Bu tanımlamalar doğrultusunda değerlendirildiğinde self-determinasyon hakkının kullanılması ancak sömürge ve işgal edilmiş halklar için geçerlilik kazanmaktadır. Aksi durum tüm meşruluğunu ve hukuksal dayanağını kaybetmektedir. Merkezi devlete bağlı ya da federatif bir devletteki federasyonun bu ilkeyi temel alarak bağımsızlık istemesi beraberinde çatışma, kaos ve istikrarsızlığı doğuracaktır. Katalonya örneğinde olduğu gibi federe bir devletin anayasaya aykırı olarak tek taraflı bağımsızlık ilan etmesi self-determinasyon ilkesi

ile örtüşmemektedir. Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin 25 Eylül 2017 tarihinde anayasanın yasaklamış olmasına rağmen düzenlediği bağımsızlık referandumu ve tek taraflı bağımsızlık ilanı self-determinasyon ilkesinin ancak işgal ve sömürge halklara uygulanabileceği tanımıyla örtüşmemektedir.

Son olarak Kuzey Irak'ta 2017 yılında gerçekleşen referandum self-determinasyon hakkı açısından değerlendirmek gerekirse; Kuzey Irak'ta gerçekleşen referandum da yüzde 72 oranında katılım gerçekleşmiş, yüzde 92 oranında bağımsızlığa evet oyu çıkmıştır. Referandumun hukuki bir dayanağı olmaması nedeniyle bağlayıcılığı da olmamıştır. Referandum hukuki değildir ve amacı sadece siyasi olarak Kürtlerin bağımsızlıklarını ne kadar istediklerini uluslararası arenaya göstermektir. Kuzey Irak Kürtlerinin aslında Irak hükümetinde temsil hakkı vardır. Başbakanları Kürt kökenli olup, Irak parlamentosunda temsil ediliyorlar. Ayrıca Kürtçe ülkede ikinci resmi dil olarak kabul edilmiştir. Kürt Bölgesel Yönetimi 1990'lardan itibaren *de facto* olarak varlık göstermektedir. Diğer taraftan insan hakları ihlali ve baskı rejiminin olduğu durumlarda, anayasa buna izin vermese bile self-determinasyon hakkı istenebilir. Ancak Kürt ayrılıkçı hareketi geçmişte insan hakları ihlaline uğradığını söylese de son durumda böyle bir şey yoktur. Başka bir açıdan ise bu hakkın kullanılabilmesi için sömürge yönetiminin varlığının olması gereklidir. Ancak Irak Kürtleri sömürge değil, Irak devletinin bir parçasıdır. Irak devleti bir bütün olarak geçmişte İngiltere'nin sömürgesiydi ve bağımsızlık talebini İngiltere'den ayrılmak için geçmişte kullandı. Bu nedenle bu hakkı kullanmak amacıyla böyle bir sav geliştirmeleri mümkün değildir.

5.2. Katalonya ve Kuzey Irak Referandumlarının Uluslararası Arenadaki Yansımaları

Bu bölümde her iki coğrafyada yapılan referandum ve bağımsızlık girişimlerinin uluslararası kamuoyunda nasıl yankı bulduğunu ve Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi ulusüstü kurumlar ile ABD ve Rusya başta olmak üzere uluslararası önemli aktörlerin her iki bağımsızlık girişimine karşı tavır ve tutumları ortaya konulacaktır.

5.2.1. 2017 Katalonya Referandumuna Uluslararası Aktörlerin Yaklaşımı

1 Ekim 2017 tarihinde Katalonya bölgesinde yapılan bağımsızlık referandumu sonucunda yaklaşık yüzde 90 oranında evet sonucu çıkmıştır.⁴²³ Çıkan bu sonucun hem Katalonya bölgesi hem İspanya için siyasi ve toplumsal sonuçları ortaya çıktığı kadar

⁴²³Preliminary results of the Catalan self-determination referendum on October 1st, 2017, <https://www.statista.com/statistics/755833/catalan-self-determination-referendum-results/> (erişim tarihi: 05.02.2020)

uluslararası aktörlerin çıkarları ve ilişkileri doğrultusunda referandum sonuçlarına yaklaşımları ve açıklamaları olmuştur.

Birleşmiş Milletler, Katalonya referandumuna gözlemci olarak katılmayı kabul etmemiştir. Ayrıca Katalonya Kamu Diplomasisi Konseyi (Diplocat)'nin referandum için uluslararası gözlemci olarak katılma isteğini reddederek, kuruma akredite etmemiştir.⁴²⁴

Avrupa Komisyonu, referandumdan bir gün sonra 02 Ekim 2017 tarihinde yaptığı basın açıklaması ile referandumun İspanya Anayasasına göre yasal olmadığını belirtmiştir. Yapılan açıklamada meselenin İspanya iç hukukunu ilgilendiren bir konu olduğu belirtilmiştir. İspanya Anayasasına göre bir referandum yapılmış olsa bile, ayrılan bölgenin kendisini Avrupa Birliği'nin dışında bulacağı açıklanmıştır. Ayrıca, sürecin şiddet ve çatışmadan uzaklaştırılarak diyalog sürecine geçilmesini ve Başbakan Mariano Rajoy'un liderliğinde anayasal temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilip uygulanmasını tavsiye etmiştir.⁴²⁵

Avrupa Konseyi, referandumun anayasaya tam uyumlu olarak yapılması gerektiğini söyleyerek, yapılan referandumun İspanyol Anayasası temelindeki meşruiyetine vurgu yapmıştır.⁴²⁶

Avrupa Birliği, iki nedenle Katalan bağımsızlık hareketini tanımamaktadır. Bunlardan ilki, Katalan ayrılıkçı hareketi, AB'nin "Tek Avrupa" idealine ters düşmektedir. AB'nin oluşturmak istediği, farklılıklar içinde birliktelik prensibine göre böyle bir isteğin kabul edilmesi söz konusu değildir. Diğer taraftan, AB, 1978 İspanyol Anayasasında belirtilen şekilde oluşturulmuş Katalonya Özerk Bölgesini tanımaktadır. Bunun dışında oluşturulacak herhangi bir federe yapıyı ya da yeni bir devleti tanımayı reddetmektedir. Bu bağlamda İspanya'nın parçalanmaz bütünlüğü AB garantörlüğü altına girmiştir. AB'ne göre self-determinasyon talebi Katalanların kullanabileceği bir hak değildir. Katalanlar, İspanyol Anayasasının getirdiği kurallara uymak ve İspanyol egemenlik haklarına saygı göstermek zorundadır.

İspanya Hükümeti, bağımsızlık arayışları içerisinde gayri resmi olarak gerçekleştirilen referandumu anayasal olmadığı gerekçesi ile kabul etmemiştir. İspanya devletine göre yapılan referandum 1978 Anayasasına aykırıdır. Ayrıca 1978 Anayasası elliden fazla Katalan temsilci

⁴²⁴La ONU frena el intento de dar aval internacional al referéndum catalán,, https://elpais.com/politica/2017/07/25/actualidad/1501008212_310224.html, (erişim tarihi: 05.02.2020)

⁴²⁵Statements on the events in Catalonia, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_17_3626, (erişim tarihi: 05.02.2020)

⁴²⁶Catalonia plans an independence vote whether Spain lets it or not, <https://www.economist.com/europe/2017/07/15/catalonia-plans-an-independence-vote-whether-spain-lets-it-or-not> (erişim tarihi: 05.02.2020)

ile birlikte hazırlanmıştır. Bu nedenle 1978 Anayasasının kuralları Katalanlar için de bağlayıcı niteliktedir.⁴²⁷ Söz konusu referandum girişimine İspanya Hükümeti güvenlik güçleri ile karşılık vermiş ve referandumun yapıldığı sandıklara el koymuş, polis halka müdahale etmiştir. Başbakan Mariano Rajoy yaptığı açıklamada polis müdahalesinin yasalar çerçevesinde olduğunu açıklamış, Başbakan Yardımcısı Soraya Saenz de Santamaria da referandumla ilgili kutlanacak bir şey olmadığını çünkü referandumun gerçekleşmediğini belirterek referandumu tanımadıklarını ve reddettiklerini açıklamıştır.⁴²⁸

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump, referandumdan dört gün önce İspanya Başbakanı Mariano Rajoy'un ABD'ye yaptığı ziyaret esnasında yaptığı basın açıklamasında Katalonya'nın İspanya ile birlik içinde kalmasına ve İspanya'nın toprak bütünlüğüne vurgu yapmıştır.⁴²⁹

Rusya Federasyonu Federasyon Meclisi Dış İlişkiler Başkanı Konstantin Kosachev yaptığı açıklamada İspanya Hükümetine diyalog çağrısı yaparak Katalanlar ile diyalog kurulması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde durumun Ukrayna örneğindeki gibi ülkenin bölünmeye gidebileceğini vurgulamıştır.⁴³⁰ Ancak başta İspanya basını olmak üzere diğer ülkelerde de çıkan haberlere göre, Rusya Federasyonu'nun Katalonya referandumunda Katalanlara destek verdiğini yazmıştır. İspanya'da faaliyet gösteren El-Pais gazetesinde çıkan habere göre Rusya Federasyonunun Katalonya'nın referandum ve bağımsızlık çabalarını destekleyerek Avrupa Birliği'nin zor durumda kalmasını amaçlamış ve referandumun Avrupa Birliği projesinin başarısız ve etkisiz bir yapılanma olduğunun somut bir örneği olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Rusya Federasyonu'nun bu tutumunun sebebi de 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'da yaşanan olaylardan dolayı Avrupa Birliği tarafından kendisine uygulanan yaptırımlara son vermektir. Ancak bu durum resmi kanaldan dile getirilmemiş olup tam tersine Rusya Dış İşlerinden İspanya'nın toprak bütünlüğüne vurgu yapan açıklamalar gelmiştir.⁴³¹ Sonuç olarak da 03 Ekim 2017 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin yaptığı açıklamada İspanya için endişeli olduğunu ve bu durumun İspanya'nın iç meselesi olduğunu açıklamıştır.⁴³²

⁴²⁷ Faes, A.g.m., s.23

⁴²⁸Katalonya bağımsızlık referandumu: Bundan sonra ne olacak? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41479264>, (erişim tarihi: 05.02.2020)

⁴²⁹Remarks by President Trump and President Rajoy of the Government of Spain in Joint Press Conference, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-rajoy-government-spain-joint-press-conference/> (erişim tarihi: 05.02.2020)

⁴³⁰Spanish authorities should begin dialogue with Catalans - Russian senator, <https://tass.com/politics/968316>, (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴³¹Russia uses Catalan referendum in fight against Brussels, https://english.elpais.com/elpais/2017/10/01/inenglish/1506863180_074507.html (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴³² Putin'den Katalonya Açıklaması : İspanya için çok endişeliyiz, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201710031030408076-putin-katalonya-aciklamasi/> (erişim tarihi: 06.02.2020)

Dönemin İngiltere Dış İşleri Bakanı Boris Johnson, referandumun anayasal dayanağı olmadığını ve hukuki temelinin eksik olduğunu açıklamış, bu nedenle İspanya'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklediklerini açıklamıştır. Başbakan Teresa May'in basın sözcüsü de İngiltere'nin Katalonya bölgesel parlamentosunda yapılan tek taraflı bağımsızlık ilanını tanımadığını ve tanımayacağını açıklamıştır.⁴³³

Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün 02 Ekim 2017 tarihinde yaptığı açıklamaya göre, Türkiye'nin İspanya'nın toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu ve İspanya kanunlarına uyulması gerektiğini belirtmiştir. Açıklamada ayrıca uzun yıllardır süregelen tarihsel müttefiklik ve iyi ilişkilere vurgu yaparak İspanya'nın bu tarz zor süreçleri aşacağını ve şiddetten uzak, demokratik yollarla kurulacak ulusal diyalog ile sorunun aşılacağına inandıklarını belirterek İspanya Hükümetine destek vermiştir.⁴³⁴

Almanya Hükümet sözcüsü Steffen Seibert, Almanya'nın İspanya anayasasına ve toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu ve önemseydiğini, İspanya'da istikrarın Almanya'nın önceliği olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Katalonya'nın bağımsız olması durumunda Avrupa Birliği dışında kalması durumunu da Avrupa Birliği'nin üye devletlerinin toprak bütünlüğünü garanti ettiğini hatırlatılmıştır.⁴³⁵

Katalonya bölgesinin sınır komşusu Fransa'da ise Avrupa İlişkiler Bakanı Nathalie Loiseau, Fransa Hükümetinin Katalonya'nın bağımsızlık ilan etmesi durumunda bu bağımsızlığın tanınmayacağını, ayrıca böyle bir durumda Katalonya'nın Avrupa Birliği dışında kalacağını ve sorunun İspanya'nın kendi iç meselesi olarak çözülmesi gerektiğini açıklamıştır.⁴³⁶

Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığından yapılan açıklamada ise Katalonya'nın İspanya iç meselesi olduğu belirtilmiş ve İspanya'nın birlik ve bütünlüğüne vurgu yapılmıştır.⁴³⁷

Yapılan açıklamaları genel olarak değerlendirdiğimizde, Katalonya'nın referandum girişimi ve bağımsızlık talebi uluslararası kamuoyunda destek görememiştir. Hem Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi ulus üstü kurumlar hem de başta Avrupa Birliği üye ülkeleri olmak üzere diğer devletler bu bağımsızlık girişimine karşı çıkmış ve İspanya'nın toprak

⁴³³UK 'won't recognise' Catalan independence, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-41783238>, (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴³⁴Konu hakkında Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklama için http://www.mfa.gov.tr/sc_-52_-disisleri-bakanligi-sozcusunun-katalunya-ozerk-yonetiminin-referandum-girisimi-hk-sc.tr.mfa (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴³⁵Alemania reclama respeto a la Constitución en Cataluña, https://www.abc.es/espana/abci-alemania-reclama-respeto-constitucion-cataluna-201709081351_noticia.html?ref=https%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2F (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴³⁶Spain Catalonia: France snubs independence bid, <https://www.bbc.com/news/world-europe-41551337>, (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴³⁷Foreign Ministry Spokesperson Lu Kang's Regular Press Conference on September 28, 2017, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1498012.shtml (erişim tarihi: 06.02.2020)

bütünlüğü ve egemenliğinden yana tavır koymuştur. Uluslararası basında Rusya'nın Katalon ayrılıkçıları desteklediğine dair haberler çıkmış olsa da Rusya resmi makamlarından İspanya'ya destek veren yönde açıklamalar gelmiştir. Sonuç olarak Katalonya 2017 referandumunu ile ulaşmak istediği bağımsızlık girişiminde uluslararası kamuoyu desteğini de alamamıştır.

5.2.2. 2017 Kuzey Irak Referandumuna Uluslararası Aktörlerin Yaklaşımı

Bu bölümde Kuzey Irak'ta yapılan referanduma uluslararası kamuoyunun yaklaşımı ortaya konulacaktır. Bu doğrultuda başta Irak'a komşu ülkeler olmak üzere uluslararası örgütler ve uluslararası aktör devletlerin referanduma yaklaşımı ve yaptıkları resmi açıklamalar ortaya konacaktır.

Türkiye, sınır komşusu Irak'ın Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde 25 Eylül 2017 tarihinde referandum kararı alınması akabinde 27 Eylül 2017 tarihinde yapılacak Milli Güvenlik Kurulu'nu 22 Eylül 2017 tarihine çekmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğu açıklamasını yapmıştır.⁴³⁸ Başbakan Binali Yıldırım da düzenlenecek referandumu Türkiye'nin ulusal güvenlik meselesi olarak gördüğünü açıklamıştır.⁴³⁹

22 Eylül 2017 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda referandum kesin bir dille reddedilmiştir. Kurul'da referandumun gayrimeşru ve kabul edilemez olduğu belirtilmiş, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve bölgesel güvenliğe tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Referandumun yapılması durumunda Türkiye tüm hukuki haklarını saklı tuttuğunu ve meseleyi kendi ulusal güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü kararı alınmıştır.⁴⁴⁰ Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Eylül 2017 tarihinde bölgede oluşan güvenlik risklerini de göz önünde bulundurarak hükümetin Irak'a sınır ötesi müdahale yetkisini bir yıl daha uzatma kararı almıştır.⁴⁴¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada Kuzey Irak'ta bölgesel yönetimin referandumun girişimini desteklemediğini ve bu girişimin provokatif ve

⁴³⁸Cumhurbaşkanı Erdoğan : Barzani "referandum" tavrımızı 22 Eylül'de görür, <https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-aciklamalarda-bulundu-1633638> (erişim tarihi 08.02.2020)

⁴³⁹Referandum Ülkemiz İçin Bir Ulusal Güvenlik Meselesidir, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/basbakan-yildirim-referandum-ulkemiz-icin-bir-ulusal-guvenlik-meselesidir/912139> (erişim tarihi:08.02.2020)

⁴⁴⁰22 Eylül 2017 Tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantı Kararları, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/22-eylul-2017-tarihli-toplanti> (erişim tarihi: 09.02.2020)

⁴⁴¹ TBMM Kararı <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170924-5.pdf> (erişim tarihi: 09.02.2020)

bölgesel istikrara zarar verebileceği açıklanmıştır. Ancak, ABD'nin Kuzey Irak halkı ile ilişkilerinin devam edeceği ve herhangi bir yaptırımın söz konusu olmadığını belirtilmiştir.⁴⁴²

Rusya Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklamada Rusya'nın halihazırda istikrarsız ve karmaşık Ortadoğu coğrafyasında durumu daha da vahim hale getirecek hamlelerden kaçınacağı belirtilmiş, dost Irak'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulduğu açıklanmıştır. Rusya'nın Kürtlerin taleplerine saygı duyduğunu ancak Irak Hükümeti ile tüm anlaşmazlıkların, birleşik Irak Devleti çatısı altında karşılıklı saygı ve işbirliği içerisinde çözülmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁴³

İran, Kuzey Irak referandumuna karşı çıkan ve en sert tepki veren ülkelerden biri olmuştur. İran, referandumu reddetmiş ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimine karşı yaptırım açıklayan ilk ülke olmuştur. Irak merkezi hükümetinin de talebi doğrultusunda Kuzey Irak ile mevcut sınır kapılarını kapatan İran, ayrıca Bölgesel Yönetimden kalkan uçaklara hava sahasını kapatmış ve Bölgesel Yönetime yakın bir yayın kuruluşunun Tahran'daki merkezini kapatmıştır.⁴⁴⁴ Ayrıca, referandumdan kısa bir süre sonra Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı basın açıklamasında Kuzey Irak'taki Kürt ayrılıkçılığına karşı her iki ülkenin de önlemler alması gerektiğini ve referandumu tanımadıklarını ve Bölgesel Yönetimin tutumunu değiştirmediği sürece her iki ülke tarafından ekonomik yaptırımla karşı karşıya kalacağını belirtmiştir.⁴⁴⁵

Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığından yapılan açıklamada Çin'in Irak'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunduğu dile getirilmiştir.⁴⁴⁶

İngiltere'de Dış İşleri Bakanı Boris Johnson yaptığı açıklamada, İngiltere'nin demokratik, istikrarlı ve birleşik bir Irak Devleti'ne destek verdiğini hatırlatarak, yapılan referandumun zamanlamasına dikkat çekti ve DAEŞ ile mücadelenin öncelikli konu olduğu

⁴⁴²Statement by the Press Secretary on the Kurdistan Regional Government's Proposed Referendum, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-press-secretary-kurdistan-regional-governments-proposed-referendum/> (erişim tarihi: 10.02.2020)

⁴⁴³Comment by the Information and Press Department on the referendum in İraqi Kurdistan, https://www.mid.ru/en/kommentarii_predstavitelya/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/2875494 (erişim tarihi: 15.02.2020)

⁴⁴⁴İrakilı Kürtlerin bağımsızlık referandumu: Hangi ülke destekliyor, kim karşı çıkıyor?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41414173>, (erişim tarihi: 15.02.2020)

⁴⁴⁵Khamenei says Iran, Turkey must act against Kurdish secession: TV, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iran-turkey/khamenei-says-iran-turkey-must-act-against-kurdish-secession-tv-idUSKBN1C91YW> (erişim tarihi: 15.02.2020)

⁴⁴⁶China says supports Iraq's unity as Kurds vote in referendum, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurd-china/china-says-supports-iraqs-unity-as-kurds-vote-in-referendum-idUSKCN1C00V8>, (erişim tarihi: 15.02.2020)

belirtti. Ayrıca tek taraflı bağımsızlık girişiminin Irak halkına ve bölgesel güvenliğe zarar verebileceğini dile getirmiştir.⁴⁴⁷

Almanya Dış İşleri Bakanı Sigmar Gabriel referandum ile ilgili, referandumun uluslararası çekince ve uyarıları dikkate almadığını dolayısıyla uluslararası destekten yoksun olduğunu belirtmiştir. Bölgesel Yönetim ve Bağdat Hükümeti arasındaki sorunların diyalogla çözülmesi gerektiğini ve tek taraflı bağımsızlık girişimlerinden kaçınılması gerektiğini dile getirmiştir. Referandumun bağlayıcı olmadığını ve bu girişimin bölgesel istikrarsızlığı daha da kötüleştirebileceğini açıklamıştır.⁴⁴⁸

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yaptığı basın açıklaması ile Kuzey Irak'ta yapılacak referandumun Irak'ta ve bölgede siyasi istikrarsızlığa yol açacağına dair endişelerini belirtmiştir. Konsey üyelerinin Irak'ın egemenliği ve toprak bütünlüğünün devamından yana olduğunu ve sorunların diyalog yolu ile çözülmesi gerektiği açıklanmıştır.⁴⁴⁹

Avrupa Parlamentosu hazırladığı brifing raporunda, referandumu ele almıştır. Raporda Avrupa Birliğinin tutumunu, Kuzey Iraklı Kürtlerin AB'nin bölgede önemli bir müttefiki olduğunu ve 2014 yılından itibaren bazı birlik üyelerinin yaptığı silah yardımları ve mülteciler için gıda yardımlarının ulaştırılmasında önemli rol oynadığı belirtilmiştir. Bölgesel Yönetimin Brüksel'de bir temsilciliğinin de olduğu hatırlatılan raporda AB'nin Irak'ın bütünlüğüne bağlı kaldığı ve sorunların Irak Anayasası çerçevesinde çözülmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁵⁰

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yaparak Fransa'nın yakın ilişkiler içinde olduğu Kürtleri de içeren uygun bir yönetimin ortaya çıkması gerektiğini vurgulayarak Fransa'nın Bağdat Hükümeti ve Bölgesel Yönetim arasındaki gerilimi azaltmaya hazır olduğunu ve arabuluculuk yapabileceğini açıklamıştır.⁴⁵¹

İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, referandum öncesi yaptığı açıklamada Kürtlerin meşru yollardan kendi devletlerini kurma çabalarını İsrail olarak destekleyeceklerini açıklamıştır. Daha önceki açıklamalarında da Kürtlerin bağımsızlık isteklerini ve siyasi

⁴⁴⁷Foreign Secretary statement on the Kurdistan Regional Government's intention to hold a referendum on independence from Iraq, <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-the-kurdistan-regional-governments-intention-to-hold-a-referendum-on-independence-from-iraq>, (erişim tarihi: 15.02.2020)

⁴⁴⁸Statement by Foreign Minister Gabriel on the referendum in the Region of Kurdistan-Iraq, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/170926-bm-referendum-kurdistan/292594> (erişim tarihi: 16.02.2020)

⁴⁴⁹Security Council Press Statement on Iraq, <https://www.un.org/press/en/2017/sc13002.doc.htm> (erişim tarihi: 20.02.2020)

⁴⁵⁰Iraqi Kurdistan's independence referendum, Briefing October 2017, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608752/EPRS_BRI\(2017\)608752_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608752/EPRS_BRI(2017)608752_EN.pdf) (erişim tarihi: 20.02.2020)

⁴⁵¹France's Macron says Iraqi unity 'essential', offers to mediate with Kurds, <https://www.france24.com/en/20171005-france-macron-iraq-abadi-mediation-kurds> (erişim tarihi: 20.02.2020)

bağımsızlık taleplerini gündeme getiren Netanyahu, olası bir Kürt devleti kurulması durumunda bu devleti tanıyacaklarını açıklamıştır.⁴⁵²

Katalonya Özerk Bölgesi Başkanı Carles Puigdemont yaptığı açıklamada, Katalan ve Kürt halkı arasında kader benzerliği olduğunu ve her iki halkın da self-determinasyon yani kendi kaderini tayin hakkı olduğunu belirtmiştir. Her iki halkın da geleceğinde özgürlük olduğunu dile getiren Puigdemont, Kürt halkının yalnız olmadığını ve özgür mücadeleleri üzerinden her iki halkın da kardeş olduğunu açıklamıştır.⁴⁵³

Kuzey Irak'ta yapılan referanduma uluslararası aktörlerin yaklaşımlarını genel olarak değerlendirdiğimizde tıpkı Katalonya örneğinde olduğu gibi, referandumun uluslararası destekten yoksun olduğu görülmektedir. Başta Irak'ın komşuları olmak üzere uluslararası örgütler ve devletler yaptıkları resmi açıklamalar ile tavırlarını Irak'ın toprak bütünlüğünden ve egemenliğinden yana koymuştur ve referandumu tanımamışlardır. Özellikle komşu Türkiye ve İran yaptırım seçeneğini ortaya koymuştur. Burada en dikkat çeken iki açıklama İsrail ve Katalonya Özerk Bölgesinden gelmiştir. İsrail Başbakanı yaptığı açıklama ile referandumu desteklediğini belirtmiştir. Uluslararası kamuoyunda Kuzey Irak referandumuna açıkça destek veren tek ülke İsrail olmuştur. Bu desteğin arka planına bakıldığında, İsrail'in 1950'lerden bugüne süregelen Kürtlerle olan iyi ilişkileri olmuştur. Katalonya Özerk Bölgesi lideri Carles Puigdemont da yaptığı açıklama ile açıkça Kuzey Irak referandumunu desteklemiştir. Çok kısa zaman dilimi içerisinde hem Kuzey Irak'ta hem de Katalonya'da benzer bağımsızlık referandumu yapılması her iki yönetimin de birbirlerini desteklemesine yol açmıştır. Amaç yönünden benzerlik taşıyan Kuzey Irak ve Katalonya referandumları hem Kürt halkını hem de Katalanları söylem ve destek yönünden birbirine yakınlaştırmış ve birbirlerini kader ortağı olarak görmelerine neden olmuştur. Özetle belirtmek gerekirse Kuzey Irak referandumu uluslararası arenada desteklenmemiştir.

5.3. Katalonya ve Kuzey Irak Bağımsızlık Taleplerinin Geleceği

Çalışmanın önceki kısımlarında hem Katalonya hem de Kuzey Irak bağımsızlık referandumlarının tarihsel arka planı ve 2017 yılındaki referandum süreci aktarılmıştır. Her iki bağımsızlık girişimi de hedeflediği amaca ulaşamadığı için başarısız olarak tanımlanabilir.

⁴⁵²Israel becomes first state to back an independent Kurdistan, <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/14/israel-becomes-first-state-back-independent-kurdistan/> (erişim tarihi: 18.02.2020)

⁴⁵³Katalan yönetimi Başkanı Puigdemont: Direnişi Kürtlerden öğrendik, <https://www.timeturk.com/katalan-yonetimi-baskani-puigdemont-direnisi-kurtlerden-ogrendik/haber-739918> (erişim tarihi: 18.02.2020)

Bu bölümde Katalonya ve Kuzey Irak'taki bağımsızlık taleplerinin önümüzdeki süreçte nasıl bir yol izleyebileceği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

5.3.1. Katalonya

Katalanlar tarihsel süreçte hem dil, hem kültür hem de ekonomik temelde İspanya'dan sürekli taleplerde bulunmuştur. İspanyol ekonomisinin önemli bir kısmını oluşturan Katalanların önümüzdeki süreçte de talepleri devam edecektir. Her ne kadar bağımsızlık talebinin alt metninde var olan dil ve etnik köken Katalanlar için çok önemli olsa da ekonomik faktörler diğer tüm sebeplerden üstün durumdadır. Buna bağlı olarak ekonomik sebepler bağımsızlık taleplerinin ana temelini, dil ve etnik köken ise yan sebeplerini oluşturmaktadır.

İspanya, Katalanların da dahil olup kabul ettiği 1978 Anayasası ile toprak bütünlüğünü ve egemenliğini garanti altına almıştır. İspanya için Katalanların bağımsızlık talepleri anayasaya aykırı olup kabul edilemez niteliktedir. Ayrıca İspanya hükümetine göre bağımsızlık kararı tek başına Katalanların karar verebileceği bir konu değildir. Çünkü 1978 Anayasasına göre bu kararı tüm İspanya'nın alması gerekmektedir. Bu sebeplerin ışığında, İspanya açısından önümüzdeki süreçte de bağımsızlık talebinin kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir.

Katalonya'nın bağımsız olması durumunda Avrupa Birliği'nin oluşturmak istediği Tek Avrupa düşüncesinin sarsılması söz konusudur. Bu nedenle devam eden taleplere karşı, AB arabuluculuk yaparak sorunun çözümünü sağlamayı tercih etse de uzun vadede hem İspanya'nın hem de Katalanların tezlerinin uyuşmayacak olması nedeniyle çözüm çabaları da etkili olmayacaktır. Bu noktada Avrupa Birliği'nin İspanya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğinden yana tavır koyacağı açıktır. Çünkü birlik üyesi ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve Brexit Avrupa Birliği fikrini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca birlik üyesi ülkelerde ve Avrupa Parlamentosunda aşırı sağ görüşlerin yükselmesi de Birlik içerisinde tedirginlik yaratmaktadır. Çünkü sağ görüşlü iktidarlar ulusal ve yerel fikirlerin ön plana çıkmasını savunmaktadır. Bu durum Avrupa Birliği'nin geleceğini etkileyecektir. Bu nedenlerden dolayı Avrupa Birliği, Katalanların referandum talepleri ve bağımsızlık isteklerini illegal olarak kabul etmiştir ve İspanyol hükümetine destek vermeyi tercih etmektedir. Aksi bir durumda Avrupa üst kimlik yapılanmasını oluşturmaya çalışan Birlik politikalarına aykırı bir görüntü oluşacaktır. Herhangi bir sebeple Katalanların bağımsızlık elde etmeleri Birlik içinde yerel kimliklerin ve grupların yeni taleplerinin ortaya çıkmasını tetikleyici bir sonuç doğurabilecektir.

Katalanlar yıllardır süre gelen ve giderek artan şiddetteki taleplerini dile getirmeye devam edecektir. Ancak, 2017 referandumunu sonrasında İspanya Hükümetinin tutumu, Avrupa Birliği'nin yaklaşımı ve uluslararası kamuoyunun İspanya yanlısı tutumlarından dolayı, yakın gelecekte Katalonya'nın bağımsızlık talebinin gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir.

5.3.2. Kuzey Irak

25 Kasım 2017 tarihinde IKBY tarafından gerçekleştirilen referanduma karşı sert bir tutum sergileyen Merkezi Irak yönetimine göre, Irak Anayasası böyle bir referandumu yasaklamıştır. Yapılan referandum ve gerçekleşen tek taraflı bağımsızlık ilanı self-determinasyon ilkesine aykırıdır. Bu uygulama sadece işgal ve sömürge halklara uygulanabilir bir haktır. Irak Kürtleri sömürge bir topluluk değil, Irak devletinin bir parçasıdır. Referandumun Merkezi hükümet açısından kabul edilebilir herhangi bir hukuki dayanağı yoktur ve bu nedenle bağlayıcı değildir. Tartışmalı şekilde gerçekleşen referandum hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk açısından birçok sorun içermektedir. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında mevcut rejim yıkılmış, geçiş döneminin ardından 2005 Anayasası kabul edilmiştir. Buna göre, 2005 Anayasası ülkedeki en üst anayasadır ve ülkenin hiçbir yerinde bu anayasayla örtüşmeyen herhangi bir yasa oluşturulamaz. Irak Anayasası Irak halkının özgür iradesi ile onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.

2017 yılında illegal olarak gerçekleşen bağımsızlık referandumunu sonrasında sert yaptırımlara maruz kalan IKBY, ilerleyen dönemlerde de bu talebini her fırsatta kullanmaya devam edecektir. Ancak uluslararası kamuoyunun desteğini almayı başaramayan IKBY, referandum sırasında özellikle alamadığı ABD desteği nedeniyle tam bağımsızlık söylemini yumuşatarak kullanmayı tercih edebilir. Diğer taraftan Türkiye'nin de sert tutumu caydırıcı faktörler arasındadır. Tam bağımsızlık talebi ancak küresel güçlerin desteği ve Türkiye'nin ve İran'ın bölgede hareketsiz ve tepkisiz kalması ya da bağımsızlık isteğini tam anlamıyla desteklemesi ile mümkün olabilecektir.

Referandum sonrasında eğer tam bağımsızlık kazanılsaydı, IKBY'nin, Irak Merkezi Hükümeti tarafından ciddi yaptırımlara maruz kalacağı açıktır. Ayrıca, böyle bir durumun gerçekleşmesi hem Türkiye hem de İran'ın yeni sınır güvenlik politikaları geliştirmesine neden olacaktır. Kerkük'ün Kürtlere verilmesi ya da bölgedeki Türkmenlere yönelik herhangi bir asimilasyon politikası Türkiye'nin bölgeye müdahale etmesine neden olacak ve gerilim artacaktır. Türkiye ve İran'ın, IKBY'nin tam bağımsızlık isteğine karşılık her zaman Irak topraklarının bölünmezliğini savunacağı açıktır. Özellikle Türkiye açısından Irak hükümetinin istikrar, barış ve güvenlik sorunlarını gidermesi ve öncelikle DAESH sorununu çözmesi

önemlidir. Türkiye, Kuzey Irak bölgesine yönelik, Kerkük meselesi, bağımsızlık sorunu, PKK terör örgütü ve Kuzey Irak topraklarındaki kampları ve buralara yapılan sınır ötesi operasyonlar konularında hassasiyet göstermektedir. Bu bağlamda bölgede tam bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye tarafından desteklenmesi mümkün değildir.

Referandum sonrasında ve 12 Mayıs 2018 yılında gerçekleşen Irak'taki genel seçimlerde anlaşılmıştır ki aslında IKBY ya da Irak Merkezi hükümetinin genel siyasetinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Çünkü parlamento seçimlerinde KDP ve KYB eski gücünü korumaktadır. Hem KDP hem de KYB, Irak'taki hükümet kurma süreçlerinde önemli iki aktör olarak yerini korumuştur. Siyasetin referandum sonrası çok fazla değişiklik göstermemesine karşılık ekonomik sorunlar hem Merkezi hükümeti hem de IKBY'nin işini zorlaştırmıştır. IKBY'nin Türkiye ile olan ticari ilişkilerini kaybetmesi, petrol gelirlerinin Merkezi hükümete devredilmesi ve Merkezi hükümetin bütçeden IKBY'nin payına düşen kısmı da ödememesi oldukça zor bir döneme girilmesine neden olmuştur.

IKBY açısından 2017 bağımsızlık referandumu arzulan hedefe ulaşamamış olsa da bu talebinden vazgeçtiğini söylemek mümkün değildir. Irak anayasası, uluslararası kamuoyu desteği ve komşu ülkelerin tutumu nedeniyle bağımsızlık talebi şimdilik rafa kalkmış gözükse de ilerleyen dönemde bölgede yaşanan siyasi gelişmeler ve değişen güç dengeleri sonucunda talep tekrar gündeme gelecektir. Ancak yakın dönemde Kuzey Irak bölgesinin Irak'tan ayrılarak bağımsız bir devlet olması olası görünmemektedir.

SONUÇ

Self-determinasyon ilkesi Fransız devrimi sonrası yaşanan milliyetçilik hareketleri ile ortaya çıkmış, fakat genel olarak Fransa'nın işgalini meşru temellere dayandırmak için kullanılmıştır. Ancak self-determinasyon ilkesi her ne kadar Fransız Devrimi ile gündeme gelip uluslararası sistemde konuşulmaya başlanmış olsa da ilke asıl gelişimini Birinci Dünya Savaşı sonrasında göstermiştir. Bu döneme kadar içerik anlamında çok fazla ilerleme yaşanmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Wilson'un barışı, self-determinasyon ilkesinin varlığına bağlaması, Sovyet lider Lenin'in komünist söylemler etrafında eşitlik ve kardeşlik vurgusu ilkenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak savaşın galip devletleri ilkeyi sadece bazı Avrupa ülkeleri için uygulamayı uygun görmüş, diğer devletlerde ilkenin uygulanmasından kaçınmışlardır. Çünkü galip devletler self-determinasyon ilkesini sadece yenilen devletleri parçalamak için kullanmıştır. Galip devletlerin mağlup devletleri parçalayarak işgal etmesi İkinci Dünya Savaşına kadar geçen sürede bu ülkelerde milliyetçilik akımlarının güçlenmesine ve İkinci Dünya Savaşının başlamasına neden olmuştur. Savaş sonunda kurulan BM Şartında self-determinasyon ilkesine yer verilmiş ve bu sayede self-determinasyon ilkesi ilk kez uluslararası bağlayıcılığı bulunan bir antlaşmada yer almış, ancak sadece prensip olarak varlığını sürdürmüş ve iç işlerine karışmama ve toprak bütünlüğünün korunması ilkeleri ile çatışmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle sömürge halklar tarafından kullanılan self-determinasyon ilkesine Sovyetler büyük katkı sağlamıştır. BM'in 1960 yılında sömürge halklarına self-determinasyon hakkının tanınması amacıyla çıkardığı 1514 ve 2625 sayılı kararlar sömürgeci devletlere birçok yükümlülük getirmiştir. 1966 yılındaki İnsan Haklarına Yönelik İkiz Sözleşmelerin varlığı ile 1970 yılına gelindiğinde birçok batılı devlet sömürgelerini kaybetmiş ve self-determinasyon ilkesi Doğu Bloğu ülkelerine kadar yayılmıştır. 1975 yılındaki Helsinki Nihai Senedi self-determinasyon ilkesinin içsel boyutunu oluştururken bu sayede kendi kaderini tayin hakkı sadece sömürgelere tanılmaktan çıkmış tüm halklara verilmiştir.

Soğuk Savaşın bitmesiyle sömürge devleti kalmamış, toprak bütünlüğüne saygı ilkesi ve self-determinasyon ilkesi karşısında güçsüz kalmış Doğu Bloğu ülkeleri hızla bağımsızlıklarını kazanmıştır. Yugoslavya'nın parçalanma aşamasında self-determinasyon ilkesi ilk defa sömürge olmayan, baskı ya da işgal altında olmayan bir devlet tarafından talep edilmiştir. Uluslararası sistem tarafından ilk başlarda kabul görmeyen bu talep daha sonra

kabul görmüştür. Kosova'da benzer bir durum yaşanmış, bağımsızlık hareketi başlangıçta uluslararası hukuka aykırı kabul edilse de insan hakları ihlali Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması için yeterli görülmüştür.

Çalışmanın tamamında ele alınana Katalonya ve Kuzey Iraktaki ayrılıkçı hareketlerin self-determinasyon ilkesi bağlamında geniş bir analizi yapılmıştır. Kavramsal olarak istikrarsız ve otoriter rejimlerde uygulanan insan hakları ihlallerinin bazı toplulukları – özellikle Kuzey Irak'ta- ayrılmaya ittiği sonucuna varılmıştır. Katalonya'da ekonomik istikrarsızlık, haksız kazanç ve adil olmayan gelir dağılımı nedeniyle bağımsızlık hareketleri tetiklenmiştir. Katalonya'nın tarihsel süreçte bağımsızlık talebi dönem dönem gündeme gelse de yüksek sesle dillendirilen bir konu olmamıştır. Katalonya'da temel sorun, Katalan kazançlarının az gelişmiş bölgeler tarafından sömürülmesi ve merkezi hükümetin Katalanlara kazandıklarını yeterli ölçüde geri vermemesi olmuştur. Katalanlar, uzun yıllar ekonomik açıdan bağımsız, dil, kültür, yargı, eğitim gibi alanlarda kendi kararlarını alabilecek bir siyasi yapılanma talep etmiştir. Anca 2000'li yıllarda birlikte ekonomik açıdan sahip olduğu gelirlerin yeteri kadar Katalan bölgesine geri gelmediğini düşünen Katalanlar, bağımsızlık söylemlerini daha sık dile getirmeye başlamıştır.

Kürtlerin ayrılıkçı hareketi diğer bölümlerde de üzerinde durulduğu gibi eski tarihlere dayanmaktadır. Birinci Dünya Savaşından itibaren merkezi otoriteden bağımsız bir devlet oluşturma hedefi günümüze kadar taşınmıştır. Başlangıçta aşiretlere dayanan ayrılıkçı faaliyetler savaş sonrasında İngilizlerin desteği ile uluslararası boyut kazanmaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde hem ayrılıkçı Kürtler hem de onları destekleyen devletler, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda değişkenlik göstermiştir. Bu devletler, ABD, Sovyetler, İran, Türkiye, İsrail ve İngilizlerdir. İhtiyaçlar paralelinde bu destekler bazı dönemlerde hız kazanmış, durmuş ya da aktörler bazı dönemlerde yer değiştirmiştir. Başka bir deyişle Iraklı Kürt ayrılıkçı hareketi bugünkü konumuna ve kazanımlarına dış destekçileri sayesinde kavuşmuştur.

Katalanların özellikle kültürel ve dilsel alanlarda haklarının kısıtlanması ve ekonomi ayrılma taleplerinde itici faktör olmuştur. Kürtler açısından bakıldığında ise, otoriter rejim tarafından demokratik hakların kısıtlanması ve baskı rejiminin uygulanması nedeniyle ayrılık talebi radikalleşmiş ve çatışmalara neden olmuştur.

Çalışmanın tamamı genel olarak değerlendirildiğinde, hem Katalan hem de Kuzey Irak Kürtlerinin taleplerinin ve 2017 yılında gerçekleştirdikleri referandumların hukuki dayanağı yoktur. Hem İspanya Anayasası hem de Irak Anayasası böyle bir bağımsızlık hakkını söz

konusu halklara tanımamaktadır. Ayrıca İspanyol ve Irak halkı da söz konusu bağımsızlık girişimine destek vermemiştir.

Referandum sonrası diğer devletler ve uluslararası örgütler tarafından yapılan resmi açıklamalara bakıldığında da, referandumlar uluslararası kamuoyunda yeterli desteği alamamıştır. Günümüz uluslararası konjonktüründe uluslar arası destekten yoksun her türlü girişim başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkumdur. Her iki referandum da uluslararası kamuoyu desteği alamadığı için başarılı olamamıştır.

Uluslararası hukuk açısından bir halkın self-determinasyon hakkına sahip olabilmesi için iki neden gereklidir. Bunlardan birincisi, bağlı bulunduğu ana ülkenin rızasının olmasıdır. Hem İspanya hem de Irak Devleti bağımsızlık talebini kabul etmemektedir. İkinci olarak, söz konusu halkın etnik temelli baskı, zulüm ve şiddete maruz kalmasıdır. Katalanlar ve Kürtler açısından baskı, zulüm ve şiddet söz konusu değildir. Tarihsel süreçte Katalanlar, Franco döneminde; Kürtler de Saddam Hüseyin döneminde baskılara ve yasaklamalara maruz kalsa da etnik temizlik diye nitelendirilebilecek bir şiddete maruz kalmamıştır. Ayrıca günümüz İspanyol Anayasası Katalanları, Irak Anayasası Kürtleri tanımakta ve haklar vermektedir. Anayasaların oluşum süreçlerinde Katalanlar ve Kürtler, yöneticileri ile sürece katkı vermiş ve anayasaları kabul etmiştir. Dolayısıyla uluslararası hukuk açısından da Katalanlar ve Kürtlerin bağımsızlık talep edebilmesi mümkün değildir.

Siyasi, ekonomik, dinsel, dilsel ve etnik açıdan tezler öne sürerek bağımsızlık kazanma süreçlerinin gerçekleşmesi, mikro-milliyetçi akımların da önünü açabilecek ve uluslararası arenada yeni sorunların doğmasına neden olacaktır. Tarihsel süreçte, birçok halk birbiriye iç içe yaşamaktadır. Mikro-milliyetçi söylemlerin güçlenmesi, Avrupa Birliği gibi siyasi yapılanmaların geleceğini olumsuz etkileyecektir. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği de 'Tek Avrupa' idealine aykırı olan Katalan bağımsızlık talebine karşı çıkmıştır. Mikro-milliyetçilik, günümüzde birçok devletin siyasi istikrarsızlık yaşamasına ve bölünme sürecine girebilmesine neden olabilecek potansiyele sahiptir.

Sonuç olarak her iki bağımsızlık hareketi de self-determinasyon ilkesine dayanılarak temellendirilemez. Böyle bir talebin gerçekleştirilmesi için Anayasa'da federe devletlere böyle bir hakkın açıkça verilmesi ve talebin diğer federe devletler tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Irak Anayasası Kürtlere böyle bir hakkı tanımamaktadır. Aynı şekilde Katalanların taleplerinin de hiçbir hukuki dayanağı yoktur. Kürtlerin ve Katalanların self-determinasyon hakkına dayanarak bağımsız olmaları için Anayasada açıkça kendilerine bu hakkın tanınmış olması gerekmektedir. Her iki bağımsızlık talebinin de yakın gelecekte gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Bununla beraber hem Katalanlar hem de Kuzey

Iraklı Kürtler bu taleplerinden vazgeçmemiştir ve şimdilik bağımsızlık talepleri rafa kaldırılmıştır. Ancak uygun siyasi şartlar oluştuğu ve uluslararası destek alındığı takdirde bağımsızlık taleplerinin tekrar gündeme geleceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamit, M. A. (1992). “Arap-Türkiye İlişkileri Körfez Savaşı Sonrası Bölgesel Amaçlar ve Atlas Stratejik Seçenekleri”. *Arap Stratejik Fikir Dergisi*, 41.
- Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Ağır, O. (2015). “Rus Tipi Federalizm”. *TSA*, 19(1):27-57.
- Akçakaya, O. (2009). *Irak Bölgesel Kürt Yönetimine Kültürel ve Bölgesel Bakış*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akçay, D. (1998). “Self-Determinasyon: Bir İlkenin Önlenemez Nötralizasyonu”. A. Aybay ve R. Aybay (Ed.), *Murat Sarıca Armağanı*. İstanbul, 27-37.
- Akermark, S. S. (2009). “The Aland Islands Question In The League Of Nations: The Ideal Minority Case?”. *Redescriptions: Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 13: 195-204.
- Akıl, A. ve Küçükali, C. (2005). “Uluslararası Hukuk Bakımından Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı ve Çeçenistan Sorunu”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yeni Fikir Dergisi*, 10: 12-33.
- Aktoprak, E. (2010). *Devletler ve Ulusları Batı Avrupa'da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*. Tan, Ankara.
- Aral, B. (2010). *Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Armaoğlu, F. (1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt II. Kültür Yayınları, Ankara.
- Arsava, F. A. (1981). “Self-Determination” Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aaland Adaları Sorunu”. *Seha L. Meray'a Armağan*, 1: 55-67.
- Arsava, F. A. (1992). “Azınlık Hakları ve Bu Çerçeve Ortaya Çıkan Düzenlemeler”. *AÜSBF Dergisi*, 47(1): 51-62.
- Attar, A. R. Ş. (2004). *Kürtler: Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler*. Anka Yayınları, İstanbul.
- Aydın, R. (2017). “Self-Determinasyon ve Ayrılma Hakkı Çerçevesinde Katalonya'nın Bağımsızlık Sorunsalının Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11):524-555.
- Ayman, B. (2013). *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Balcells, A. (2013). “Catalanism and National Emancipation Movements in the Rest of Europe Between 1885 and 1939”. *Catalan Historical Review*, 6: 85-104).

- Beşe, E. (2002). *Terörizm Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Bilge, A. S. (1959). “Milletlerin Mukadderatlarını Kendilerinin Tayin Etmeleri Prensibi”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 14(1):132-146.
- Bilgin, M. S. (1992). *Barzani*. Fırat Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, E. (2003). *İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bozkurt, E., Kütükçü, M.A. ve Poyraz, Y. (2009). *Devletler Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Briefs, V. (2018). *Resolved: Spain should Grant Catalonia its Independence*. (Çev. J. Tanner), Victory Briefs Institute, Chicago.
- Bring, O. (2013). “Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı”. *Serbesti*, 15: 22-34.
- Brownlie, I. (2003). *Principle of International Law*. Oxford.
- Bruinessen, V. M. (1991). *Kurdish Society, Ethnicity, Nationalism and Refugee Problems*. London.
- Cardenas, J. E. ve Canas, F.M. (2002). “The Limits of Self-Determination”. Wolfgang Danspeckgruber (Ed.), *The Self Determination of Peoples: Community, Nation and State in an Independent World*. Lynne Rienner Publisher, London, 101-118.
- Cassese, A. (1986). *International Law in a Divided World*. Oxford University Press, New York.
- Cassese, A. (1995). *Self Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge.
- Çaşın, H. M. (1996). “Ortadoğu’da Bitmeyen Mücadelenin Son Hamlesi Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları”. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 3(1).
- Chaliand, G. (1980). *A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan*. Interlink Books, London.
- Cherylyn, B. A. (2004). “Chechnya and the Right of Self-Determination”. *Colombia Journal of Transnational Law*, 42: 575-615.
- Chomsky, N. ve Bennis, P. (2003). *ABD’nin Irak Politikası-Amerika’nın Irak Savaşı*. İstanbul.
- Chriswell, K. (2014). *Cross-Cutting Cleavages: Euskadi Ta Askatasuna, Terra Lliure, and the Centrality of Social Networks*. Doctoral Dissertation, Northwestern University, Illinois.
- Clark, P. A. (2005). “Taking Self-Determination Seriously: When Can Cultural and Political Minorities Control Their Own Fate”. *Chicago Journal of International Law*, 5(2): 737-751.

- Clark, S. R. (1992). "The Timor Gap: The Legality of the "Treaty on the Zone of Cooperation in an Area between the Indonesian Province of East Timor and Northern Australia". *Pace International Law Review*, 4(1): 69-95.
- Connolly, C. K. (2013). "Independence in Europe: Secession, Sovereignty, and the European Union". *Duke Journal of Comparative & International Law*, 24(1): 51-105.
- Connor, W. (1994). *Ethnonationalism, The Quest for Understanding*. Ney Jersey.
- Conversi, D. (2000). "Theories of Nationalism and the Ethnosymbolic Approach". A. S. Leoussi ve S. Grosby (Ed.), *Nationalism and Ethnosymbolism: History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*, Edinburgh, 15-30.
- Çakmak, C. (2009). "Rusya'nın Güney Osetya Politikası, Non-Self-determinasyon ve UCM'nin Rolü". *Bilge Strateji*, 1(1): 51-70.
- Çapa, M. (2019). "Sovyetler Birliği'nin Dağılması: Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Sürecinde Türkiye-Kazakistan Münasebetleri". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17):1-23.
- Çavuşoğlu, N. (2001). *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*. Su Yayınları, İstanbul.
- Çelik, M. (2015). "Son Hamlesi Körfez İlkesi ve Bağımsızlık Hakkı". *Ankara Barosu Dergisi*, 2:195-212.
- Doğan, İ. (2006). "Siyasal Bir İlke Olarak Halkların Devletler Hukukunda Kendi Geleceğini Belirleme İlkesi". *Kamu Hukuku Arşivi*, 9(1): 1-11.
- Elmahdi, A. (2013). *Catalan Nationalism: A Shift From Civic to Ethnic*. Doctoral dissertation. University of North Carolina, Chapel Hill.
- Entessar, N. (1992). *Kurdish Ethnonationalism*. Lynn Rienner Publishers, Boulder.
- Erkmen, S. (2005). "Irak Anayasası ve Türkiye". *Stratejik Analiz*, İstanbul.
- Erkmen, S. (2003). "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası". *Irak Krizi(2002-2003)*, Ankara.
- Eroğlu, C. (2003). *İsrail'in Beka Stratejisi ve Kürtler*. Sayfa Yayınları, İstanbul.
- Evans, H. (2013). "Law and Legitimacy: The Denial of the Catalan Voice". *Centre Maurits Coppieters*, 1: 5-19.
- FAES. (2014). "20 Questions and Answers on the Secession of Catalonia". *Foundation for Social Studies and Analysis*, Madrid.
- Fainé, M. C. (2017). "Language, National Identity and School: The Role of the Catalan-Language Immersion Program in Contemporary Catalan Nationalism". K. Kantasalmi,

- & G. Holm (Ed.), *The State, Schooling and Identity*, Palgrave Macmillan, Singapore, 41-60.
- Fan, H. (2007). "The Missing Link Between Self-Determination and Democracy: The Case of East Timor". *Northwestern University Journal of International Human Rights*, 6(1): 176-195.
- Fowler, S. (2014). "Catalan in the classroom: A language under fire". *Hawaii Pacific University TESOL Working Paper Series*, 12, 2014
- Freeman, M. (1999). "The Right to National Self Determination: Ethical Problems and Political Solutions". *The Right of Nations: Nations and Nationalism in a Changing World içinde*, Desmond M Clarke and Charles Jones (edt.), NY, 1999
- Ganguly, R. ve Taras, R. (1998). *Understanding Ethnic Conflict, The International Dimension*. Longman, New York.
- Gardam, J. G.(1993). *Non-Combatant Immunity As a Norm of International Humanitarian Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Londra.
- Gönlübol, M. (1995). *Uluslararası Politika*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Gözler, K. (2016). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gudeleviciute, V. (2005). "Does Principle of Self Determination Prevail Over The Principle of Territorial Integrity". *International Journal of Baltic Law*, 2(2): 48-74.
- Guibernau, M.(2013). "Prospects for an Independent Catalonia". *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 27(1): 5-23.
- Gunter, M. M.(1993). "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq". *Third World Quarterly*, 14(2): 295-319.
- Gündüz, A. (2009). *Milletler Arası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Halperin, H. M., Scheffer, J. D. ve Small, P.L.(1992). *Self-Determination in The New World Order, Carnegie Endowment Trust*. Washington.
- Harris, D. J. (1991). *Cases and Materials on International Law*. Sweet and Maxwell, London.
- Harris, N. (1990). *National Liberation*. IB Tauris, London.
- Heater, B. D. (1994). *National Self-Determination: Woodrow Wilson and His Legacy*. Springer, New York.
- Henry, K. (2007). *Diplomasi*. (Çev. İbrahim H. Kurt). Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Hobsbawn, E. (1995). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*. (Çev. Osman Akınhay). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hüseynov, L.(2002). *Beynelhalk Hukuk*. Bakü.

- Izady, R. M.(2004). *Bir El Kitabı Kürtler*.Doz Yayınları, İstanbul.
- İspanya Anayasası ve Kongre İçtüzüğü. (2001).(Çev. Ahmet Yıldız ve Fahri Bakırcı).TBMM Kütüphanesi, Ankara.
- Johannson, L. I. (2006).“Aland Autonomy-Its Background and Current Status”.*Islands of Peace*, The Aland Islands Peace Institute, Aland.
- Jwaideh, W. (2006). *Kurdish National Movement: Its Origins and Development*. Indiana.
- Kalabalık, H. (2009). *İnsan Hakları Hukuku*.Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kalaycı, H. (2008-2009). “Kendi Kaderini Tayin Kimlerin Hakkı”.*Doğu Batı*, 11(47).
- Kalaycı, H. (2004). “İrak’ta Federasyon Tartışmaları”.*Stratejik Analiz*.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2003). “Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi”, *Doğu Batı*, 6(24): 147-161.
- Kaymaz, Ş. (2003). *Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir Güncelleme*.Otopsi, İstanbul.
- Kılınç, D. (2008).“Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”.*Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2):952-982.
- Kıran, A. (2008). “Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş”. Girne Amerikan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, *Journal of Social and Applied Sciences*, 3(6): 19-36.
- Knop, K. (2002). *Diversity and Self-Determination in International Law*. Cambridge University Press,New York.
- Koç, B. (2004). “Türkiye, Iraklı Kürtler Ve Statükonun Meşruiyeti”.*Stratejik Analiz*.
- Kompelman, M. M. (1993). “Secession and the Right of the Self-Determination: An Urgent Need to Harmonize Principle with Pragmatism”.*The Washington Quarterly*,16(3): 5-12.
- Koskeniemi, M. (1997).“Günümüzde Milli Self-determinasyon: Hukuki, Teori ve Uygulama Sorunları”.(Çev. M. H. Caşın).*Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,1(1):287-311.
- Kovacs, M. M. (2003). “Standards of Self-Determination and Standards of Minority Rights in the Post-Communist Era: A Historical Perspective”.*Nations and Nationalism*,9(3): 433-439.
- Kranz, J. (2014). “Imperialism, the Highest Stage of Sovereign Democracy: Some Remarks on the Annexation of Crimea by Russia”.*Archiv des Völkerrechts*, 52(2): 205-221.
- Kuçi, H. (2005). “The Legal and Political Grounds for, and the Influence of the Actual Situation On, the Demand of the Albanians of Kosova for Indipendence”.*Chicago-Kent Law Review*,80(1): 331-351.

- Kurubaş, E.(2004).“Kuzey Irak’ta Olası bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-determinasyon Sorunu”.*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59(3): 147-179.
- Kütükçü, M. A. (2004).“Uluslararası Hukukta Self-determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”.*Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12: 259-276.
- Lanz, T.(2016). “Minority Cosmopolitanism: The Catalan Independence Process, the EU, and the Framework Convention for National Minorities”.*Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 15(2): 31-58.
- Lauwers, G.ve Smis, S. (2000). “New Dimensions of the Rights to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosovo Crisis”.*Nationalism & Ethnic Politic*. 6(2): 43-70.
- Lenin, V. İ.(2007). *Ulusların Kendi Kaderlerini Belirleme Hakkı*. (Çev. Muzaffer Erdost). Sol Yayınları, Ankara.
- Luxemburg, R. (2014). *Ulusal Sorun Ulusların Kendi Yazgısını Tayin Hakkı ve Özerklik*, (Ed. Horace B. Davis) (Çev. Osman Akınbay). Belge Yayınları, İstanbul.
- Lynch, A. (2002). “Woodrow Wilson and Principle of National Self-Determination: A Reconsideration”.*Review of International Studies*,28(2): 419-436.
- Mangan, P.(2014). *The Multifaceted Origin of Separatist Sentiment in Catalonia: The Interdependence of Culture, Economy, and Politics*.Massachusetts.
- Marcer E. ve Buffery, H.(2011). *Historical Dictionary of the Catalans*.Plymouth.
- Mastrovito, F. V.(1993). *Basque And Catalan Nationalism: A Comparison*. Indiana University Department of West European Studies, Bloomington.
- Mazin, H. (2005). “Irak Türklerinin Barışçı Politikaları ve Sonuçları”.*Stratejik Analiz*.
- McDowall, D. (2004). *Modern Kürt Tarihi*. (Çev. N. Domangüç).Doruk Yayınları, İstanbul.
- Meray, S. L. (1968). *Devletler Hukukuna Giriş*. A.Ü. SBF Yayınları, Ankara.
- Minahan, J.(2001). *Encyclopedia of the Stateless Nations: A-C*. Westport, Connecticut.
- Minorsky, V., Bois, T. ve Kenzie, D. N. M. (1996). *Kürtler ve Kürdistan*. Tercüme Komisyon, İstanbul.
- Minorsky, V., Bois, T. ve Kenzie, D. N. M.(2004). *Kürtler ve Kürdistan*.Tercüme Komisyon, İstanbul.
- Moore, M. (1997). “On National Self-Determination”.*Political Studies*, XLV: 900-913.
- Mosley, L. (1975). *Petrol Savaşı*.E Yayınları, İstanbul.
- Musgrave, D. T. (2000). *Self-Determination and National Minorities*. Oxford.
- Musulün, J. (1983). *Hürriyet Bildirgeleri*. (Çev. NecmiZeka).Belge Yayınları, İstanbul.

- Namen, I. V.(2016). *Independence Movements in the European Union and the Quest for European Union Membership*.Master's Thesis. Universiteit Leiden Faculty, Leiden.
- Nawaz, M. K.(1965). "The Meaning and Range of the Self-Determination".*Duke Law Journal*, 82(1): 82-101.
- Olesen, P.(2008). *Non-State Nationalism Within the European Union (a case study of nationalism in Catalonia and Scotland, and its relation to the debate on the future of nationalism within the European Union)*.Aalborg.
- Oran, B. (1996). "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün yasal Dayanakları Sorunu".*Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler*, 50(3).
- Oran, B. (2001).*Küreselleşme ve Azınlıklar*.İmaj Yayınevi, Ankara.
- ORSAM, (2011). *Kuzey Irak'ın Toplumsal ve Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetiminin Türkiye ile İlişkileri*. Ankara.
- Öke, M. K. (1995). *Musul Kürdistan Sorunu*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Özdağ, Ü. (1999). *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK*.Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- Özdek, Y.(2000). *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*.Öteki Yayınları, Ankara.
- Özkan, T. (2004). *CIA Kürtleri-Kürt Devletinin Gizli Tarihi*.Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Öznur, H. (2003). *Cahşların Savaşı*.Altinküre, Ankara.
- Payne, S. (1971). "Catalan and Basque Nationalism".*Journal of Contemporary History: Nationalism and Seperatism*, 6(1): 15-51).
- Penny, J. N. (2013). *Language Policy and Planning in Spain: A Case Study of Accessibility of Education, Employment, and Social Services in Catalonia*. Doctoral Dissertation. Marietta College, Ohio.
- Phillips, W. D.ve Phillips, C. R. (2012).*İspanya'nın Kısa Tarihi*. (Çev. T. Erkmen).Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi,İstanbul.
- Pomerance, M. (1982). *Self-Determination in Law and Practice*. Martinus Nijhoff Publishers, Holland.
- Raic, D. (2002). *Statehood and the Law of Self-Determination: Proefschrift*. Doctoral Dissertation, Universiteit Leiden, Houg.
- Roepstorff, K. (2013). *The Politics of Self Determination Beyond the Decolonization Process*. New York.
- Saatçi, S. (2003).*Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*. Ötüken, İstanbul.

- Sar, C. (1966). "Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarının Hukuki Değeri".*SBF Dergisi*, 21(4):265-269.
- Shaw, M. (1991). *International Law*. Grotius Publications, Cambridge.
- Sikander, S. (2007). "An In-Depth Analysis of the Evolution of Self-Determination Under International Law and the Ensuing Impact on the Kashmiri Freedom Struggle, Past and Present".*Northern Kentucky Law Review*, 34(1): 29-50.
- Silleli, T. (2005). *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*. IQ Kültür ve Sanat, İstanbul.
- Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik*. (Çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, B. (2017). "Catalan Independence Vote 2017".*House of Commons Library, Briefing Paper*. No: CBP 8078.
- Soypak, K. (2003). "Self-Determinasyon, Azınlık Hakları ve Uluslararası Sözleşmeler".*Humanite Dergisi*, 3: 91.
- Sönmezoglu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Der Yayınları, İstanbul.
- Stalin, J. (1936). *Marxism and The National and Colonial Qustion*. Lawrence & Wishart, Britain.
- Stavenhagen, R. (1996). *Ethnic Conflicts and the Nation-State*. London.
- Şahin, M. (1998). "İnsan Haklarının Topluluk Hakları Kategorisinden Self-Determinasyon Hakkının (Kendi Kaderini Tayin Hakkı) Uluslararası Hukuktaki Yeri".*Yeni Türkiye*, 4 (22).
- Şahin, M. (2000). *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Tansi, D. (2005). "İrak Anayasası Üzerinden Genişletilmiş Ortadoğu".*Jeopolitik*, İstanbul.
- Taşdemir, F. (2000). "İsrail- Filistin Sorununun Self-Determinasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi".*Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2): 209-226.
- Taşdemir, F. (2016). "Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı".*Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(3):644-448.
- Timmerman, K. (2002). *Ölüm Lobisi Irak'ı Nasıl Silahlandırdı*. Avesta Yayınları, İstanbul.
- Toklu, V. (2004). *Uluslararası İlişkiler*. İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Toluner, S. (1996). *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*. Beta Basım, İstanbul.
- Tomuschat, C. (1993). *Self-Determination in a Post-Colonial World*. London.
- Tortella, (2017). *Gabriel Catalonia in Spain: History and Myth*. Springer, Spain.
- Tunçay, F. (2016). Bask Ülkesi ve Katalonya: Dil Taleplerine İlişkin Yasama Faaliyetleri. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3(5): 45-56.

- Türbedar, E.,Çaycı S. ve Kanpolat, H. “Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılıkçılık: Kosova Emsal Teşkil Eder mi?”.*Stratejik Analiz Dergisi*, 8(97).
- Uz, A. (2007) “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”.*Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3(9):60-81.
- Waters, W. T. (2004). “Contemplating Failure and Creating Alternatives in the Balkans: Bosnia’s People, Democracy, and the Shape of Self-Determination”.*Yale Journal of International Law*,29(1): 423-475.
- Yavuz, T. (2003). *ABD’nin Kürt Kartı*.Destek Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, K. (2005). *Irak Kürtleri Dün, Bugün, Yarın*. (Çev. E.A. Urcan). Belge Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, M. (2011). “İspanya Yönetim Sistemi’ndeki Tekçilik ve Federalizm Tartışmalarının Değerlendirilmesi”.*H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2):175-191.
- Yılmaz, E. (2004). *Hukuk Sözlüğü*.Yetkin Yayınları, Ankara.
- Yücel, Ö. (2002). “Milletlerarası Hukukta Self-determinasyon Hakkı ve Bölgesel Otonomi”.*Doğu Türkistan’da Çeşitli İnsan Hakları Sorunlar, Avrasya Türk Dernekleri Federasyonu*, 1: 53-61.

İnternet Kaynakları:

- 22 Eylül 2017 Tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantı Kararları, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/22-eylul-2017-tarihli-toplanti> (Erişim Tarihi 09.02.2020)
- Alemania reclama respeto a la Constitución en Cataluña, https://www.abc.es/espana/abc-alemania-reclama-respeto-constitucion-cataluna-201709081351_noticia.html?ref=https%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2F (Erişim Tarihi 06.02.2020)
- BBC. “Catalan Protesters Rally for Greater Autonomy in Spain”. <http://www.bbc.com/news/10588494>, (erişim tarihi: 16.12.19).
- BM Kararı Madde, 5. 1. 1514 (XV). <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c091/b082/tbmm210910820352.pdf>, (erişim tarihi: 27.10.19).
- Catalan News Agency. (2012). “The Reasons Behind Barcelona’s Massive Demonstration for Catalonia’s Independence”. <https://www.catalannews.com/politics/item/the-reasons-behind-barcelonas-massive-demonstration-for-catalonias-independence>, (erişim tarihi: 09.11.29).

Catalonia plans an independence vote whether Spain lets it or not, <https://www.economist.com/europe/2017/07/15/catalonia-plans-an-independence-vote-whether-spain-lets-it-or-not> (Erişim Tarihi 05.02.2020)

China says supports Iraq's unity as Kurds vote in referendum, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurd-china/china-says-supports-iraqs-unity-as-kurds-vote-in-referendum-idUSKCN1C00V8>, (Erişim tarihi 15.02.2020)

Comment by the Information and Press Department on the referendum in Iraqı Kurdistan, https://www.mid.ru/en/kommentarii_predstavitelya/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/2875494 (Erişim Tarihi, 15.02.2020)

Constitution of Iraq”. https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en, (erişim tarihi: 27.12.19).

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Barzani “referandum” tavrımızı 22 Eylül’de görür, <https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-aciklamalarda-bulundu-1633638> (Erişim Tarihi 08.02.2020)

Çetin, H. “AB’nin 2014’teki İmtihanı: Milliyetçilik”. <http://www.turksam.org/tr/makaledetay/844-ab-nin-2014-teki-imtihani-milliyetcilik>, (erişim tarihi: 23.11.19).

Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, 2625 (XXV), https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf, (erişim tarihi: 08.12.19).

European Commission. (2017). Press Release–“Statement on events in Catalonia. Communication department of the European Commission”. http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-17-3626_en.htm, (erişim tarihi: 08.12.19).

Foreign Ministry Spokesperson Lu Kang's Regular Press Conference on September 28, 2017, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1498012.shtml (Erişim Tarihi 06.02.2020)

Foreign Secretary statement on the Kurdistan Regional Government’s intention to hold a referendum on independence from Iraq, <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-the-kurdistan-regional-governments-intention-to-hold-a-referendum-on-independence-from-iraq>, (Erişim Tarihi 15.02.2020)

- France's Macron says Iraqi unity 'essential', offers to mediate with Kurds, <https://www.france24.com/en/20171005-france-macron-iraq-abadi-mediation-kurds> , (Erişim Tarihi 20.02.2020)
- IKBY Bugün Bağımsızlığı Oyladı: Kerkük'te Sokağa Çıkma Yasağı. (2017). <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709251030288797-kuzey-irak-referandumbagimsizlik>, (erişim tarihi: 18.12.19).
- Iraklı Kürtlerin bağımsızlık referandumu: Hangi ülke destekliyor, kim karşı çıkıyor?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41414173>, (Erişim Tarihi 15.02.2020)
- Irakî Kurdistan's independence referendum, Briefing October 2017, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608752/EPRS_BRI\(2017\)608752_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608752/EPRS_BRI(2017)608752_EN.pdf) (Erişim Tarihi 20.02.2020)
- Israel becomes first state to back an independent Kurdistan, <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/14/israel-becomes-first-state-back-independent-kurdistan/> (Erişim Tarihi 18.02.2020)
- Katalan yönetimi Başkanı Puigdemont: Direnişi Kürtlerden öğrendik, <https://www.timeturk.com/katalan-yonetimi-baskani-puigdemont-direnisi-kurtlerden-ogrendik/haber-739918> (Erişim Tarihi 18.02.2020).
- Katalonya bağımsızlık referandumu: Bundan sonra ne olacak? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41479264>, (Erişim Tarihi 05.02.2020)
- Katalonya Nerede?. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/katalonya-nerede-katalanlar-kimdir-40625017>, (erişim tarihi: 05.01.20).
- Kendi Kaderini Tayin Hakkı Hukuki Değil Siyasi, Herkes Hakkını Kullansa devlet Sayısıyla Baş Edilemez. (2017). https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/201709201030234991-kendi-kaderini-tayin-hakki-siyasi/, (erişim tarihi: 18.12.19).
- Khamenei says Iran, Turkey must act against Kurdish secession: TV, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iran-turkey/khamenei-says-iran-turkey-must-act-against-kurdish-secession-tv-idUSKBN1C91YW> (Erişim Tarihi 15.02.2020)
- Konu hakkında Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklama için <http://www.mfa.gov.tr/sc-52-disisleri-bakanligi-sozcusunun-katalunya-ozerk-yonetiminin-referandum-girisimi-hk-sc.tr.mfa> (Erişim Tarihi 06.02.2020)
- La ONU frena el intento de dar aval internacional al referéndum catalán, https://elpais.com/politica/2017/07/25/actualidad/1501008212_310224.html, (Erişim Tarihi 05.02.2020)

- Leezenberg, M. (2000). "Humanitarian Aid in Iraqi Kurdistan". https://www.researchgate.net/publication/30445358_Humanitarian_Aid_in_Iraqi_Kurdistan/link/55127eff0cf270fd7e32d18b/download, (erişim tarihi: 22.12.19).
- Legal Consequences For States Of The Continued Presence Of South Africa In Namibia (South-West Africa) Not with standing Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion of 21 June 1971, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf>, (erişim tarihi: 09.12.19).
- Maduala, A. (2017). "Catalan Nationalism: A Step Towards Independence". https://www.researchgate.net/publication/315715085_Catalan_nationalism_a_step_towards_independence, (erişim tarihi: 27.12.19).
- Marinzel, A. (2014). "Catalonia: The Quest for Independence from Spain". *John Carroll University*. https://collected.jcu.edu/honorspapers/39/?utm_source=collected.jcu.edu%2Fhonorspapers%2F39&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages, (erişim tarihi: 18.12.19).
- Moreno, A. A. L. ve Serrano, A. (2018). "Multiple Identities in Decentralized Spain: The case of Catalonia". *Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC)*. <http://ipp.csic.es/sites/default/files/content/workpaper/1997/dt-9706.pdf>, (erişim tarihi: 05.01.20).
- Nabil, E. T. (2003). "Social And Political Forces İn Contemporary Iraq". www.people.umw.edu/~naltikri, (erişim tarihi: 22.12.2019).
- O'Leary, C. (2011). "The Kurds of Iraq, Recent History Future Prospects". <http://kurd cultur.blogspot.com/2011/10/ kurds-of-iraq-recent-history-future.html>, (erişim tarihi: 15.11.19).
- Preliminary results of the Catalan self-determination referendum on October 1st, 2017, <https://www.statista.com/statistics/755833/catalan-self-determination-referendum-results/> (Erişim Tarihi 05.02.2020)
- Putin'den Katalonya Açıklaması : İspanya için çok endişeliyiz, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201710031030408076-putin-katalonya-aciklamasi/> (Erişim Tarihi 06.02.2020)
- Rabil, R. G. (2002). "Iraqi Opposition: From Conflict To Unity". *Middle East Review of Internatioanl Affairs*, 6(4). <http://www.mafhoum.com/press4/ira114.htm>, (erişim tarihi: 05.01.20).

- Referandum Ülkemiz İçin Bir Ulusal Güvenlik Meselesidir, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/basbakan-yildirim-referandum-ulkemiz-icin-bir-ulusal-guvenlik-meselesidir/912139> (Erişim Tarihi 08.02.2020)
- Remarks by President Trump and President Rajoy of the Government of Spain in Joint Press Conference, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-rajoy-government-spain-joint-press-conference/> (Erişim Tarihi 05.02.2020)
- Russia uses Catalan referendum in fight against Brussels, https://english.elpais.com/elpais/2017/10/01/inenglish/1506863180_074507.html (Erişim Tarihi, 06.02.2020)
- Security Council Press Statement on Iraq, <https://www.un.org/press/en/2017/sc13002.doc.htm> (Erişim Tarihi 20.02.2020)
- Spain Catalonia: France snubs independence bid, <https://www.bbc.com/news/world-europe-41551337>, (Erişim Tarihi 06.02.2020)
- Spanish authorities should begin dialogue with Catalans - Russian senator, <https://tass.com/politics/968316> (Erişim Tarihi 06.02.2020)
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Secession”. <http://plato.stanford.edu/entries/secession/#Rel>, (erişim tarihi: 18.11.19).
- Statement by Foreign Minister Gabriel on the referendum in the Region of Kurdistan-Iraq, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/170926-bm-referendum-kurdistan/292594> (Erişim Tarihi 16.02.2020)
- Statement by the Press Secretary on the Kurdistan Regional Government’s Proposed Referendum, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-press-secretary-kurdistan-regional-governments-proposed-referendum/> (Erişim Tarihi 10.02.2020)
- Statements on the events in Catalonia, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_17_3626, (Erişim Tarihi 05.02.2020)
- TBMM Kararı <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170924-5.pdf> (Erişim Tarihi 09.02.2020)
- The United Nations and Decolonization, “Resolution 1514 (XV)”. [https://undocs.org/A/Res/1514\(XV\)](https://undocs.org/A/Res/1514(XV)), (erişim tarihi: 08.12.19).
- UK 'won't recognise' Catalan independence, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-41783238>, (Erişim Tarihi 06.02.2020)

Woodvine, D. (2015).“Catalan: How did the Catalan Language develop, why has it not disappeared like some other minority languages have and will it continue to survive?”
https://www.academia.edu/8434060/Catalan_How_did_the_Catalan_Language_develop_why_has_it_not_disappeared_like_some_other_minority_languages_have_and_will_it_continue_to_survive? (erişim tarihi: 09.11.19).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Şükrü ERCAN
Doğum Yeri - Tarihi	Aydın / 03.08.1990
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Süleyman Demirel Anadolu Lisesi, Aydın, 2008
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Antalya, 2013
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Fransızca
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Hava Kuvvetleri Komutanlığı 2017- Halen Sun Express Hava Yolları 2015-2017
E-Posta	sukru_ercan_09@hotmail.com